

F. KOSZKOL JENŐ.

I. A SZÁNTÓVETŐ ÉS A MADÁR.

A M. KIR. FÖLDMÍVELÉSÜGYI MINISTER KIADVÁNYAI.

A MADARAK HASZNÁRÓL ÉS KÁRÁRÓL.

DARÁNYI IGNÁCZ

M. KIR. FÖLDMÍVELÉSÜGYI MINISTER MEGBÍZÁSBÓL

ÍRTA

HERMAN OTTÓ

KÉPEKKEL ELLÁTTA

CSÖRGEY TITUSZ.

SZÁZ KÉPPEL.

IVÓ PINTYŐKÉK.

BUDAPEST.

1901.

FIIANKLTN-TÁHSULAT NYOMDÁJA.

*A FÖLDMÍVELŐ, KERTÉSZKEDŐ,
HALÁSZÓ ÉS PÁSZTORKODÓ MAGYARSÁG
HASZNÁLATÁRA.*

TARTALOM.

Előljáró beszéd	9
A magyar nép és a madár	13
A madár szava értelmezve	17
A haszon és a kár	21
A madár családi élete	30
A madárvonulás	37
Védjétek a madarakat	41
Etessétek a madarakat	47
Hány madarat nevez meg a nép?	51
A madár mint szerszám	54
A madár termete és részei	61
A madarak leírása	63
Elmélkedés	224
Hány a példabeszéd és a szólásmód?	229
Hány a madár faja az országban?	239
Betűrendes sorozat	253

ELŐLJÁRÓ BESZÉD.

A mikoron a magyar ember rég megdelelt és elmondhatja, hogy java kenyérét megette, jól teszi, ha számot vetve önmagával, kérdést intéz lelkiismeretéhez, vájjon hasznosan töltötte-é el világéletét, van e még kötelessége, a melynek meg kell felelnie, mielőtt hogy elszólítja a minden ség hatalma, oda, a honnan még nem tért vissza — de senkisem!

Magam is rég megdeleltem, meg is eltem java kenyemet; elmondhatom az abád-szalóki öreg földmívessel, hogy bizony nekem is beesteledett, éppen csak hogy még nem harangoztak. Számot vetettem én is magammal és úgy talállom, hogy volna még kötelességem. Iml, kötelességérzetből annak az arasznyi életidőnek, mely a harangszóig még marad, egy részéi Tenéked akarom szentelni szereteti magyar

gazda Népem, mert különben is érzem szent kötelességemet, hogy a ki annyit forgolódtam barátságos tűzhelyednél, annyi okulást merítettem szokásodból; — lelked tiszta, romlatlan megnyilatkozásából pedig annyi virágot szedtem és kötöttem bokrátába — mondomb, érezem kötelességemet, hogy hála fejében, okulásodra, de gyönyörűségedre is írjam meg ezt a kis könyvet, arról, a mi különben is érzi szereteted melegét: írjak az ég madarairól, azoknak hasznáról és káráról.

Meg is irom úgy, a mint legjobban tudom; a hogyan elég hosszú életem bőséges tapasztalata reá tanított. Megirom pedig szűzen-tiszta magyar nyelven, a melyet házad táján, mezőn, erdőn, legelőn, a pásztortüzet védő enyhelyeken, cseréíyeidben, kontyoskunyhóidban éppen tetőled tanultam; szemlélődésed józanságán pedig kicsiszoltam, talán fénysesre ki is palléroztam.

Aldom is a sorsomat azért, hogy megérhettem, hogy akadt oly férfiú, kit saját igyekezete és a sors kegye magasra emelt — DARÁNYI IGNÁCZ magyar kir. Földmívelésügyi Minister — de azért mégsem emelhette sorsa oly magasra, hogy ne lássa, ne ismerje meg a magyar gazdanép szükségét, okulásra törő vágyát.

A ki éppen azért engem bízott meg e szerény könyv szerzésével. Ezért áldom sorsomat.

El is mondomb neki ezen a helyen, hogy bizodalmaival öröök hálára kötelezett, és hogy azontúl a legnagyobb gyönyörűséget szerezte énnekem, megadván a módot, hogy Te-

hozzád szóljak, magyar Népem, a kihez a verség és a szeretet ezer szála fűzött.

íme, szólok is Tehozzád. Hiszen Téged ezer év kevés öröme és tenger bánata, vére és verítéke kötött e földhöz, mely éppen azért kedves és drága Tenéked; mely föld a költő szava szerint: bölcsőd és majdan sírod is — igazi, egyetlen magyar hazád.

Jól tudod Te édes Népem, hogy csak értelem és szorgalom árán tarthatod meg hazádat; hogy számbeli csekély voltodat csak eszed pallérozásával pótolhatod meg; hogy értelemből fakadó szeretettel kell közeledned mindenjáunk szülő anyjához, a természethez, mely alkotó, de romboló hatalmával is oktat, vezérel, hogy megtalálhassad a magad és cseléded kenyérét, hazád földjén boldogulásodat.

Te vagy az, aki elveted a magot, látod csírázását, a zsenge palánta első kibúvását; aki megfigyeled növekedését el a megérésig; látod lábas jószágodnak, majorságodnak életre keltét, növekedését, megerősödését; de látod mindennek vesztét, elsatnyulását, kimaradását is; keresed az okot; — néha meg is találod, néha nem. És ha nem találod, akkor kezdődik azoknak a kötelessége, a kik tudásuknál, tapasztalásuknál fogva megadhatják a felvilágosítást, a mint megadom Tenéked én az ég madarainak hasznáról és káráról a mezőgazdaságban. Fogadd a felvilágosítást oly szeretettel, a minővel nyújtom.

A madárképeket egy derék magyar ifjú, CSÖHGEY TITUSZ, mellettem készítette. Benne elevenen lüktet a természet iránti szeretet és ezt képeiben ki is tudta mondani.

írtam Budapesten, a Magyar Madártani Központban, 1901 újév napján.

Hermán Ottó.

PAHTI LILÉK V. JUIIASZKAK.

A MAGYAR NÉP ÉS A MADÁR.

A példabeszéd tanúságitételei.

Nem igen van a földkerekségek oly népe, a mely a madár életének megvigyázásában és magyarázásában vettekedhetnék a magyarral.

Nagy mondás; de be is bizonyítjuk.

A nép tudása és bölcsesége öseredetű példabeszédben nyitja legszebb virágát; a példabeszéd pedig nemzedékek tapasztalásának világos tanúságitétele.

Ezért intés a nagyrólátó, de dologtalan, lusta embernek ez a mondás:

«Senkinek sem röpül a szájába a sült galamb.»

No nem! Meg kell a falatot munkával, szorgalommal keresni; meg kell szolgálni!

És milyen mélyre vág a példaszó:

«Szegény úrnak galambiúcz a mészárszéke.»

Bizony, ha elprédálta örökkét, ha kerüli a munkát, még ezen alul is sílyedhet; de bezzag nemcsak az űr, hanem a legkisebb gazda is, ha préda és ezéda!

((Holló hollónak nem vájja ki a szömit.y)

Nem bizony, mert dögön felébe, fiúmadár pusztításban maga is ūzi a holló-gonoszságot.

a Holló fészken hattyút keres.»

Bolondnak vállalkozása ott keresni a tiszta fehéret, a hol
a fekete terem, — az ártatlanságot a bűn tanyáján.

És mikor a varjú fölkap a házorom károgójára, mit is
kiált csak?

*«Kár, kár Varga Pál
Hogy a fejed áll.»*

Vagyis, hogy megérett az így megszolt ember akár a
höhér pallosára!

a Sok lúd disznót gyöz.»

Ez arról is szól, hogy a gyenge, nagy számban egyesülve,
letorkolhatja az erősét.

De más ám a lúdról szóló tanúság ebben:

«Akármaddig neveled a libát, csak lúd lesz abból.»

Más szóval: a kinek ezinegefogó a feje, abból a nevelés
sem teremt bölcsét.

«Sok sas, sok dög.»

Mily remek, igaz képe az erőszaknak és következésének;
de szól ám a példabeszéd a sas nemes tulajdonságairól is,
a mikor mondja:

«Sas nem fogdos legyet.»

Nem is illenék a hatalmas madár nemességéhez, hogy
hitvány légybe vágja karmait; — intés ez a hatalmas ember-
nek is, hogy kímélje gyönge embertársát.

«Sokat akar a szarka, de nem bírt a farka.»

Bizony nem is igen volt a világ folyásában annyi nagyot
akaró, keveset biró emberszarka, mint van ma.

Egészen más és igazat mond ez:

«Cseveg a szarka, vendég jön.»

Nem is babona, mert a szarka nagyon szemes madár, idegent látva hangot ad s az idegen sokszor vendég is.

«Hitvány madár, ki a fészket rútitja.»

Madárra czéloz, embert talál; mert bizony nem is ritka szerzet az az ember, a kit hitványsága megront, hogy még saját fészket sem kiméli meg; megszólja, rútitja.

Szegény ember házát mondja fészkkének, meg is van a hasonlóság: kicsi madár fészke fűszálból készül, szőrrel, tollal van bélélke — bokor ága hajlik reá, elrejti a fészkrabló elől; — kicsi ember fészke a zsúpos ház. Hálóhelyén, vaczkában tollas derekalj, párná hívogat; ráboruló ákácz ágazata védi sok minden bajtól, adja az árnyékot, a melybe emberfia visszavágyi, bárhova veti is a sors hatalma — mert az a viskó neki édes otthona.

a Ritka madár a jó asszony.»

Pedig abba az emberfészekbe az kell, mert a nélkül a legszebb ház is csak sivárság tanyája; és ilyen tanyán sok a szégyen, a bánat, a miről aztán már

«A verebek is csiripolnak.»

No de legyen elég ebből ennyi; mert ha a tollam nekiszilajodik, nehezen vagy sehogy sem keríti annak a sornak a végét, a melyet a nép bölcsesége a madárból és természetéből kiteremtett.

Bevégzem tehát a sort a szalmafedelű viskók leghívebb barátjával, a háznép gyönyörűségével, a füsti fecskével, mely istállóba, eresz alá, de még a kürtőbe is építkezik; bizodalmas barátsággal tekint a ház életébe; szemed láttára költi ki

és neveli fel kicsinyeit — elszáll téli délszaki vidék messze távolába; de hűségesen visszatér régi fészkehez, hogy újból gyönyörködtesen nyilaló röpülésével, fiainak ápolásával, etetésével, de azzal az egyszerű dalával is, a mely már hajnal hasadtával hangzik föl és így kezdődik:

Kicsit a kicsinek, nagyon a többinek.

Minden családos ember számára ez a legdrágább példa!

A MADÁR SZAVA ÉRTELMEZVE.

Hirtelen belép az udvarodba az idegen, vagy betéved a czellengő eb és azonnal megszólal a kakas. Szaval ekkor úgy értelmezi a Szilágyság népe, hogy azt mondja:

Ki kotozitt?

Csakugyan, a kakasnak ez a szózala úgy hangzik, mint a kérdés — és az is. A nép eleven lelke emberi szóvá változtatja.

A pulyka nem is szól, hanem pityereg, már hogy a jér-czéje. Fázékony kicsinyeit vezetgetve, azt pilyergi:

Csak úgy élünk csak-csak-csak!

Erre a fiak felelik:

Még egy ki-csit-csitt-csitt-csitt!

Ekkor berzengésre fogja a pulykakakas, kereket vág a farkával s oda lublubol a járezének:

Küdidással is eltartalak!

Mikor a magyar pór ezt értelmezi, bizony elmosolyodik, mert hiszen pityergő életepárjátő is azon a módon vigasztalja. Megbúg a ducz ülöfáján a fésűs galamb; a nép szerint azt mondja:

Van borunk!

Van borunk!

Erre a kút melletti fertő pocsolyájából odakiált a torkos kacsa:

Csak csapra!
Csak csapra!

A galamb burukkolása megfelel a csöndes örömnök, a melyet a gazda érez, mikor pinczéje rendben van; a kacsa hápogása megfelel a mohóságnak, melynek nem az okos gazdálkodáson, hanem a prédaságon jár az esze. A magyar ember eleven esze kétféle embert tükrözhet a két különböző madár természetében és szavában: a takarékosat és a prédát.

És mikor a tél a kis barálczinéget az erdőből a gyümölcsösbe szorítja, a kis madár ernalyedetlen szorgalommal keresgéli eledelét ott, az ágak hónaljában, a kéreg repedésében: csupa alvó bogárság az, mely fának, virágnak, gyümölcsnek kártékony ellensége. Ekkor a kis czinege keresgélés közben így szól:

Nincs, nincs, itt sincs!

A mikor pedig mégis csak talál valami iczipiczi alvó hernyócskát, pelét vagy mást, ekkor ezt mondja:

Kicsit ér, kicsit ér!

De azért csupa szorgalom!

Kiül szép sorba az éjjel járó bakcsó, vagy vakvarjű a Tisza fövenyesére; a szava: bak-vak, — bak-vak! A nép értelmet ad a madár szavának, mondván, hogy a vakvarjú ekkor ezt mondogatja:

Jakab pap hat vak bak,
Vadgalamb ül.

Vagyis, hogy értelmetlen, bolond beszéd.

És mikor a hideg, zúzmarás tél beköszönt, a kis hegyes-

kontyos pipiske madár, a szegénység téli barátja, melyről TOMPA MIHÁLY oly remekül zengett, beszorul az udvarra, ott keresi szűkös téli eledelet a csűr körül és ha nem jut elég, azt mondja:

Kicsi csűr!

Mikor pedig a kemény hidegtől megcsikordul a hó s az éhező égimadarak seregei megszállják a falut, a kerékvágást, a pipiske kívánságot mond:

Csiki szűr! Csiki szűr!

Mert a jó abaposztóból szabott csiki szűr vetekedik ám még a bundával is. Szegény ember téli nyomorát így festi a pipiske értelmezett hangja.

No hát még egyet. Jó későre, mikor már kitavaszodott, az erdő és a kert fái kilombosodtak, megjön távoli téli tanyájáról az aranysárga, feketével vegyes színű málinkó, néhol sárgarigó is a neve. Nagyon szépen szól, akár a furulya méla hangja. És hát mit mond? A fiúnak, a ki fészkét kerülgeti, azl mondogatja: *^ ^ fiU?*

A fiú azt mondja: kell hát és követi a madarat, ki meszszire elcsalja a fészek tájáról, aztán ott hagyja.

Beleavatkozik ez a gyönyörű madár a falu előljárósága, de még a szolgabiróság dolgába is! Néha azt mondogatja:

Szolgabíró!

Nagynéha azl is, hogy:

Jó a bíró!

De bizony nem egyszer azt is — tisztesség ne essék! — hogy:

Hunczut a bíró!

Tudnék biz én még vagy egy jókora könyvre valót; de hát most nem ezen van a sor.

Itt csak arról tettem tanúbizonyságot, hogy Teneked, jó Népem, meg van a madár iránt a jóindulatod; eleven eszeddel megérted az éleiét, hasznát, kárát, szavának megadod a bölcs értelmét is; ez az értelmezés pedig sokszor saját magad és embertársad tükre.

A madár boldogságában látod a magadél; a kit szived kivan és legjobban szeret, az néked galambod.

Hűséges párod, mely meghal, ha elszakasztják, neked gerliczemadarad; mini ennek, úgy a le szíved is megszakad.

És legnagyobb bánatodban úgy keseregsz le is, mint a fiaveszletl madár.

A HASZON ÉS A KÁR.

Az anyagi és a lelki.

Ennek a kis könyvnek legföbb rendeltelése az, hogy a madarak hasznáról és káráról tiszla képet fessen, mert ezen fordul meg az, hogy a földmívclő kertészkedő, szóval a gazdálkodó magyarság mindenképpen helyesen bánjék az ég madaraival. Induljunk tehát példabeszédből és lássuk, hogy ez mire oktat?

Azt mondja a magyar példabeszéd:

Ezer varjú ellen elég egy kő.

Tiszta igazság. Egy kőhajintástól felriad a fekete sereg és tova száll. Ha a madár kártételeben van, ha megszállotta a zsenge kukoriczát, bizony tíz követ sem sajnál az ember tőle; riasztja, a mint bírja. De megváltozik ám a sor, mihelyt a szántás ideje elkövetkezett. Ekkor ugyanaz a varjúmadár másokkal is kedves társa a szántóvető embernek, mert hasznos munkát végez oly szorgalommal, a minő éppen csak madártól telik.

Úgy, a mint az eke vasa belehasít az anyaföldbe és szép sorban fordítja a rögöt, a varjú, a csóka, de még a tolvaj szarka is az eke nyomán halad; okosságtól fényle szemmel kilesik ezek a csimazt, a kukaczot; nincs az a pajor, a mely kikerülné a madár figyelmét; ide is vág, oda is vág és megzedi a begyét a szántóvető legnagyobb ellenségeivel: a bo-

gársággal, mely czimaz, pajod, kukaez alakjában vájkál, de nyugszik is a földben, hogy a mikor ideje megjött, kibújjék s folytassa életének pályáját, melynek javarésze kártétel. Ezt a madármunkát mutatja első képünk: *a szántóvető és a madár.*

A mikor a bogárságnak járása van, a mikor az egér felszaporodott, akkor az eke vasa tömérdek eleven, káros, de jó madáreledelt fordít ki: ilyenkor nem egy, nem is két, hanem akár száz varjú, csóka szállja meg a barázdál, hogy felszedegesse a kártevők sokaságát, így tiszta hasznat hajtson az embernek. Nem is nyúl az akkoron a kőhöz! Ebben nyilatkozik meg a nép bölcsesége.

A mikor pedig tavaszra kelve a gazda erős keze az ekeszavát fogja és barázdát vonva meggyöngyözik a homloka, vájon mi akkoron az ő gyönyörűsége? Ezt is megmondja az az első kép, a lelki hasznat.

Azt mondja erről ARANY JÁNOS, a magyarok aranyszavú költője:

Kis pacsiita is szánt,
Mint a szegény költő fényes levegőben;
Dalt zengve repült fel, dalt zeng a magasban ...
Hallgat leesőben.

Hál ez a kis madár akkoron a szántóvető gyönyörűsége; el is nevezte a nép szánlóka madárnak.

De sőt még a szavát is érti a nép, mert az a repeső szánlókamadár neki azt mondja:

Felmegyek, felmegyek,
Kérek, kérek
Ekét, lovát;
Lovat, lovát;
Avval szántok,
Úgy élek, úgy élek!

Vagy így is:
 Dicső, dicső,
 Kikelet, kikelet.
 Kivirít, kivirít
 A virág, a virág
 Mind!

A Te sorsod ez, édes népem; felszáll a Te fohászod is a magasba, mert onnan várja kemény munkád az áldást. Íme, két madárnak a tanúságtétele.

Látjuk, hogy alig van a magyar nép életében szakasz, cselekvés, vagy viszony, a melyben lelke nem fordulna a madárhoz: hol teste, hol lelke hasznáért.

Tavaszkor megszólal a czinege. Vidám, de intő is a szava. A szőlősgazda megérti. Azt mondja neki az a kis madár:

Nyitni-kék, nyitni-kék, nyitni-kék!

A gazda fogja a kapát, kirendeli cselédségét és belefog a szőlönnyitásba. De bölcsen tudja ám azt is, hogy tavaszra kelve a kis czinege szerelemre gerjed s ettől fakad az éneke. Ugyanekkor már kering a szőlőben is a nedv; ennek élete is gerjed: ki kell tehát szabadítani a takaró alól, hogy rügybe szökkenhessen. így találkozik a czinegemadár és a szőlő élete a magyar ember értelmében és hasznára.

Nem is babona ez, hanem a romlatlan népieteknek tapasztalásból merített bölcsesége, mely a kis madár kedvességét okosan, eszesen kapcsolja össze a hasznos munkával.

Es hogy már a czinegénél vagyunk, hát édes Népem, a mint már rácéloztam is, tisztelességtudásod nem mondja a nehézfejű felebarátról, hogy «tökfejű», hanem kiindul a madárfogó ügyességből, ki jól tudja, hogy a czinege szereti a tökmagot, így a tökből készít kelepczét, ezért mondod azután, hogy bizony annak a boldogtalanak

»Czinegét fogott a feje«

A tisztességtudás is nagy haszon ám, mert így férünk meg egymással!

De még tovább is van. Mily gyönyörűen formálja ki lelked a madarak szavából, élete módjából a regét és a tanítást! Azt regéli, hogy a mikor a poroszlók az Üdvezítől halára keresték, a banka azt kiáltotta:

Hup-pu-pu, itt!

A bibicz meg azt:

Búvik, búvik, búvik!

Utána a fürj, hogy:

Itt szalad, itt szalad!

Mind a három madár tehát áruló volt. De nem ám a kis czinege, mely azt mondta:

Nincs erre! Nincs erre!

Ennek pedig mi legyen a tanúsága? Hallga csak! Az árulásért avval bűnhődik a banka, hogy örökösen piszokban turkál, ííai pedig nyakig ülnek benne a fészekben is; ez tiszta valóság!

A bibiez meg a fürj ki van tagadva az erdőből, így soha sem ülhet árnyékos fára. Ez így van.

De a kis ezinegén rajta van ám a teremtő áldása: tizenkettőt tojik, tizenkét fiat nevel; így megvan a családi boldogsága! Ez is tiszta igaz! Hát a tanúság mi legyen? Tizenkél madárporonty fölnevelése nagy dolog ám és az a ezinegepár csak igazi madárszorgalommal győzi a munkál. Kora pity-mallattól késő alkonyaiig folyton munkában van; ágról-ágra szállva, kúszva, sokszor fejjel lefelé függögetve járja az erdőt, a szilvást, a gyümölcsöst, a veteményes kertet, apróra vizsgálhatja az ágat, annak minden repedési; szedi a bogarat, a kukaezol és minden, a mi a hasznos fának kárára van.

A mikor pedig azt a tizenkét ezinege porontyot így táplálja, minden fordulóval használ hajt a gazdának. Hál ez ennek a tanúsága!

De tanúsága saját életednek is. Te is nagyrabeesülőd az igazságot, nem árulod el azt soha; ez ád Tenéked erőt a házi tűzhely megalapítására, az ivadéknak fölnevelésére —hajnaltól szakadó estig folytatott munkával — akár a kis ezinegemadár.

No de mutassak én Tenéked más képet is?

Felhönyi seregbé verődve száll a seregélymadár. Szélterjed, majd tömörül; hullámzik, kavarog. A nagy madársokaság szava zúg, mint a malom zúgója.

Szólóréskor, cseresznyepiruláskor megszállja a felhőző seregély a szőlőt, a kertet. Bizony nagy akkor a kárlétele, mert áll a seregély törvénye, mely egyezik a ludakéval.

Mert ha a lúd belészabadul a vetésbe, akkor, mint már ludjuk, törvénye ez:

*Kiki magának,
Kiki magának!*

Tisztelesség ne essék, mondván: talán sok embernél is így van ez!

Líá pedig a seregély érés idején elborítja a eseresznyefál, vagy a hamvasodó szőlögerezdet, akkor meg a maga törvényét zsinatolja, így:

*Ki mit kaphat,
Ki mit kaphat!*

Mohósága pedig akkoron keményen dézsmáló.

Nem sokat hajt a esősz kurjantására, kevese! a kereplőre és esak a mikor a rozsdásból közéje durrantanak, kap szárnya, de esak azért, hogy kisvártalva újból visszatérjen. Ekkor a seregély ellen való védelem helyén is van. De ez a kártétel az esztendőnek csak egy kis részében lehetséges, a míg t. i. a seregények való gyümölcs érik.

Mii csinál ez a madársereg az esztendőnek többi részében? Nagy ám ennek a sorja és tanúságtele!

A délszaki telelésből korán tér vissza hozzánk a seregélymadár s ekkor nagy foltokba tömörülve megszállja, sőt elborítja a mezőt, a kaszálót, az ugart és szedi, szedi pitymallattól alkonyatig a sok földibogárságot, annak petéjét, kukaczát s a jó ég tudja még mijét, mijét nem! Akkor is az a

Ki mit kaphat!

De ekkor már nem kártéTEL ám a műve, hanem tiszta haszon — minden fűszál, minden vetés, minden gazda javára.

No és azután beveszi magát a gulyába, csordába, a nyájba és a kondába. Verőfényes időben szépen illeszkedik a legelő jószág árnyékába, szedegeti a térség bogárságát.

Jaj de ekkor megdonog a fekete légy, hogy mételyt szülő petéjét lerakja a jószágra, akkor a jószág megbogárzik. Neki iramodik, száguld eszenélküL, hogy menekülhessen a bajtól. A pásztorembernek tenger baja támad, hogy a kezére bízott, nekivadult falkál utolérje, helyreterelje, hogy becsülettel beszámolhasson vele. De a mikoron a seregély jelentkezik és megszállja a gulyát, tudja a pásztor, hogy vége a bogárzás időszakának, tehát megpihenhet.

Mert a bogárzása után métely keletkezik a jószágon. A mikor pedig kinyűvesedik a nyáj: akkor kezdődik a seregélymadár igazi áldása. Megszállja a barom hátát, a sertés, a juh nyűvesrészét: az állat pedig meg se mocczan, veszeg áll, hogy szárnyas jó barátja, a seregély, szép csínján kifeszegelhesse és kiszedhesse a gonosz nyűvet; akkor bezzag bölcs felcsere a jószágnak az a seregélymadár!

Hát nem tiszta haszon ez?

Hát a bagoly dolga? Ez aztán a czifra és nagyon oktató história! Az alkonyat és az éj madara, a bagoly, kerüli a

napfényt, azért nem szereti az ember; a példabeszéd bizony meg is szólja éjjeli hangjáért:

Bagolylyal huhogass.

Ezt mondja az egyik.

Bagoly is biró a barlangjában!

Hát hogyne! de csak ott ám. Mert a hogy nappal elhagyja az odvat, rásereglük az ég madarainak kicsinye, nagyja; úgy tépi s ott tépi a hol éri. Igen ám, mert tudja, hogy ő kéme éjjel járja az erdőt-mezőt; akkor a mikor leszállott az est és minden nappali madár nyugalomra tért, meg tehetetlen is a sötétség miatt. Am a baglyok legtöbb fajtája éppen ekkor kél szárnyra, neszteletnél suhog tova, fényfogó szemével a sötéten is megtalálja és kiszedi a kis madár fészkét. Ekkoron kártékony az a bagoly. Innen az a szólásmód is:

Egész éjjel virraszt, mint a bagoly!

De bezzeg, mikor a házban, a hiúban felszaporodik az egér és neki esik mindennek, a mi rágható, ehető: jó akkor az a bagoly, a melynek gyöngyös a dolmánya és jó az is, a melyet a babona «halálmadámak» vagy szaváról kuviknak mond; mert hát alkonyatkor ott kuvikol a ház üstökének papján, vagy károgóján.

Hát még a mikor esztendők időjárása kedvez és hihetetlen sokaságra szaporodik fel a pocsik, a mezei egér!

Kaszáló, ugar és minden alkalmas hely tele van egérutakkal, melyek helyen-közön csillagformában összefutnak, aztán nagy egérkapun át vezetnek a föld alá. A mező szinte megnyüzsög. A gazda azt sem tudja hova legyen ettől a csapástól.

Ekkoron pedig az történik, hogy az egérjárásos hely fölött megkering nappal az egérpusztító ölyvek sokasága:

egész éjjén át pedig irgalmatlanul pusztítja az egerek tömén-telenségét a nádi- vagy réti baglyok felgyülekezett hada. Megszedik ezek a madarak a begyüket húsz, harminc egérrel; azután rászállanak a fák ágára, emésztenek, a szőrt pedig diónyi, vagy nagyobb gomolyagban kiökröndözik; ott találjuk a hasznos munka e tanujelcél a fák tövében.

Bezzeg hasznos szolga ekkoron a réti-, nádi-, mezei bagoly, meg is bocsátja a gazda a bagoly hiúságát, a melyről a példabeszéd mondja:

»*Bagoly is azt gondolja, hogy sólyom a fia.*«

Miért is ne nézné el, mikor ebből a példabeszédből is a legnemesebb indulat: az anyaszeretet szól, a melyről bölcsen tudjuk, hogy a legesunyább porontyot is aranyval borítja be. Az anya szeme mindég a legszebbet látja magzatjában.

No de szinte hallom a szót, hogy a veréb csak nem lehet sohasem hasznos, mert hiszen a sok kártételel csak közmondásos szemtelensége vetekedik!

Hát igaz is, hogy a mikor a verebek serege belésszabadul, teszem azt a sarlót, kaszát kérő éleibe, nemcsak avval okozza a kárt, hogy teleszedi szemmel a begyéi, hanem főkép avval, hogy tetejébe még kiveri a kalászt is. És mikor télszakán rést talál a granáriomba, bizony nagy tolvajlásra fogja a dolgot.

Jaj de mikor beköszöni a nagy hó és a csikorgó hideg, ekkor a verebek seregében elvegyül még a koplapló sármány, a zsezse is! Hát mit csinál aztán ez a szárnysas sokadalom? Bekalandozza biz az az egész halárt és a hóból kiálló kóróról buzgón szedegeti a magot, minek aztán az a haszna, hogy megzabolázza a gazda egyik legnagyobb ellenségét: *a dudvat*.

Hát hiszen helyes, mert szükséges, kártétel idején abba a verébsokaságba a rozsdásból úgy egy félmáréknyi madársöréret belédurrantani — marad azért elég; de mikor a seregek télen át a dudvamagol szedik, akkor bizony hasznot hajlanak.

Ennek a sorozalnak legvilágosabb tanúságétele immáron az, hogy lehet a madár hasznos is, káros is; de a kár is sokszor olyan, mint az a darab kenyér, a mit a gazda hasznos munkáért a cselédjének ád; mert hiszen igaz, hogy azt a falatot a gazda megvonja a maga vagy családjá szájától; de a cseléd megszolgálja. Azonképen a legtöbb madár is.

Ha gyümölcséréskor belé is szabadul a kertbe, szőlőbe, éleibe, ám éven át tisztító munkájával megszolgálja ezt ezerszeresen is. No meg azután a szentírás is mondja: nyomtató jószágodnak ne kössed be a száját.

Mindent egybefoglalva, mint a jó pap az okos prédkáció végén, mi is a következő nagy igazsághoz jutunk el, a melyről sohasem szabad megfeledkeznünk, hogy tudniillik: ott, ahol az anyatermészet szűzen tiszta és érintetlen, olt nincsen sem káros, sem hasznos madár, *mert csak szükséges van*. Hasznossá és károssá a madár csak oll lesz, ahol az ember megbolygatja a szűz természel rendjel és nagy tömegben termeszteni kezdi maga javára az életet, a gyümölcsöt, a majorságot és egyebei. A termeszmények tömege szaporítja és károssá teszi azt a madárfajt, a mely vele él; de növeli ismét ennek azt az ellenségét is, a mely a felszaporodott, kárlévő madárral táplálkozik. Más szóval: a búza tömeges termelése nagyra növeszti a verebek seregeit, így kártékony a veréb; de a sok veréb megszaporítja a karvalyat, mely verébbel él és így még ez is hasznos.

Tehát okkal-móddal kell itt tennünk!

A MADÁR CSALÁDI ÉLETE.

Mikor a madár már meg van érve, mi kél, néha három éves korában következik be, fiasíláshoz lál. Kiválasztja párját — tyúkféléknél bizony törökösen: egynél több járczél, tojókat is — és aztán első gondja a fészek. Hajh, de az a fészek nem egyforma ám és van is erről a magyarságnak egy kedves, nagyon tanúságos meséje, mely röviden szólva, így hangzik:

Nagyon röstelte a vadgalamb, hogy esak olyan ágból takolt, silány fészket tud rakni, holott a szarka nagyon rangos, fedelés fészket épít; megkérte tehát a szarkát, tanítaná meg. A szarka jókedvében vállalkozott is. Ímhol nekiálltak, szedtek ágat, ágacskát, selymes füvet, mohát és egyebet, a mi egy czímeres fészekhez szükséges. Azután pedig hozzá-látott a szarka a fundámentom lerakásához; a mint pedig ehhez a vastag galyat szedte és rakta, folyvást azt hajtogatta:

Csak így, csak úgy!

A galamb tudákos volt, a vastag galyhoz ő is esak értett valahogyan; azért folyton azt felelgette:

Tudom, tudom!

Erre a szarka méregbe jött, odavágta a galyat, mondván:

Ha tudod, csináld!

Evvel elropült, ott hagyta a tudákos galambot a faképnél és azért nem tud a galamb mai napság sem becsületes fészkel rakni.

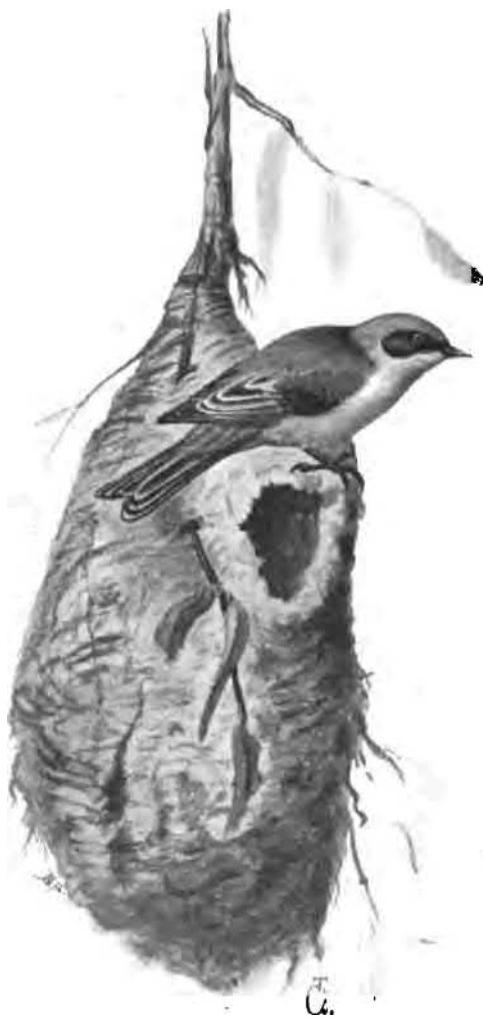
Azt talán magyaráznom sem kell, hogy ebben a kedves mesében a szarka cserregése és a vadgalamb búgása vagy burukkolása van nagy elmésen értelmezve.

És valóban, attól a lapos, a pusztá földbe, fövenybe vájt gödörtől, a melybe a halászcsér tojja két-három tarka tojását, addig a remekműig, a melyet a függő- vagy az őszapó-czinege vagy a nádirigó épít, a fokozatoknak egész sorozatai ismeretesek.

De aztán nincsen is meghatóbb, kedvesebb dolog, mint annak a megvigyázása: hogyan építik azok a remeklő kis madarak fészket; hogyan röpül a kis párocska felváltva tízezerszer ide-oda, mindenkor hozván piczi csőrében egy-egy mohaszirmot, finom gyökeret, fűszálat, majd gyapjút, szőrt és végre finomságos pelyhet; hogyan raksogat, fonogat; hogyan forgolódik, nyomkod, míg végre kész a természet egy-egy remeke: a puha fészkek.

Lássuk most már az ilyen remeket. A legmesleribb alkotás a függő-czinege fészke — II. kép. —. A picziny madárka tarka; csőrökcséje árszerű és evvel építi meg a párocska nem is egészen két hét alatt ezt a meleg madárotthont, mely egy fűz lehajló ágára van finom háncscsal erősen odakötve és a nyár, a fűz, a gyékénybuzogány és a bogáncs finom gyapjából, röpülő, bolyhos magvából gondosan megszőve, kirakva; oly tökéletesen, puhán és tartósan, hogy nincs kalapos, a ki így eltalálná. Ez a fészek zacskóalakú; vékonyabb végén bebúvóval, mely néha csöves alakú is. A fészek mindenkor a víz fölött, szabadon függöget, úgy, hogy a szellő lágyan ringatja; de a szél, a vihar bezzag csapdossa is; — se baj, a hajlékony ág enged, se tojás, se poronty ki nem hullhat!

Ez a kis remeklés oly tömött és oly meleg, hogy a duna-

II. A FÜGGŐ-CZINEGE ÉS A FÉSZKE.

menti füzesekel búvó rácság buzgón szedegeti, felhasogatja, hogy tél idején melegítő kapezának használhassa kis gyerekének lábára. A fészek belső csészéjébe rakja le a tojóka öt vagy hét fehér, szinte csak babszem nagyságú tojását, a melyből az anyaszeretet melege tizenhárom nap alatt kölli ki a meztelel, vaksi, tehetetlen porontyocskákat, hogy aztán csodálatosan rövid idő alatt anyányivá felápolgassa.

No, de mielőtt hogy tovább haladnánk, jó lesz a madártojással is megismерkedni. A ki csak eszi a tojást, könnyen kérdheti, hogy hát ezen mi lehet a megismerni való? Pedig bizony csudadolog az! Van a tojásnak meszes héjjá, néha fehér, néha tarka, néha színes, néha iratos. Belül a vastagabb végen van a levegős üreg, aztán a fehérje, azlán a széke vagy szikje, ebben a csira, aztán a sárgája, aztán a zsinórja. Mikor a csira megtermékenyül és a tojó lerakja a tojást, már a hányat, akkor kezdődik a költés vagy kololás, melyet néha csak az anyamadár, néha mind a két ivar felváltva végez. Erre az időre pörére kopaszodik a kotló madár melle, vére kitüzesedik és a kotló madár azon van, hogy a tojást folytonos-folyvást egyformán melegen tartsa: ül rajta reggellől napestig, alkonyattól reggelig, alig távozva perczekre is. Közben-közben még meg is forgatja a tojásokat, hogy egyformán melegedjenek. Kis madárnál eltart ez a kololás tiz napig, de a hattyúnál harminczöl napig is. Délszakon a slrucz a nap hevét is felhasználja és van madár, aki erjesztő halomfészket kapar össze s az erjedés melegéi használja fel a kololásra; a madár neve Talegalla.

A meleg folytonossága fejlődésre indítja a nyomástól megtermékenyített csirát. Erezetek futnak széjjel és egy pont lüktetni kezd: a szív ez! Lassanként alakot ölt a fejlődő csira, madáporonty lesz belőle; és a mikor megérik, csőröcskéjével kivágja magát a meszes burokóból.

A mi tyúkféle, mint a fürj, a fogoly, a fáczán, a fajd és

egyéb, annak finom pehelylyel borított csirkéje, a mint megszáradt, azonnal követi édes anyját; azonmódon a récze, a lúd és egyéb úszó vízimadár aprókája is. Bezzeg a többi madárnak a tojásból kibúvó porontyja meztelel, vaksi, sárga szájszélű és tehetetlen, a melyet úgy kell felápolgatni és hasok a fészekkalja, mint a czinegéknel, nemcsak dolga van a szüléknek, hogy a táplálékot beszerezzen, hanem sorrendet is kell tartani, nehogy valamelyik apró éhen maradjon és elpusztuljon.

A madár családalapítása és gondozása a természetnek leggyönyörűbb tüneménye, az emberre nézve pedig nagyjelen-tőségű és oktató. Ha elgondoljuk, hogy délszakon van *olibrimadár*, melynek tojása alig borsónagyságú és ott a strucz, melynek tojása akkora, mint az ember feje — de nálunk is itt az ökörszem tojása, mely nem is a legkisebb, és itt a túzoké, mely nem is a legnagyobb — III. kép —, ám ezekben akár kicsinyek, akár nagyok, egyformán kél az élet az anya- és szülői szeretet melegétől, ott bent egy meszes burokban: elismerjük, hogy nagy és remek dolog az! Inti ez az embert is, hogy családi életében egyforma meleget tartson, legyen párájával szemben odaadó, áldozatra kész, mint a madár; és ivadékával szemben is éppen oly hűséges, gondos, mint a madár.

De le kegyes olvasó, azt kérdezd éntőlem, hogy hát a madarak között nincsen kivétel? Oh dehogy nincs, dehogy nincs! Olt a kakuk, a ki más madár fészkébe lojja le tojását és így menekül a fentartás minden gondjától. No de hiszen: «ne szólj szám, nem fáj fejem» bizony egy árva szóval sem feszgezetem, hogy tud-e ilyenekről emberfia, falu, város — de még a tekintetes vármegye is? — Tud ám! eleget!!

De nem erről van most szó, mert még más dologról is meg kell emlékeznünk, nagy röviden, mert különben vastagra talál hízni a kicsinyek szánt könyv.

A madaraknál rendszerint a hím a szebbik színű — sze-

1.

2.

III. 1. ÖKÖRSZEM-, 2. TÚZOK TOJÁSA.

meink előtt van a kakas; a tojó szerényebb. De a ragadozóknál, mint sasoknál, sólymoknál, héjáknál és hasonlóknál, a tojó a testesebb, erősebb, mert a család felnevelése inkább reánehezűl, ez pedig erőt kíván.

A fiókák hamar fejlődnek s őszre kelve már minden anyányaik s a nálunk termők ekkor már minden szárnyaszabadján vannak; a mi vándorfajta, minden el is költözik tőlünk messze délszakra, legtöbbje tengeren kelve át, talán leginkább a Nilus folyó völgyületébe.

A vándorló madár röpülése nagyon sebes. Még a varjú is, mely Dániából Angliába röpül, óránként 27 mérföldnyit halad az északi tenger fölött.

De a fiókák az első esztendőben nem hasonlítanak mindenben az öregekhez és eltelik nemelyiknél három esztendő is, a míg tollazata teljes ékességét éri el.

A színek kifejlődése legtöbbnyire vedlés vagy lohosodás útján történik, a mikor a madár a régebb tollát elhányja s helyébe új növekedik. Némely madaraknál, így vizieknél, a lohosodás oly általános, hogy hetekre tehetetlenekké válnak, nem tudnak röpülni és könnyen áldozatul esnek

BARÁZDABILLEGETŐ.

A MADÁRVONULÁS.

A fiasítás után szépségre és csodálatosságra nézve egyenlő érlékű a vándorlás tünete, mely oly mélyen indítja meg a legegyszerűbb ember lelkét, szívéi.

Fütyül a szél, az idő már őszre jár,
Szebb hazába megy vigadni a madár.

Így szól a költő; és ha nem is úgy van a hogyan mondja, hogy *a szebb hazában* — mert hiszen Magyarországnál szebb hazája sem embernek, sem madárnak nem lehet; — de már a zordon tél idejére az a madár, a mely természeténél fogva rászorul, repülve találhat és talál is délszakon oly tájat, a mely éppen akkor enyhe, a mikor nálunk kemény hideg uralkodik és előli vagy téli álomba, rejtekbe szorítja azt, a miből sok madár táplálkozik.

A mikor pedig őszre kelve a darvak ékalakba sorakozva, búsan krúgatva délnek tartanak; a mikor házunk gyönyörűsége, a füsti fecske, tornyon, háztetőn gyülekezve, egy napon nyomtalanul eltűnik; a mikor a kelepelő gólya fölálpolt fiaival egyszerre csak elhagyja a viskó kéményén, vagy a kazalvégben álló fészkét és a kaszálón seregbé verődve, mintha tanácskoznék, aztán a sereg mint valami parancsszóra egyszerre szárnyra kap, majd kerengve nagy magasba emelkedik

és végre délfelé eltűnik; bizony bánat szállja meg az emberfia lelkét, mert érzi, hogy itt a tél küszöbe, a melyen átlépve meg kell küzdeni a tél szigorúságával, holott a madár, már a melyik, szárnyaszabadjára kelve, könnyű szerivel kitérhet előle. És ismét mennyeire megváltozik az ember érzése, a mikor tavaszra kelve a határról elisztul a hó, a füzeseken pedig végig fut az ébredező rügyek zsenge zöldje és azután egyszerre beteljesedik a költő szava:

Megenyhült a lég, vidul a határ
S te újra itt vagy jó gólyamadár...

Hire fut az eseménynek a faluban, repeső öröm fogja el a gyerekseget; de a gazda homlokán is, legalább rövid időre, elsimul az a mély barázda, a melyet homlokán a tél nehéz gondja szántott.

Hát még a mikor egy szép, verőfényes napon a falu utcaján járó-kelő kislány egyszerre csak nekiszalad a pocsolynak, vagy a gémeskút itató vályújának és nagyhirtenül mosdani kezd, folyton azt vetegetve:

Fecskét látok, szeplőt hányok!

Micsoda gyönyörűsége is az a fészkéhez visszatérő madárnak, hogy megérkezett és a jószívű embernek, hogy látja kedves madarát! A fészkéhez visszatérő legtöbb fecskén tisztán látszik, hogy ugyanaz, a mely őszkor elhagyott, hogy tehát valósággal visszatér a fészkéhez; aztán azonnal tatarozni is kezdi, a mire pedig elkészül, férkőző bizodalmával és ficserékelésével már kora hajnalban költi, de gyönyörködteti is a gazzát és háza cselédjét, egész népét.

Ez azonban ennek a remek tünetnek csak gyönyörködtető, a lelkületre édesen haló része. — Az ősz távozás bánatot, a tavaszi visszatérés örömet keltő.

Oktató könyvben azonban a kérdés az: mi ennek a tanú-

sága, a mikor a vonulást a természet örök rendje alapjáról veszszük?

Ha madaraink életemódjál éven át gondosan megvigyázuk, hamar reájövünk, hogy kétféle madarunk van.

Először is olyan, a mely sohasem hagyja el a határt; legfeljebb hogy a havasról a völgybe vonul le, de azért a legkeményebb télen is megmarad egyazon környéken; másodszor van olyan, a mely őszre kelve eltűnik, télen át nem látható; de tavaszkor visszatér.

De ismét van olyan is, a mely a messzi éjszakáról éppen télire vonul le hozzánk, azért, mert akkoron fészkelő helyein, messze éjszakon oly irgalmatlan hidegek járják, hogy még a kéneső is csontkeményre fagy. Ezeknek az északi vándoroknak a mi telünk csupa tavasz!!

Az első sorozatbeli madár az állandó, a második a mi köllözökönk, a harmadik pedig nekünk téli vendégünk. A legfőbb kérdés immár az, hogy hova megyén télire a vándormadár? A felelet röviden és szabatosan adva az, hogy oda megyén, a hol nincs oly zordon tél, mint azon a tájon, a hová visszatérni, fészkelni és Hasítani szokott, a melyet őszkor elhagyott.

És miért vonul arra az enyhébb tájra? Azért, mert lélen át csak ott találhatja meg táplálékát.

De hát, hogyan tudja meg a madár kalendáriom nélkül is, mikor kél az idő őszre, mikor tavaszra, mikor meg tére? És ha mennie vagy jönnie kell, hogyan tudja, merre van dél és illetőleg észak, tehát merre kell tarlania?

A felelet nagyon egyszerű, mert természetes: a madarak olt, a hol tartózkodnak, elborítják az egész terület és a mint annak valamely részén oly változás történik, a melynek a megélhetésre hatása van, azon a részen az ott élő madarak megmozdulnak és indulnak oly legközelebbi tájak felé, a melyek életüknek kedveznek. Igen ám, de hogyan tudják

ők azt, hogy őszi, tavaszkor merre feküsznek azok a kedvező tájak? Hát bizony jobban és biztosabban, mint a torony emberi őre, a ki annyival többel tud a falu mélyében lakó embernél, a mennyivel magasabb a torony a föld színénél. Hát még a madár, mely nem torony, hanem felhőjáras magasságára és azontúl tud felemelkedni, tehát nagy messzire lát, hozzá még feljebb-lejebb lakó madártársai mozgalmát is közvetlenül megérzi. És megérzi a levegő áramlásait is.

Az az őszi vagy tavaszi mozgalom olyan, mint a föld népéé, mely együtt érez és úgy, a mint részei megérzik a változást, ez visszahal az egész tömegre és egyszerre csak azt látjuk, hogy «a föld népe megmozdult».

Ámde a megmaradás és vonulás tünetében is ugyanazt a nagy elvet, vagy természeti törvényt látjuk megnyilatkozni, hogy t. i. minden alkotott teremtmény már alkotásánál fogva is, törvényszerű munkál végez az anyatermészetben, mely e nélkül a munka nélkül igen hamar zavarossá, majd végzetessé válnék. A mint elvégzi munkáját, indul.

Madarainknak, a vándorlóknak, egyik része álkél a Földközi tengeren, részben mélyen nyomul lefelé a délszaki tájba; másik része nem méri ál a tengert, hanem már a Balkánon, Törökországban, Görögországban és a Dalmát partok déli részén is kihúzza azt az időszakot, a mikor nálunk téli, amott alig őszies az idő járása.

Nekünk magyaroknak a madárvonulás tekintetében rendben van a szénánk, mert a hányfélé vándor madarat hazánk földjéről csak ismerünk, meg tudjuk mondani, melyik vonul és átlagosan véve a tavasz melyik napján tér vissza ide, a hol fészkel, fiasít és teljesíti azt a munkáját, a melyet alkotásánál fogva a termeszei reá ruházott. Majd a könyv végén azokat a napokat meg fogjuk ismerni.

VÉDJÉTEK A MADARAT!

*Csak a tudatlan és a gonosz ember
bánthatja és irthatja a madarat.*

Bizony csak a gonosz és a tudatlan bánthatja a madarai, mielőtt hogy meggyőződött volna, vájjon igazán káros-é az? Már mondottam is, de megismétlem, hogy magában a természetben nincsen sem káros, sem hasznos madár, mert csak szükséges van. Arra szükséges, hogy végezze az élő természetben azt a munkát, a melyei más teremtmény el sem végezhetne.

Károssá és hasznossá az emberre nézve a madarat csak az ember maga teszi akkor, a mikor feltöri a gyepei és beveti oly maggal, mely tömeges termést ad, olyant, a mely madártáplálék is; vagy kertet, szőlőt állít oda, ahol azelőtt nem volt.

Azért a madárnak, de az embernek is a java azt köveleli, hogy nagyon is okkal-móddal járunk el.

Megszámlálhatatlan kincs az, a mit a czinegék, a poszátkák, a légykapók és mások, pihenési alig ismerő szorgalma az okos gazdának jövedelmez. Mért a míg a legszemesebb és legszorgalmasabb gazda is csak nagyjából szedheti le a már nagyon is szemet szúró hernyófészkét, addig a hasznos madarak raja függögetve, bujkálva, kopácsolva, kapdosva irtja mind azt a kártékony teremtést, a mit az ember meg sem láthat, a mihez hozzá sem férhet.

Van ám erre még számbeli kalkulus is.

A picziny királykamadár éven át három milliónál is löbb rovart emészt föl mindenféle állapotában: hol mint petét, hol mint bábot, hol mint kifejlett rovart, a mi pedig, ha szaporodáshoz jutna, megint töméntelenséget jelentene. Ezt a madárkát majd le is irjuk. A kék czinege nem is sokkal nagyobb; de éven át hat és fél millió rovart pusztít el; de azután még hol 12, hol 16 fiókát is fölnevel, a mi megint azt jelenti, hogy egy ilyen czinegecsalád huszonnégy millióig való rovart fogyaszt el, vagyis ennyinek kártételétől óvja meg a kertet, az erdőt és óvja mindenütt, ahol csak hozzá fér. A ki pedig tudatlanságból vagy gonoszságból elfogja és elpusztítja ezt a szárnyas munkást, annyival károsítja a közvagyont, a mennyi rovar megmaradt, meri a czinegét, mely a rovart elfogta volna, megölte!

A rovarok világa egyáltalában óriási hatalom, és ott, ahol a tudatlanság nem számolva, irtja vagy csökkenti a rovarokat pusztító egyéb állatokat, a rovarkár évente, pénzben kifejezve, nem százszerekre, hanem száz millióra rúg. Húsz ével ezelőtt talán szemébe nevettek volna annak, aki ilyent mondott volna; de a mióta egy, puszta szemmel alig látható picziny rovar, a líllokszera, tönkretette a leghíresebb szőlős vidékeket: megszűnt a nevelés és gúnyolódás.

Lehet tehát beszélni a madarak védelméről is.

A rétségek és műveiellen, gazdátlan lerülelek ősi idejében zengett Magyarország e madarak énekétől, megnyüzsgött tőlük a levegőég, a vizek és erdők rengetege.

Ám ez napjainkban nagyon megvállozott és a rétek ellünésével, lecsapolásával belevágott az eke az ősföldbe és véget vetett sok madárlányának.

Hogy szép, tiszta vetéses lábiákat nyerjenek, kiváglak a legkisebb bokrot is és evvel lassanként elvonták a leghasznosabb madarakról a fészkkeléshez szükséges alkalmatosságot, a mi pedig öreg hiba volt.

A régcnten madárenektöl zengő táj csöndes, sőt néma lett; a szemet sem gyönyörködteti a madárnak üditő szemlése — rossz dolog biz az!

Hozzájárul a délszakon élő népek - bizonyskép az olaszoknak — hihetetlen madárpuszstítása, táplálék czéljból. Mindent elfognak, minden megesznek — még legbizalmásabb barátunkat, a viskó füsti fecskéjét is! Gépen kötött óriási hálókkal elrekesztik a völgyeket, a merre a fáradt fecskemadár vonul. És fel van jegyezve az emberiség gyalázatára, hogy három madárfogó pár óra alatt tizennégyezer fecskét hálózott össze és gyilkolt meg! A mi népünk pedig tavaszra kelve, várja ficsérkkelő barátját; de az nem jön meg, mert régen betemetkeztl kapzsi népek telhetetlen gyomrába!

Annál is inkább kell rajta lennünk, hogy mi védjük és szaporítsuk a jó ég szárnyas áldását, lelkiismeretünk megnyugtatására, szemünk gyönyörűségére és gazdaságunk nagy hasznára. Követnünk kell pedig okos népek példáját.

Hogy hát melyik az?

Valamikor, a Jegestenger felé vezető ulamban, hosszában végig szeltem Dánia országát, mely szegény tartomány volna, ha nem volna tengere. A földje sokszorosan laposos, semlyékes és buczkás; buczkáit pedig a szívós Hanga növény borítja. Szétszort szegényes viskók tünedezenek fel itt-ott, melyeknek gazdái szegény turfa-vágók — erdő, kőszén hiányában az ős mocsár kiszártott maradványa itt a tüzelő. No már most a viskók mellett egy-egy apróka, tarka riska van kipányvázva, mint a szegényember tejelő áldása; de a bejáró ajtóval szemben ott van vagy tizenöt lépésnyire a két vagy harmadfél öles pozna is leverve, csúcsán a madarak költőházikójával, a melyben rendesen a seregély tanyázik.

Nagyon szép és megindító látvány volt biz' az, a mikor alkonyat táján a napi munkától fáradt turfavágó kiült a padkára, rágyújtott és mikor letekintett, elgyönyörködött

1.

2.

3.

4.

IV. KÖLTŐHÁZIKÓK.

apróka cselédein, ha meg fölfelé nézett, elgyönyörködött a seregélypáron, mely az ülökén csicsergett és pihent.

Az egész szabad Svájczon végig a kertek gyümölcsfái és minden alkalmatos helyen ott van a költőházikó, benne a kert legjobb, legszorgalmasabb munkásai, azok a czinegék, légykapók, vörösfarkú kerticzék és egyebek.

Ide kell törekednünk, édes magyar Népem, nekünk is.

Tartóztasd vissza gyermekedet a fészekszedéstől, mert az oktalan rablás és a magad kára. — És tudta bölcs Salamon király mit teszen, mikor monda:

«A mikoron az madárnak fészkkére találysz az utón, akár minemű fán vagy a földön, melyben madárnak tojása vagy fia vagyon és az anyaül fiain vagy tojásain: ne vedd el az anyamadarat, sem fiait . . . .» Mózes V., XXII. 6.

Ezekután már csak azzal tartozom Tenéked, értelmes magyar Népem, hogy mutassam meg magát a költőházikót is.

Legjobb az, a mely kérges fából készül, belülről jó tágas odúnak ki van vájva, oldaltakkora bejáróval, a milyen a hüvelyk és mutató ujjból csinált karika; magassága olyan, mint a könyöktől a kinyújtott nevendék ujj csúcsaig terjedő hosszúság, még egy kis ráadással.

Látjuk IV-dik képünkön 4. szám alatt a harkály odvat álmetszelben és úgy, a mint maga készíti, 2. szám alatt a mesterséges odút, a mint a kerekess mesterségesen kivájta s ezt persze le kell fedni, a mint a 3. szám mutatja. A 4. szám öblös szájú és légykapóknak való. Ezeket vastag ágra vagy törzsre és magasan kell alkalmazni, legjobb odasrófolni. Node van arra pontos mérték is, a mint itt következik: A czincgékeknek szánt házikó hossza egy arasz, öt ujj, vastagsága hél ujjnyi, lyuka pedig két ujjnyi átmérőjű, kerek. A seregély nagyságú madarak házikója két arasz és egy ujj hosszú, vastagsága egy arasz, lyuka pedig három ujj átmérőjű. A zöld-harkálynak, bankának szánt házikó két arasz és három ujj

hosszú, egy arasz vastag, lyuka négy ujjnyi átmérőjű. Végre a vadgalambnak szánl házikó olyan mini az előbbi, de lyuka hat ujjnyi átmérőjű. No de még a légykapónak is kell házikó! képünkön a 4-ik, mely arasznyi magas, tenyérnyire nyitott és mély szedőkanálnyira öblös.

Am ezenkívül a táblák közölt, messze a dűlők útjától, meg kell tűrni azt a pár kökény vagy galagonya bokrot is, hogy a hasznos poszáták és egyebek megfészkelődhessenek.

Avval végzem, a mivel kezdtem: védjétek a hasznos madarat!

ETESSÉTEK AZ ÉG MADARAIT.

Tekintsetek az égi madarakra: mert azok nem vetnek, nem aratnak, sem a csürbe nem takarnak, mindenkorral a ti mennyei Atyákok eltarthatnak. *Máté Ev. 6. 26.*

Az úrangyal pedig kiáltva mondta: minden madaraknak, a melyek repdesnek vala az eg közepette: Jöjjetek el és gyülöjetek egybe a nagy Istennek vacsorájára!

János Jelenései, 18. 19.

A könyvek könyve, a mint a bibliáit nevezni szokás, olyan mint a tenger, mely megtermi a ragadozó czápát, de megtermi a drágagyöngyöt is. íme e rövidke fejezet előre állítottam annak a nagy tengernek két igazgyöngyét. Az első mondja, hogy a mennyei Atya a természet madarairól sem feledkezik meg, nekik is terítve van a természel asztala. A második azt mondja, hogy a nagy Isten meghívja az ég madarait vacsorára, azaz: megeteti, nehogy éhen hajtsák ártatlan fejőket szárnyaik alá, a mikoron rájuk köszöni az éjszaka és a midőn az étel emésztése során gyűjtik fel az erőt, hogy a következő napon hozzálassanak a madármunkához az anyatermészet és a magunk javára.

Mikoron a kegyetlen tél betemeti a földet, zúzmarája pedig belepi a fáknak legvékonyabb ágacskáját is; a sík vizel ismét vastag jégkéreg vonja be; de még maga a csörgedező patak is hévaras jégkéreg alatt siet tova: akkoron az ég madarainak legkedvesebbjei beszorulnak a szérűskert sövénére, innen lassanként az udvarokba és faluhosszat az útra, hogy valami silány eledelhez jussanak és ne vegye meg őket

a tél kemény hidege. De sőt még a varjú is bevonul; felborzolt tollal ott gubbaszkodik a házorom károgóján és csak néha-néha hallatja rekedt kiáltását.

A jámbor czinege pedig nagy bizalmasan beszáll az eresz alá, hogy a koszorúgerenda hasadékaiban keresse az alvó rovart; néha meg épen az ablakra száll, hogy a fája és az üveg között vizsgálgasson. És akkor mintha koczogtatná az ablakot és azt mondaná:

*Szórjatok eledelet az ég madarainak!
Majd megszolgálják!*

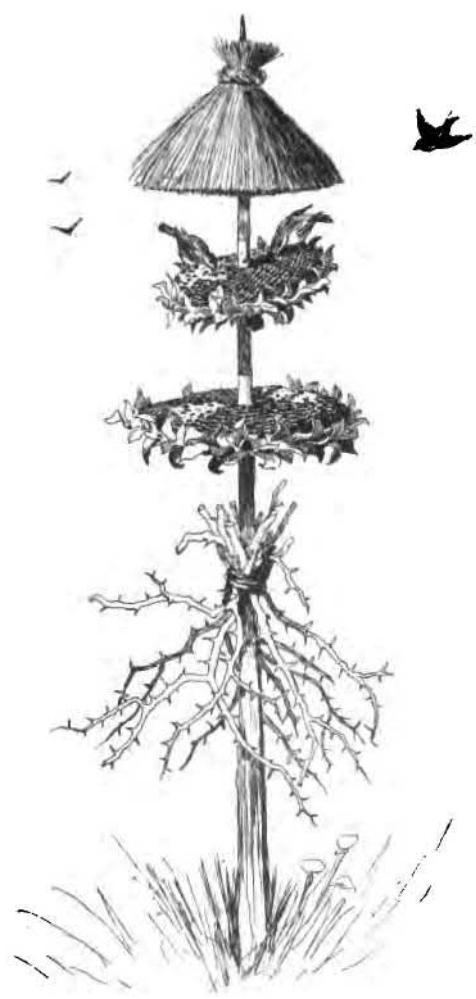
Hál most már azt kérded éntőlem édes Népem, hogy mit és hogyan adjunk, szórunk?

A ház végében, a szérűskertben, ahol valami csöndesebb hely van, melyre nem jár a majorság, sem az örökké éhes, falánk malacz, ott néha fel kell vágni egy-egy érett tököl, hogy a czinege hozzáérhessen a magjához, mert azt mondja a példabeszéd:

Örül a czinege a tökmagnak.

Egy kis ocsú — rostaalja — minden akad, hát azt is ki kell szórni, meggpótolva egypár marék törekkel a szénapadlásról, a melyben sok a fűmag, szegény sármánynak, pipiskénék jó eledele. A jó gazdasszony könyörületes szive juttathat egy kis kölest, néhanapiján egy kis kendermagot is. Aki pedig gyönyörködni akar kis madarak vendégségében, örömében, az a kert alkalmas helyén vastagabb végével leszúrja, leássa a fennálló, vékonyabb végén hegyesre faragott póznát és reányársal magjával fölfelé egynehány napraforgót — tányériczát — V. kép. Hogy terem aztán ott a természetnek minden magot is evő madara! Hogy kopácsolja ki és hántogatja a kövér magot!

A mikor pedig a tányericza üres, akkor a jó gazda leönti

V. MADÁRETETŐ.

olvasztott faggyúval és behinti, jól benyomkodja kendermaggal. A pozna csúcsán csóva- vagy szalmaernyő legyen, hogy gonosz időben védje a kis madarak asztalát. Az alsó részen tövis legyen, hogy a macska se tehessen kárt. Ha elfogyott a napraforgó, közepén átfűrt deszkái tegyetek helyébe és arra szórtatok a madaraknak szánt eledelet.

Van az etetésnek ezer alkalma és ezer módja, le sem kell írni, meri úgy is kitalálja a jó magyar ember szíve és irgalma. Úgy is legyen!

HÁNYFÉLE MADARÁT SZÓLÍTJA NEVÉN A MAGYAR NÉP?

Nem igen akad nép, a mely az ég madarai közül annyit ismerne és annyit tudna meg is nevezni, mint a magyar. Pedig ímitlen minden madárnak csak egy, szokoltabb nevét teszem ki, a mikor pedig egy és ugyanazon madarat más-más vidék népe más-más névvel is illet!

A mi a körösmenti embernek Halászcsér, az a középtiszainak Halászszerkő, a balatonmellékinek pedig Küszvágó. A Kormoscsérnek akárhány a neve: Czigánycsér, Feketecsér, Sorja, Sörje, Czerkó. A Barárlécze a régiségben Barálfú, Hamvasfú. A Gojzer meg hol Szélkiáltó, hol Póli, Hujló meg Teös-teös is. A Bölömbika meg Dobosgém, Nádibika, Ökörbika is. A Poczugém éppen lőmérdeknevű, mint: Aprögém, Kisgém, Nádmászó, Panna, Kabak, Kákabiró, Kisbölömbika, Fasztagém stb. Az Aranymálinkó Sárgarigó is, meg Sármálinkó, majd Aranymái, a szaváról Szolgabíró. Aki ki akarja meríteni, úgy készüljön, hogy életéi ráaldozza és könyvet ír, mert nincs két magyar falu, a mely szakasztolt egyformán nevezné minden madarát.

De a mi már azután czímeres madár, az mind egynevű. A Holló mindenütt Holló, talán azért is, mert a magyarság nagy királynak, Mátyásnak czímeres madara; így a Daru, a Hattyú, a Túzok, a nemes Kócsag, a Kerecsen is egynevű.

Hej de aztán a Banka! Meri piszokban turkáló madár o kékme, hát mintha megszóláná a sok-sok név, a melylyel a magyarság illeti. Halljuk csak:

Banka	Bugybóka	Dulka	Pokloncza
Búbos Banka	Bábuk	Daduk	Jutulu Banka
Büdös Banka	Babuka	Dudoga	Baták
Babuta	Babulyka	Dod	Szalakakóta
Bábuba	Budogu	Büdös dod	Sáros Banka

Pedig ez a húsféle elnevezés a soknak csak a föle; az alja is sok, meg olyan is, hogy bizony minden egyes név előlt meg kellene követni az olvasót; hát még utána!

1 Fülemüle	Pintjőke	Csóka
Poszala	25 Házi veréb	Szarka
Barátka	Mezei veréb	Mátyás
Vörösbegy	Meggyvágó	50 Mogyorószajkó
5 Csaláncsúcs	Kenderike	Kecskefejő
Findzsa	Zsezse	Sarlós fecske
Nádirigó	30 csíz	Marii Tcske
Örvösrígó	Sliglincz	Gatyás fecske
Feketerigó	Süvöltő	55 Füsti fecske
10 Fenyőrigó	Kereszlorrú	Légykapó
Borosrigó	Sármány	őrgébics
Énekesrigó	35 Surgyé	Bábaszarka
Köröstsötösrigó	Nádi veréb	Tövisszúró
Hajnalmadár	Pacsirla	no Fekleharkály
15 Famászó	Pipiske	Höcsik
Csuszka	Barázdabillegető	Zöldküllő
Szénczinege	40 Sárgyóka	Tarkaharkály
Kékczinege	Leánykamadár	Nyaktekercs
Bábaczinege	Seregely	65 Kakuk
20 Öszapó	Aranymálinkó	Jégmadár
Függőczinege	Holló	Gyurgyyalag
Királyka	45 Pápistavarjú	Banka
Ökörszem	Kálvinyistavarju	Szalakóta

70 Keselyű	Hajasgém	Nyári lud
Sas	100 Poczgém	Lilik
Parlagsas	Bölömbika	130 Gyöngyvér
Héjjá	Bakcsó	Hattyú
Karvaly	Gólya	Tőkés rucza
75 Ülü	Feketególya	Kendermagos r.
Kánya	105 Kanalasgém	Czigányrucza
Vérce	Túzok	135 Jegesrucza
Sólyom	Reznek	Kanalasrucza
Kába	Daru	Osófarkú
80 Ráró	Haris	Telelő rucza
Téli ölyv	110 Vizicsirke	Pergő rucza
Egerészölyv	Vízityük	140 Paprucza
Fülesbagoly	Szárcsa	Kerczerucza
Réti bagoly	Batla	Fütyülő rucza
85 Macskabagoly	Juhászka	Gödény
Kuvik	115 Czankó	Kárapalna
Fogoly	Pajzsos czankó	145 Muszkabukó
Fürj	Kölessneff	Kisbukó
Fajd	Paprikasneff	Lósirály
90 Fáczány	Pólimaladár	Dankasirály
Császármadár	120 Bibicz	Halfarkas
Vadgalamb	Gólyatós	150 Lócsér
Örvösgalamb	Lotyó	Halászcsér
Gerlicze	Ugartyük	Kormoscsér
95 Lovaskócsag	Sárszalonka	Búvár
Fattyúkócsag	125 Erdei szalonka	Bubosvöcsök
Szürkegém	Székicsér	155 Öklömvöcsök
Vörösgém	Vadlúd	

Nagyon lehetséges, hogy hosszabb is lehetne ez a sor; de mikor most nem telik több!

A MADÁR MINT SZERSZÁM.

De most már nagy ideje, hogy a madárral mint élő lény-nyel alkotása szerint is közelebbről megismerkedjünk. Azt ugyan mindenki tudja, hogy a madár testét toll meg pehely borítja és hogy az, a mi az emlős állatnál az élőláb, az a madárnál a szárny, mely, nagy irigységünkre, arra szolgál, hogy a madár röpülhessen.

Igen ám, de a hányszéle a madár, annyiféle a röpülés, mert más-más a szárny alkotása.

A fecske szárnya — VI. kép *a*) — meg a kerecsen sólyomé hegyes és e madarak csak úgy nyilainak a levegőben; ezek *röpülve fogják el a prédát, a melylyel táplálkoznak, máskép meg sem élhetnének.*

A fogoly szárnya —VI. kép — 6) ellenben cl van kerekítve, kemény, nem hasítja a levegői, csak sebesen verdesve bírja keléskor a madarat, éppen azért burrog; és ha nagy a fogoly-csapat, bizony dörög is. A fogolynak nem is arra való a szárnya, hogy röpüléssel fogdossa a prédáját, hanem csupán arra, hogy helyről helyre költözve, egyébként gyalog szedje táplálékát.

Mit tanulunk ebből? Azt, hogy annak a sokféle szárnynak megfelel a sokféle röpülés és hogy a szárnyaknak ez a sok-félesége is reászorítja a madarat bizonyos feladatnak a tel-jesítésére. Olyan ez, mint a hadsereg, mely csak akkor tökéletes, ha gyalogsága, lovassága, tüzérsége és a többije van.

VI. a) A FECSKE- b) A FOGOLY SZÁRNYA.

Ezek is más-másképpen mozognak; de azért egyenként és összesen szükségesek, egymást nem pótolhatják.

No, de a szárny még csak hagyján! Rá kell nézni arra a VH-dik képre, a mely a fejeket és kivált a csőrököt ábrázolja. Akár csak a körorvos úr szerszámtáskáját nyitnók ki. Nézzük csak össze a tábla számait a fejekkel és a csőrökkel.

1. Az erdei szalonka; csőre olyan, mint az esztergályos kanalas fúrója, hozzá hegyén érező, mint az ember ujja. Ez az eleven fúró benyomul az erdő puha földjébe, hegye kilapogatja és elcsípi a gilisztát és egyebet.

2. A muszkabúvár csőre kampós is, széle szerint fűrészes is; minden arra való, hogy a legsíkosabb halat is biztosan elfoghassa.

3. A meggyvágó csőre hatalmas kúp és arra való, hogy a legkeményebb cseresznye- vagy meggymagot is könnyű szerrivel ropogtassa.

4. A kedves barázdabillegő csőre árforma; a természet tisztára szúnyogszedésre alkotta.

5. A nagy szürkegém csőrének káva-élei akár a kés, oly vágók; — bezzeg jaj is még a síkos czompóhalnak is, ha az élek közé kerül.

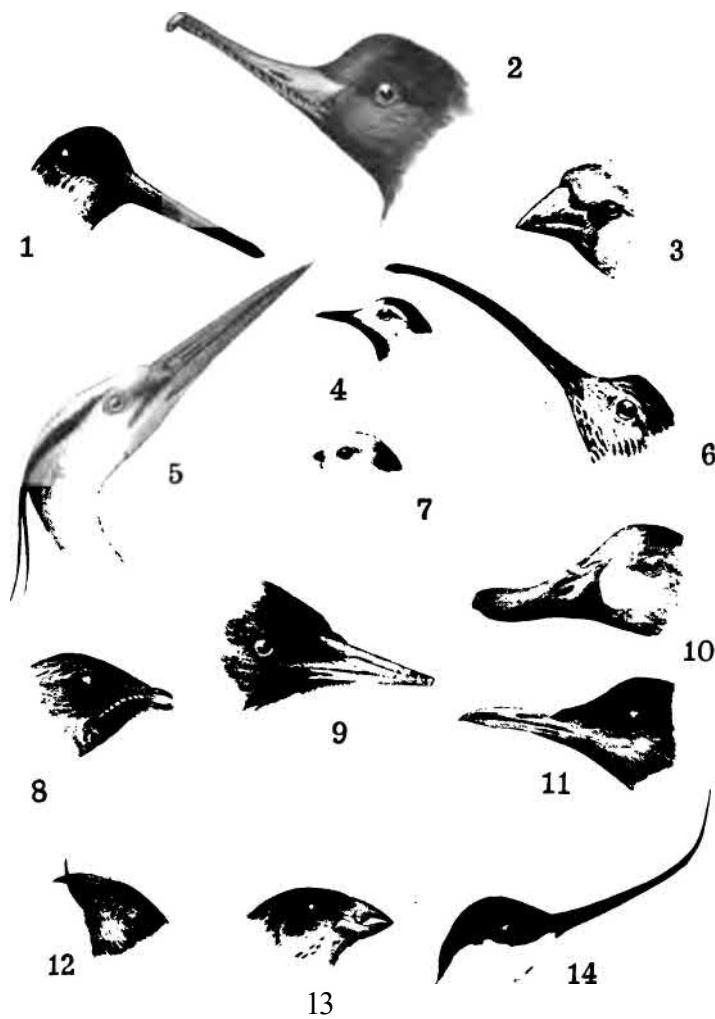
6. A póli, vagy teös-teös madár csőre lefelé görbüл, behatol az iszapba, hogy mélyről is szedje eleven féreg-eledelét.

7. Az őszapó-czinege csőrcskéje ezekhez képest csak egy petty; de így jó, mert csak ilyennel szedheti ki a legfinomabb ágacskák hónaljában megbúvó apró bogárságot.

8. A kecskefejő csőre picziny, de annál öblösebb a szája; ha kitátja, mint valami kamzsaháló, úgy tátong és igaz, hogy evvel foghalja csupán az éjjel járó-röpülő bogárságot.

9. A harkály csőre meg olyan, mini az ács csapoló fejszéje, mert csak vágással juthat el a korhadó fában rejlö kukaczhöz, a fa nyűvéhez.

10. A rucza csőre isméri lapos, szélein reszelős, egészen

VII. A MADARAK CSÖRE.

4. Erdei szalonka. 2. Muszka búvár. 3. Meggyvágó. 4. Barázdabillegető. 5. Gém. 6. Pólomadár. 7. Öszapó. 8. Kecskefejő. 9. Harkály. 40. Vadrucza. 41. Sirály. 42. Keresztorrú. 43. Surgyé. 44. Gulipán.

arra van alkotva, hogy eledelet a vizek zavarosából kiszűrőgesse.

44. A dankasirály orra kitűnően arra van alkotva, hogy a vizek színéről szedegesse a felvetődő vizibogárságot; de a hol tömegesen fészkel, eljár nagy buzgalommal az eke nyomán is; ekkor nagy áldás.

42. A keresztcserű madár csőre igazi szerszám, mert a fenyőtoboz pikkelyei közül csak ilyen csőrrel lehel a lapos magot kimorzsolni.

43. A surgyé-sármány csőre is igazi szerszám és arra való, hogy a kemény magvakat mint valami sutú felhasogassa.

44. A gulipán csőre éppen fordítottja a póli — 6 — csőre-formájának; a póli «hozzád», a gulipán «tőled» szántogatja ki a prédáját.

Ebből is láthatjuk, hogy a madár szervezete már csőre formája szerint is a különböző táplálékhoz, természetéhez és tartózkodásához van szabva, éppen mint szárnya szerint is.

A most mondott törvény a lábak alkotásában is nagyon szembeszökő módon nyilatkozik meg. Lássuk csak a VIII. képen.

4. A mezei pacsirta lába sarkantyús, csak tipegésre alkalmatos.

2. A fáczán lába szakaszolt olyan, mini a tyüké; győzi a járást, a futást is.

3. A sas lába hatalmas, hegyes karmaival tiszta ragadozó szerszám.

4. A karvalyé szemölcsivel fojtogató is.

5. A bagoly lába ugyancsak ragadozó.

6. A lábatlan fecske lába már csak falon való megkapaszkodásra alkalmatos.

7. A szárcsa lábának ujjai karéjosak, úszásra még nem tökéletesek, de a víz lábolására, bukásra jók.

8. A búbosvöcsök lába oldalt lefelé vágó, azért bukásra kiválóan alkalmatos.

VIII. A MADARAK LÁBA.

1. Pacsirta. 2. Fáczán. 3. Sas. 4. Karvaly. 5. Bagoly. 6. Lábatlan fecske. 7. Szárcsa.
8. Búbosvöcsök. 9. Túzok. 10. Ivirakalna. 11. Vadrucza. 12. Gulipán.

9. A tűzok lába erős, csak három ujjú és talpas; futásra igen kitűnő.

10. A kárakatna lábának minden a négy ujját úszóhártya köti össze; kitűnő bukó és víz alatt úszó. Felkap a fára is.

11. A vadrucza lábának csak három ujját köti össze az úszóhártya, ezért a vizek színén való úszáshoz kitűnő evezdzőláb.

12. A gulipán hosszú lábán az ujjakat csak tökéletlen úszóhártya köti össze; ez a láb gázolásra igen jó; de szükségen evezdzőnek is szolgál.

A szárnny, a csőr és a láb sokfélesége és célszerűsége arra oktat, hogy egy határnak a vadmadara is bizony csak községet alkot; mert hiszen az emberalkotta község sem volna tökéletes, ha csak egyfélle hivatású ember laktá; kell bizony abba is sokféle mesterember, sokféle szerszámmal, hogy a sokféle szükséges munkál elvégezze, akárcsak a sokféle madár a halár szabad termeszeiben.

A MADÁR TERMETE ÉS RÉSZEI

Noha a gólya és az ökörszem között nagyságra és a tagok, meg a részek arányaira nézve akkorra különbség van, hogy akár azt hihetné valaki, hogy seholgysem egyeztethetők, az egyezés mégis könnyen lehetséges, mert a leste borítéka minden kettőnél a toll, a testrészek ugyanazok, csakhogy mérlek szerint nagyon különbözök. Vegyük magyarázatunkhoz akármelyik rigónak a rajzát és kikapjuk minden madárra nézve a szükséges elnevezéseket, a melyeket a madárfajok leírása végett ismernünk kell.

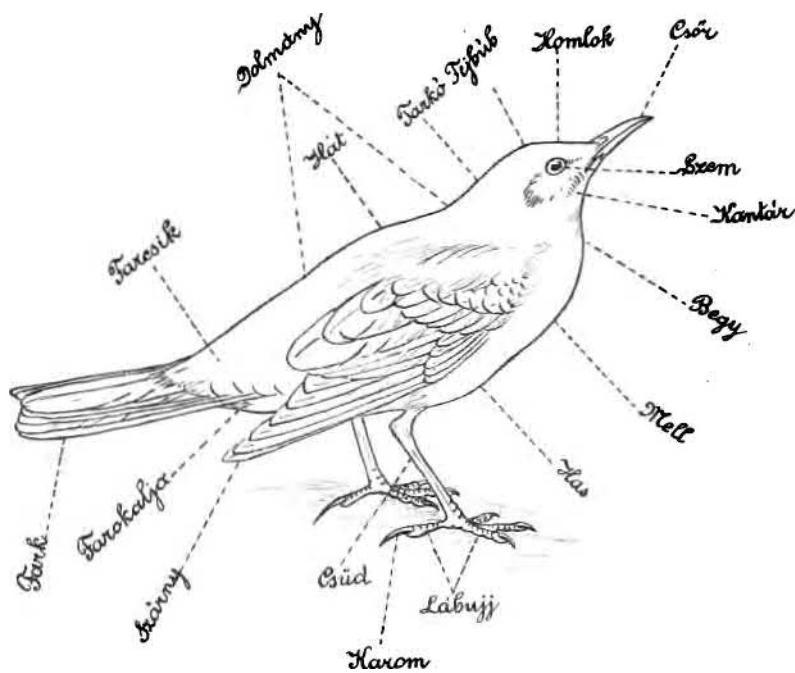
Kezdjük tehát a rigó fejen, a csőrön átmenve a hátra, a farkra, aztán alulról ismét fel a fej legkiállóbb részéig, a csőrig.

Van tehát a madárnak *csőre*, ennek felső és alsó kávája: van *homloka*, *fejebújja*, *tarkója*, *háta*, *dolmánya*, *farcstikja*, *farka*, *farokalja*, *szárnya*, a lábnak *csüdje*, *karma*, *lábujja*, *hasa*, *melle*, *begye*, *kantárja*, *szeme*. A rajz világosan mutatja, hogy melyik részre tartozik a szó. Azt nem is kellett külön kiíratni, hogy a szárnynak van *fedő*- és van *evedző* tolla, a farknak pedig kormánylolla.

Mindent le nem irhalunk, mert nagyon megvastagodnék a könyv és bekövetkeznék az, a mitől a nép bölc mondása óvogal, hogy t. i.:

A ki sokat markol, keveset szőrit.

No de a mi fontos, az meglesz.

IX. A MADÁR TESTRÉSZEI.

A MADARAK LEÍRÁSA.

HASZNOS.

1. A BARÁTKESELYÚ.

1. A BARÁT-KESELYŰ.

Egyéb neve: barna keselyű, csuklyás keselyű.

(Vultur monachus.)

Leírás. Pulykakakasnál is hatalmasabb testű barna madár; nyaka tövén tollcsuklya, feje kopasz, kevés pehelylyel, kékes bőrrel, ezekkel emlékezlet a csuklyás barátra és innen a neve; csőre kaczoralakú, hatalmas, dögbőr szakgatásra termett; csűdje meztelel, kékes, karma erős, de nem éles, inkább megállásraalkalmatos; szárnyával két méternél is többet karol. Rendesen csak egy fehéret tojik; husángokból rakott fészke fák koronájában áll és megbírja az embert; fiát fehér pehely borítja.

Elete módja. Leginkább döggel élő madár, mely csak szükségből veti magát eleven prézára. A mikor a magyarság a dögöt éppen csak a telek vagy a falu végébe hánnya, pusztán, legelőn pedig ott hagyta, ahol kiadta a páraját: a keselyűk minden faja hamar ott termeti és varjúval, hollóval egyesülve, rövid idón végzett a bőrrel, hússal, belekkel, sőt a letördehető csonttal is. Evvel nagy jót tett a közegészségnak.

A keselyűk reggelenként hálóhelyeikről, havasok ormáról, kerengve a felhőkig emelkednek a tájak fölé, hogy a dögöt észrevegyék; hétszámról bírják a koplalást; de prézára akadva úgy teleszedik a begyüket, hogy nem is bírnak szárnyrakapni.

Hajdanában keselyűk követték a hódító népek seregeit, így hadverő őseinkét is, mert nyomukon hullott a keselyűk eledele. Evvel kapcsolatos a magyarságnak a Turulról szóló régeje is, a mely madár a hadak útját mulatta volna.

Arany János «Keveháza» című költeményében így zeng a keselyűről és társairól:

Azér' vijjog a keselyű,
Azér' szállong turul s ölyű:
Mert holnap ilyenkor halott
Százezrivel fog veszni ott.

A mióta az elhullott jószág temetését törvény rendeli, a keselyű minden faja nagyon megfogyott Magyarországon.

KÁROS.

2. A SZI RTI SAS.

2. A SZIRTI SAS.

Egyéb neve: kőszáli sas, arany sas, aranyfejű sas.
(Aquila chrysaetus.)

Leírás. Lúd nagyságú, de hatalmas szárnyú, széles farkú, azért testesebbnek látszó, nemes madár. Színe barna, feje, tarkója rozsdaszínű — ezért arany sas — farkatöve fehér, vége széles, sötét szegővel. Lábszára gatyás, csűdje végig tollas; lába sárga, karma nagy és éles; csőrének felső kávája kaczoralakú, tövén sárga hártával borítva; szeme barna, merész tekintetű. Fészkét rendesen szikláakra rakja; keltől, ritkán hármat tojik, a tojás színe fehér alapon tarkás; egy tojás többnyire záp; fiait fehér pehely borítja.

Élete módja. Költs idején fészke táján tartózkodik és nemes természetét követve, eleven prédára csap, melyet hatalmas karmaival ragad meg. Zerge-, öz-, kecskegidő, bárány, havasi nyúl a rendes prédája. Oszrekelve messze vidékeken kalandoz, le az Alföld síkságáig, hol nagy pusztitást végez nyúlban, ürgében, egyáltalában futó vadban. Dögre csak a végső szükség viszi. Verőfényes napokon kerengve és vijjogva oly magasra száll, hogy az ember szeme elől eltűnik. Szeme a Nap fényét türi.

A sas a nemesség és bátorság jelező képe; igazi czímeres madár.

Petőfi Sándor a sasban a hazához való hűséget tisztelte és erről mondja «Az elhagyott zászló» című versében.

Ha a fecskék ledérek
 'S éghajlatot cserélnek,
 Mi sasok nem cserélünk.

Mert a fecske télire elvonul, a sas helyt marad! A nép bölcsése ezekben a példabeszédekbén szólal meg:

Sok sas, sok dög.
 Sasnak sas a fia.
 Sas legyet nem fogdos.

Hazánkban a szirti sas még nem éppen ritka; de nem is valami gyakori; bajosan is irtható, mert igen óvatos.

KÁROS.

3. A KÁNYA.

3. A KÁNYA.

Egyéb neve: vörös kánya, fecskefarkú kánya, villás-farkú kánya, kurhejjá, hejő, tikhordó kánya, saskánya.

(*Milvus művus Cav.J.*)

Leírás. Nagyobb a hollónál, hosszabb szárnynyal és farkkal: fölszíne rozsdavörös sötét szárfoltokkal és szegesekkel; farka nagyon villás. A tojó kevésbbé színes, a fiak még kevésbbé azok. Lába gatyás, csüdje meztelen, karma elég erős, hegyes; cső-, rének felső kávája kertészkes alakú. Szemesillaga ezüstfehér; esőre tövén sárga viaszhardtya. Merész tekintetű, szép röpülésű ragadozó madár, mely leginkább a sikság erdeinek legmagasabb fáira rakja fészket; fészekalja 2 — 3 ritkán 4 tojás, zöldes fehér földön agyagos foltokkal, írásokkal és pontokkal tarkáivá.

Élete módja. Röpülése igen szépen kerengve-lebegő és néha nagy magasságba is viszen; de prédáját a földről szedi és ekkor közel a föld színéhez úszva-röpül, hogy prédáját közelről érhesse. Felszedi az egerei, a gyikot, a kígyót, a még tehetetlen madárpáronyot; de különösen ráveti magát a még pelyhes csirkére, libára, kacsára, szóval a baromfira. Ezért különösen káros. Ezt csak az enyhíti meg, hogy igen gyáva, annyira, hogy a jó kotló még el is veri; de aztán kotló legyen ám, mert a példabeszéd még is csak azt mondja: Még a tyúk is le lapul, mikor kányát lát.

Mikor pedig a gyerek rakonczatlankodik, bizony kiszalad még a legjobb anya szájából is a szó:

Vigyen el a kánya!

A libalegelő szegény mezítlábosainak tavaszszal, a mikor a zsenge gyepet a pelyhes majorságnak nagy sokasága szinte elborítja, nagy réme a kánya és a mikor meglebben a tájon, a libaörző gyerekek bizony neki szaladnak kiáltással, kendőlobogtatással, dobálással ugyancsak riasztják a gonosz madarat, legtöbbször sikerrel; de néha bizony nem és akkor odahaza bizony elkövetkezik a hadd el hadd. — A kánya sehol sem gyakori; de nálunk még jócskán van. Télire tölünk melegebb tájra vonul, József-nap körül ismét itt terem.

HASZNOS.

4. AZ ÖLYV.

4. AZ ÖLYV.

*Egyéb neve: egerésző, egerésző ölyv.
(*Buteo buteo L.*)*

Leírás, Szín és lankás szerint nagyon sokféle változatosságot mutat. Hollónál nagyobb, zömökebb ragadozó madár. Legállandóbb jegye az, hogy a csőr tövének viashártyája és a meztelen lábcsúdjai sárga, orraljuka körtealakú, a szem csillaga szürke vagy barna; az evedző és kormánytollak szára fehér; a farkavége elvágott, a fark pedig tizenhét sötét rovott szalagot mutat. Néha inkább fehéret, néha barnát, néha fekélezést mutató madár. Csőre felső kávája ívesen hajló, élén kissé kiszélelt. Fészkét a legmagasabb bükk- vagy tölgyfákra rakja, fészkelja 3—4 tojás; ritkán fehér, legtöbbször világos alapon agyagos foltozattal és szeplőzéssel.

Élete módja, A hegységet és a síkot egyformán kedveli, lélszakára tőlünk délibb vidékre vonul; de enyhe teleken megmarad. Röpülése szép, úszó; kerengve pedig «kiő-kiő» vijjogást hallatva, nagyon magasra röpül; kerengése igen szép és csavarosán viszen fölfelé. Lengén röpülve fölcsedi a békái, gyíkok, szükségben még a mérges kígyót is; de hörcsök, vakondok, patkány, kis nyúl mellett főfő lápláléka mégis csak az egér; a mely csemegéből egyszeri jólakásra kell 20—30 darab is. Ezt az ő főeledelét lesve szerzi, leginkább úgy, hogy petrenczére, boglyára, karóra, száraz fára felkap és mozdulatlanul ülve, éppen csak a fejéi forgatva, kivárja az egeret. Ekkor szárnyat bontva lecsap és felszedi prédáját. Egérjárásos években a megtámadott tájra az ölyvek felgyülekeznek és ugyancsak lakmároznak. A hálóhelyek fái alatt ilyenkor százával hever a kiökrendezelt egérször-gomolyag.

Ekkor jól tenné a gazda, hogy egeres tagjára ülöfákat állítana, hogy az ölyv letelepedhessen és lesbe állhasson. Embermagasságú, karvastagságú husáng, feljül keresztfával elégéges erre a célról. így az ölyv a gázdának hasznos.

Igaz, ha fáczányosba veszi be magát, vagy oda, ahol a fogoly, a nyúl védve van, nagy kárt okoz.

Nálunk még bőven van.

KÁROS.

5. A KARVALY.

5. A KARVALY.

Egyéb neve: kis karvaly, verbésző karvaly,
verebésző, karoly, karuj madár.

(Accipiter nisus L.)

Leírás. A hím gerle-, a tojó sokszor galamb nagyságú is; de hosszú farkú; lábesüde karcsú, hosszú és meztelen; karmai lúhegyesek; az ujjak talprészén kiálló fojtószemölcsök; csőrének felső kávája hirtelen hajlású, tövén a viaszbor zöldessárga. Szemcsillaga aranysárga. Színe felül kékesszürke, alul hasfelén egészben világos alapon harántul csíkos. A hosszú farkon öt sötét, szalagszerű, rovott sávoly. A karvaly legszívesebben fenyvesekben fészkel a sűrűben, 4—5 méter magasban; de fészket is foglal a varjaktól. A fészkalja négyöt, ritkán hal, nagynéha hétfeljárból áll, a tojás meszesfehér, vagy zöldes, agyagos szeplővel.

Élete módja. Noha egészben véve kis madár, igen nagy rabló és ez villogó sárga szeméből azonnal kitetszik. A veréb nagyságú apró madaraknak valóságos réme, mely prédáját a magasból » és röptében fogja el. Mint igazi rabló, barázda hosszában, sövény vagy erdőszélen, kazal tövében röpülve, lopakodva kéklik ki prédáját, leginkább a seregbenjáró madarakat. S a mikor kikémlelte, oldalt vágódik, kerengve magasra száll és a mint a sereg szárnyra kap, ereszkedik; kellő magasságra érve, szárnyát testhez kapja és mint valami ólomdarab lezuhan a kiszemelt menekülő áldozatra, melyet azon röptében karmával nyakon ragad és megfojt. Ezután lassabban röpülve bokorlövébe vagy hancsikra viszi és begyre szedi. Éven át kitart nálunk; nem ritka, de nem is gyakori.

Szín és alak szerint szakasztottan mássá a holló nagyságú, de hosszú farkú *héja*, vagy *hejjő*, tükörkánya, kara vagy galambász, mely tyúkra, galambra, fogolyra nagy veszedelem. Ez a régiség *karmadara* vagyis a karon hordott vadászó karvalya, melyet belső Ázsia népei, teszem a kirgizek, manapság is nagy kedvvel szárnyasok vadászatára használnak. Ifjan kiszedve hamar szelídül. A hová beveszi magát, rettenetesen pusztít, nevezetesen a tyúkok között.

KÁROS.

6. A KABA.

6. A KABA.

*Egyéb neve: herjóka, fekete vércse, bajuszos
vércse.*

*(*Falco subbuteo L.*)*

Leírás. Gyenge galamb nagyságú, de nyúlánkabb madár; a szárny hegye a fark végét éri, vagy azon lül is jár; kantárja erős, így széles bajuszt alkot; lábai, esőre tövén a viaszhardtya sárgák; szeme sötétbarna, nagyon merész tekintetű; esőre tövén sárgás, hirtelen hajlású kampója fekete, felső kávája jogsszerűen kivágva; háta palaszínű, melle, hasa világos földön sötéten hosszában foltos. Kisebb erdőkben magas fák tetejére rakja fészkét, a fészekalja három-négy tojás, a tojások halavány rozsdasárga alapon sűrűn rozsdabarnák, szeplőzve iratosak.

Élete módja. Legsebesebb röptű merész sólymunk, mely elfogja még a fecskéi is és a hol megjelenik, nagy riadalom támad az apró madarak között. A fecskék vészkiáltással nyilainak az eresz alá; a pacsirták és az ezekhez fogható kis madarak meglapulnak; meglapul azonban a fűrj és a fogoly is. A mi kis madár röptében van, az inaszakadtig fölfelé igyekszik, hogy a kába ne kerülhessen felibe, mert akkor veszve van. A kába mind azon mesterkedik, hogy röpülve menekülő áldozata felibe kerekedhessék és ha ez sikerül, irtóztatóan sebes zuhanással lecsap reája. De reá megy a kába szöcskékre, éjjeli pillangókra - alkonyaikor sőt ujabban azt is megvigyázták, hogy elkapja még a méhet is. Csak dögre nem száll sohasem. A régiségen a kabát kis madarak vadászárára is használták a solymászok. Noha a kába igazi sólyom és így rokona őseink kedves vadászó sólymának, a kerecsenek, a nép éppen úgy, mint a tudomány valami ölyvszerűt is érez a megjelenésében és innen a példabeszéd:

Elfajzott mint a Kába, sólyom nemzetéből.

Korunkban nagyon megszerette a vasutat. Versenyt röpül a vonattal, hogy a felriadó kis madarakat elkaphassa. Hazánkban még nem ritka.

HASZNOS.

7. A VÉRCSE:.

7. A VÉRCSE.

Egyéb neve: vörös vérce, szélverő, széltapogató,
nyerítő.

(Cerchneis tinnunculus L.)

Leírás. Akkora, mint az előbbi, de karcsúbb, hosszabb farkú, farka messze kiáll a szárnya hegyén túl, mely szép szürke, végén széles, sötét keresztszalaggal, legvége fehér; háta agyagvörös sötét fokozattal, hasafele világos, sötét szárfoltokkal; csőre hirtelen lekonyuló kampóval, tompa foggal, tövén a viaszhardtya mint a láb is sárga. A tojó farka, sok keresztszíkkal, a vége mint a himé. Fészekelésre legjobban szerezi a romokat, a tornyokat, sziklákat, a Balaton körül és Dunamentén a földes szakadékokai, és csak ritkán fák, a fészkelők négy-öt, ritkán hatnál több tojás, mely világos alapon sűrű foltozattal és szeplázessel bír.

Élete módja, ügyesen röpülf ragadozó madár, mely azonban képtelen kis madarat röptében elfogni. De nagy mestere a függögetésnek, a mely abban áll, hogy falusi torony magasságban egyszerre csak egy helyen marad az által, hogy a farkát kiirjeszti, lefelé tartja, a nyitott szárnyával pedig sebesen verdes, így függöget kaszálók, szántóföldek, ugarok felett és barna, éleslátású szemével kilesi a magasból különösen a lyukából kijáró egeret, ürgét; de néha á madárlíút is kilesi és kiszedi a fészkeből; viszi a tücsköt, szöcskét, kabóczát, a gyikot is; de az egér mégis főeledele s azért hasznos. Ha függögetve kileste prédáját, testhez rántja szárnyát és zuhan, de a föld színe fölött kiterjeszti a szárnyát, nehogy összetörje magát; a prédát a földről felkapja. Az apróbb rovaiokat röpülés közben kieszi karmai közül, a nagyobb prédát csendes helyre viszi. Egészben lármás madár, mely gyakran hallatja nyerlésre emlékeztető hangját. Keményebb leleken elvonul. A magyar nép dala ezt zefigi róla:

Hússal él az, mint a vérce,
Hogy a fogát meg ne sértse.

Magyar földön a leggyakoribb ragadozó, mely nem riadoz a várostól sem.

KÁROS.

8. A RÉTI HÉJA.

8. A RÉTI HÉJA.

Egyéb neve: barna réti héja, nádi ölyv, nádi sas,
tavi kánya.

(Circus aeruginosus L.)

Leírás. Kisebb, különösen karcsúbb az ölyvnél, hosszú farkkal, magas vékony, meztelem csúddel, de éles körmökkel; feje a bagolyé felé húz, mert a fátyol már észrevehető, a szem pedig nem egészen oldalt, hanem előre is pillant. Színe barna, néha nagyon sötét, de a fej világos, a hímnél fehéres, a tojónál inkább agyagsárgás. Mint a nádas madara, nádtorzsákra vagy zsombékokra helyezi fészkel, melynek alja öt-hat ritkán hat zöldes fehér tojás.

Élete módja. A legóvatosabb és legravaszbabb ragadozó madarak egyike, mely nagyságánál fogva rögtön szemet szűr, folyton látható; de vadász legyen ám, a ki puskavégre kapja. Még leginkább akkor kerül meg, mikor a magas füben a nádas szélében valami prédán lakmároz, megfeledkezik az óvatosságról és későn kap szárnyra. Napestig szakadatlansul lebeg, úszik, kereng a tavak nádas szélei fölött. Itt-ott hirtelen kanyarodással lecsap a nádba, csuhébe vagy gyékényesbe és ekkor biztosan prédát talált. Nincs is a rétségnek, mocsárnak, semlyéknek, laposnak semminemű apróbb élő lénye, a mit a réti kánya meg nem kaparítana; de legkülönösebben gyilkosa, irtója a rétség nádba vagy laposba fészkelő kedves és hasznos madarainak. Nem is várja, hogy a fiak kikeljenek, meri ráveti magát a fészekre, feltöri és nagy ügyességgel kiiszsza a tojásokat. A tojást e végből minden a szárazra viszi.

A rétség madárvilága ezt a fészekrablót nagyon jól ismeri és úgy a mint szárnya lebben, felriad a bibicz, a sirály, a szerkő és nagy rivalgással ugyancsak tépászszák, verik a hogyan bírják. Kotolás idején majdnem kizárolag tojásrablásból él. Később a vízicsirkék, a vízityúkok és a fiaszárcsák szolgáltatják a telhetetlen szárnyas rabló prédáját. Télire elvonul, de kora tavaszszal visszatér.

Nádasaink fölött még nagy számmal látható, tehát nem ritka.

HASZNOS.

9. A GYÖNGYBAGOLY.

9. A GYÖNGYBAGOLY.

*Egyéb neve: gyöngyös bagoly, lángbagoly.
(Strix flammea L.)*

Leírás. Igen lollas vollánál fogva majdnem varjúnagyságol mutat; szeme sötét, majdnem fekete, előre pillantó. Feje nagy, a fátyol igen fejlett, nyugalomban szív alakú ábrázatot alkotva, fehéres, szélein rozsdás; a csőr gyengén kampos, sárgás; a láb csüde véknyán tollas, az ujjak majdnem kopaszok; a középső ujj karma belső szélén fűrészes. A test tollazata selymes, puha és a szép, hamuszínű háton sok fehér és sötét gyöngyzéssel; a hasfél halavány, rozsdás lehelettel, néha igen világos, apró fehér és sötét gyöngyzéssel. Rendes fészket nem épít, hanem várromok falán, tornyok belső párkányzatán, granáriumok fal törmelékén, szemetjén tojja le fészkalját, mely öt néha hét hosszúkás, fehér tojásból áll.

Élete módja. A gyöngybagoly az ember környezetét keresi föl és legszívesebben épületek padlásait, a hiúkat, a granáriumok belső fedélgerendázatait lakja, hol a félhomály ural-kodik, mely az éjjeli madárnak napközben is kedvez. Nyugalomban mindenféle furcsa állásokba helyezkedik és a fátyol mozgatásával mintha fintorítaná az arcát. A házban egyike a leghasznosabb madaraknak, mely senkinek sem vét s a mellett a legkitűnőbb és legszorgalmasabb egérfogó, mert többet öl, mint a mennyit egyszerre elkölt. Igaz, hogy reámegy a denevérrre, mely mint rovarevő hasznos, és ha hozzáfér, elviszi a madárporontyol is; de ez kivételes és semmiben sem csökkenti a gyöngybagoly nagy hasznosságát. Mindég eleven, tehát ártó prédával él és csak a legnagyobb szükségen fanyalodik a dögre. Kiáltása éjjel hallható, kellemetlen, rekedtes *riüü* szólam, majd hortyogó és kafffogó hangok hallatszanak, a mi együttvéve nagyon arra való, hogy tudatlan emberek babonásságát felköltsen, melynek rendes következése az, hogy ez a hasznos bagolymadár a csűr kapujára kiszegzetetik, a szegező ember nagy kárára és bizony gyalázatára is.

Nálunk nem ritka, de nem is sok.

HASZNOS.

10. A KUVIK.

10. A KUVIK.

Egyéb neve: csuvik, halálmadár, halálbagoly.

(Glaucidium noctua Retz.)

Leírás. Teste szerint gerle nagyságú, de nagyfejű és gazdag tollazatánál fogva nagyobbnak látszó, kurta bagoly; szemcsillaga és csőre sárga, lába csüde szörszerűen tollas, ujjai majdnem meztelenek; kurta farka alig látszik ki a szárnyak hegye alól; hátafele szürkésbarna, fehér csöppékkel foltozva; hasafele fehéres, hosszúkás barna csíkokkal. Fészkkét tartózkodási helyén odvakba, szarufák mögé, néha hidak alá is rejtegeti; a fészkalja négy-öt fehér, majdnem golyóalakú tojás; a fiak fehér pehelylyel vannak borítva.

Élete módja. A kuvik is szeret az emberrel tartani, szívesen választja tanyájául a házak, rakodótárok, tornyok fedele alját; de beveszi magát odvas fákba, omladékok lyukaiba is. Kitűnő egerész, de nem veti meg a nagyobb, így a svábbogarat sem és odamarkol a verébivadékba vagy más madárba is. Innen van az, hogy ha éjjeli vadászatán elkésik és meglepi a hajnal, a mikor a nappali madárvilág éppen ébredez, ugyancsak körülveszi az apró madarak sokaságát! Ökörszem, királyka, barázdbillegő, a czinegék hada, poszáták és mások körülveszik, tépászni ugyan nem igen merik, mert félnek a karmártól; de kihogy csiripel, csipog, egyszóval hangot ad, mintha leszónának és gólyának az éjjeli tolvajmadarat. Ezt ügyesen felhasználják a madárszok, kik lombkunyhóra kiültetik és a felgyülekező madárságot lépre, csiptelőbe fogdossák.

Nevét a kiáltásától vette, mely leginkább «kúvik-kúvik» és ha háztájon tartózkodik, estefelé sűrűn kiáltja a ház üstökéről, a károgóról vagy papról. Innen ered a babona, hogy a kuvik megjelenése és kiáltása halált jelent — a halált jósolgató emberre is úgy szólnak reá: «ne kuvikoljon már kend!»

Nem sok van és mint kitűnő egér- és verébusztító érdekes a védelemre.

HASZNOS.

11. A RÉTI BAGOLY.

11. A RÉTI BAGOLY.

Egyéb neve: réti málonfekvő, nádi szarvasbagoly, nádi fülesbagoly, mocsárbagoly, mezei bagoly.

(Asio accipitrinus Pali.)

Leírás. Nagyság szerint majdnem megüli a varjúét, tollfüle kicsiny, szeme kénsárga, a fátyol széle szélesen feketén szegett, a hasfelen a sötét hosszfoltok nem csipkések, hanem egyszerűek; a szárnyak hegye túljár a farkon. A csőr, a szem környéke fekete, az álla fehér, a hátfél rozsdasárga és fehéres sötéten iromba; a hasfél világos rozsdasárga sötét hosszfoltoikkal; a fark középső tollai élesen körülirott rozsdás szemfoltokkal. Fészkét leginkább a kaszálók és rétségek magas füvébe, lószélek buja növényzetébe, legritkábban fára rakja; a négy-hat fehér, majdnem golyóalakú tojásból álló fészkek a nálunk fészkelő pároknál májusban található.

Élete módja. Igen jellemző neve a «málonfekvő», mely onnan ered, hogy ez a madár szeret a földön lelapulva, tehát málon fekve tartózkodni; leginkább kaszálók, lószélek és ingoványok buja füvében, növényzetében tartózkodik; nappal is ébren szokott lenni. A rétibagoly a legkitűnőbb egérpusztilók egyike, rámegy nagyobb rovarokra is; de főeledele mégis csak az egér és ha az egér felszaporodva csapássá lesz, az ölyvekkel a rétibagoly is csudálatos módon, mert hirtelenül felgyülekezik. Ilyenkor az egérjárásos helyek körüli bozótokból úgyszólvan lépten-nyomon kap szárnyra ez az igen hasznos bagoly és neszten, feszítve-úszó röpülésvel még külön is gyönyörködteti az embert. Nappal közelre várja be az embert és felkerekedve hamar leszáll, éppen ezért rendes prédája a sok mihaszna koczapuskásnak, a mezőgazdaság nagy kárára.

Rendes hazája ennek a bagolymadárnak a messze észak, honnan őszszel levonul melegebb tájak felé, hogy tavaszkor az erdei szalonkával együtt felvonuljon északnak. Mindkét évszakban vendégünk, de néha meg is telepedik.

Nem ritka.

KÁROS.

12. AZ ŐRGÉBICS.

12. AZ ŐRGÉBICS.

Egyéb neve: bábaszarka, szürke gébics, nagy szarkagébics, téli gébics, szarkabojtorján, szarkagábor, szarkagaborján, szarkakirály, nagy szarkagábor.
(Lanius excubitor L.)

Leírás. Rigó nagyságú. Hátafele világos hamuszürke, hasa fele szennyes fehér, homloka fehéres; szemén keresztül a csőrtövétől indulva széles szalag, mely a fül táját eléri. Csöre, lába, szárnya, farka fekete; de a szárnyon van egy fehér tükörfolt; a fark szélső tollai is fehérek. A tojó hasán elmosódó rovott csikók láthatók. Csöre a végén kampós, felső káváján elől kivágott. Fészkét fákra rakja; a fészkalja öt-hat ritkán hétföldesfehér, szürkés-foltos tojás.

Élete módja. Aránylag kicsi volta daczára is merész, hozzá igazi őrmadár, ki fák száraz csúcsára, ágára, karók hegyibe telepedve, körüljáralja szemet és nem tűri, hogy más madár, ha tízszer akkora is, mint ő, kerületében bárcsak meg is pihenjen. Ölyvre, hollóra, varjúra, szarkára azonnal ráveti magát és azon van, hogy felibe kerekedve akár valami sólyom lecsaphasson; rendesen el is veri a betolakodót, mert fáradhatatlanul intézi támadásait. Tápláléka minden, a mi él és a mit legyűrhet. Felveszi a nagy sáskát, az egeret, a melyet függögetve szokott kilesni, akár csak a vércse; hát ezekkel igaz, hogy használna; de ez a haszon semmi ahhoz a kárhoz képest, a melyet mint apró hasznos madarak fojtogatója és fészekrabló okoz. Felkajtatja a földön fészkelő kis énekesek fészkét, bújja a bokrot, a fák koronáit és irgalmatlanul dézsámál. Módja az útonállóé is. A hol rúd körül rakják a szénaboglyát, ott a rúd csúcsa az Őrgébics lesőhelye. Veszteg marad, csak a szeme jár és mikor földön, ágon kileste áldozatát, reácsap. Télen is kitart nálunk.

Nem igen gyakori, de a hová egy beveszi magát, nagyon írt a hasznos madarak között.

HASZNOS.

13. A KIS ŐRGÉBICS.

13. A KIS ŐRGÉBICS.

Egyéb neve: fejes gébics, nyári gébics, szőri gébics
stb. stb.
(Lanius minor Gm.)

Leírás. Az előbbinél kisebb, de éppen olyan állású szép madár; kisebb testalkatán kívül az különbözteti meg leginkább, hogy homloka fekete és ez a feketesség összefolyik a szemen át vonuló széles fekete pasztával; melle szép fehér rózsaszínnel befuttatva, fekete szárnyán pedig a fehér folt vagy tükrök kicsiny. Egyebekben megfelel az Őrgébicsnek. Fészkét nálunk az utakat szegelyező jegenyefákra, de akáczokra is szereti rakni s az építőanyagba illatos növevényeket fonogat be. A fészkalja öt-hét haloványzöldes, a hasabb végen koszorúsán álló szeplővel tarkázott tojás.

Élete módja. Egészben hasonlít az Őrgébicséhez, avval a különbséggel azonban, hogy nem fészkekrabló, hanem inkább rovarirtó és azért egészben hasznos. Ez a gébics is órmadár. Sokszor meglehetős magasan üldögél, járatja a szemét a földön; egyszerre csak lecsap, keres, elkapja prédáját és újból odaszáll a honnan lecsapott. Ha sűrű növevényenél borított helyek fölött őrködik, leszáll és ember-kötés magasságban addig függöget, a míg a prédát megpillanthatja és elkaphatja. Ha csalódott, a függögetésből átmegyen a röpülésbe és felszáll őrhelyére. Utmentén közel várja be a kocsit, aztán szárnyra kap és sokszor nagy darabon előzgeti, míg végre bizonyos ponton a mező felé kikanyarodik és sajátságosan hullámos röpüléssel oda száll vissza, ahol az előzgetést megkezdd te.

A kis Őrgébics vándormadár, mely őszre kelve eltűnik, melegebb tájra költözik és csak akkor tér vissza hozzánk fészkelő helyeire, a mikor már kitavaszdott. Hangja *<tkije>*, természete czivakodó; de a madár ékesíti a tájat, az bizonyos.

A gébicsek között Magyarország melegebb részeiben talán a leggyakoribb.

KÁROS.

14. A TÖVISSZÚRÓ GÉBICS

14. A TÖVISSZÚRÓ GÉBICS.

Egyéb neve: vasfejű, vasfejű gábor, vasfejű gabor-ján, vasgaborján, nagyfejű gábor, törökveréb, csettegető, koszorús gébics.

Leírás. Csak pacsirta nagyságú, de egész formája és színe-zete, még inkább élete szerint igazi gébics. Fejebúbja, tarkója szép szürke, dolmánya vörösbarna: összetett szárnýán semmi tükörfolt sem látszik. Hasafele rózsaszínű, begye fehér; a szemen át a fül felé széles, fekete paszta. A fark középső tollai rozsdabarnák, a szélsők tövükön fehérek. A tojóka melle halavány, hullámos rovott csíkokkal. Orra kampóska, a felső káva fogszérű kimelszéssel. Fészke leginkább bokrokban áll, fészkelja öt-hét tojás, világos földön iinom, sötétes foko-zattal, mely hol a tompább, hol a hegyesebb végen koszorú-formára is tömörül.

Élete módja. A tövisszúró gébics leginkább az erdőszélek, és utmenti bokrosokat, ezek között kivált a galagonyásokat és kökényeseket szereti; de beveszi magát a kertekbe is. Többet öl, mint a mennyit elkölthet és ezért a fölös prédat tövisekre szurkálja, inkább «karóba húzza», hogy később a mikor ismét megéhezik és friss préda szerzésére nem igen kedvező az idő, a felpeczkelt fölösleghez fordulhasson. Így kerül a tövisre a tücsök, a kabócza, cserebogár, de — fájdalom! — a fészkeből rabolt madárporonty is. Minthogy pedig a tövisszúró gébics tartja a kerületét, bizony kirabolja minden kis madárnak a fészket.

Így ki kell mondani reá a kertekben a szentenciát, hogy bizony ezt a csettegető farkcsívától ki kell irtani. Legelők szélén álló bokrosokban inkább közömbös madár, mert ott még az egérbe is belevághatja csőröcskéjét: de kertben káros, mert kiöli a legkedvesebb és leghasznosabb szárnyasokat: a poszá-tákat és hasonlókat.

Különben vándormadár, mely elég korán indul őszkor és csak Szentgyörgy táján vetődik vissza hozzánk. Kitűnő utánzó énekes, ki eltanulja még a fülemüle dalát is s evvel megtéveszti az embert és a madarat.

KÁROS.

15. A HOLLO.

15. A HOLLÓ.

Egyéb neve nincsen.

(Corvus corax L.)

Leírás. A varjúnál egy jó harmadrészszel nagyobb; fekete, kékess és zöldes zománczzal; farka ékalakra vágott; csőre nagy, íves; a mell tollai hegyesen vágottak. Fészkét erdőkbe, magas fák tetejére rakja, nagy ravaszul olyanokra, a melyeket megmászni nem lehet. Fészkek alja négy, ritkán hat világos zöldes, sötéten szeplözött tojás.

Élete módja. Jól, feszítve is repülő, ravasz, óvatos és rabláusra mindenkor kész, különben igazi czímeres madár. Baj, hogy fényes tárgyat látva, tolvajságra is adja magát. Ráveti magát minden elevenre a giliszttától a nyúlig; pusztít, rabol fészket, kiszedi a tojást, a madárfiat és rájár a dögire; a nép hite szerint legelőbb is a szemét vájja ki; de a nép példabeszéde szerint mégis:

Holló hollónak nem vájja ki szemet.

Hogy poronyai feketék, azt is mondja a nép dala:

Nagypénteken mossa holló a fiát...

De ha már valakiról nagyon is akarja mondani a nép, hogy lehetetlenre törekzik, bizony azt mondja, hogy:

Hollófészken hattyút keres.

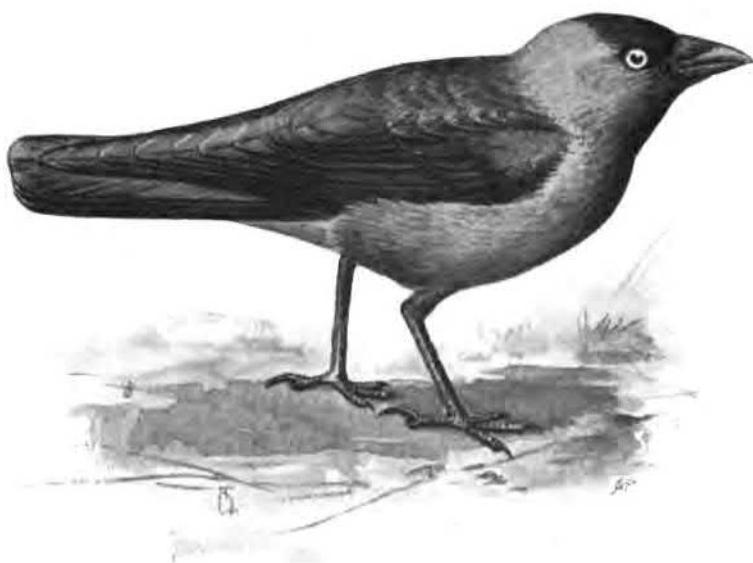
Bejutott a holló a magyarság legdicsőbb királyának, Mátyásnak a czímerébe is, gyűrűt tart a csőrében.

A holló hosszú életű, fogásában szelídülő és igen tanulékony madár. Megtanul beszálni és elég értelmesen ejti az emberi szót; az udvar többi állatjával szemben csupa furfang. Akad oly holló is, a melynek tollából kimarad a színt adó matéria, a toll tehát fehér marad. Ettől a nagy ritkaságtól vette a nép mondását:

Ritka, mint a fehér holló.

Sokszor a ritka jóra is érti a nép — és igaza van. Máskülönben is jelentős madara volt a holló a magyarságnak. Mikor itt tatár-török dúlt és temetetlenül maradt halott ember, esett állat és mikor a magyar helyiségek fölött még az akasztófa örködött, több volt a holló mint ma — szelídebb erkölcsök idejében.

HASZNOS.

16. A CSÓKA.

10. A CSÓKA.

Egyéb neve: csakli, himódi galamb.
(*Colaeus monedula L.*)

Leírás. Jóval kisebb a varjúnál. Fejebúbjá fekete, tarkója és nyaka-oldalai szürkék, vénségre fehéresek; háta, farka fekete, hasa palaszürkésen fekete, a vének szeme fehér. Fészkkét odvas fákba, partszakadékokba, romok lyukaiba; városokban nagy építmények alkalmatos czifraságai közé rakja; fészkelő rendesen öt tojás; halavány kékeszöld földön sötétes szürkén és olajbarnán szeplázott.

Élete módja. Eleven mozgású, könnyedén és szaporán röpülő ügyes és mindég hangos madár, melynek «csó»-«csau» vagy «csiau, csjok» kiáltása igen magasról is hallható és rátereli az ember figyelmét a vonuló, jövő-menő madárra. Rendesen kisebb csapatokban jön-megy; a mezőn elvezük más varjúfélék közé, elbarangol velük dűlőről mezőre meg vissza. Bizalmas madár, mely nemcsak felkeresi, hanem lakja még a zajos nagyvárost is. Igaz, hogy nem veti meg a madáporontyot, ha éppen beleütődik; de legfőbb eledele mégis csak a kaszálo, ugar és különösen az eke után kiforduló sok csimaz, pajod, báb és egyéb. Az ekét gyönyörűen követi, sokszor csak öt-hat lépésnire halad a szántóvető nyomában s avval a világos csókaszemével ugyancsak kilesi még a legkisebb kukaczt is. Az a kicsinyke kár, a mit kis madárban, gyümölcsben néha a zsenge kukoriczában teszen, ezerszeresen megtérül abban a haszonban, a melyet ez a szorgalmas, eleven és kedves madár az embernek hajt.

A fészkekből ifjan kiszedve nagyon megszelídül, nemcsak a házhoz, hanem a gázdájához is ragaszkodik. A csóka fogásában, azaz hogy szelídítve és szabadon járva, csupa furfang, csupa csintevés, de még ezekben is kedves. Nagy tolvaj; minden elviszen és eldugdos, a mi fénylik. Rendkívül szereli a fürdőt és ha alkalmas vízre talál, ugyancsak pocskol, lubiczkol benne. Nyilván innen ered a nép mondása:

Hiába fürdik a csóka, nem lesz fehér hattyú soha!

Magyar földön a madár még jócskán van meg.

KÁROS.

17. A SZARKA.

17. A SZARKA.

Egyéb neve nincsen.

(Pica pica L.)

Leírás. Feje, nyaka, begye, háta, farokalja, farcsíkja és ezombja fekete, ellenben melle és hasa, szárnyafedői és a nagy evedzők belső fele fehér. Ezek együttesen tarkává teszik a madarat. Farka hosszú, ékalakra metszett, zománcezos fényű, úgy a szárnytollazat is Fészkét fákra rakja s a teljes fészek a madárapítkezésnek egyik remeke; csészéje sárral van kitapasztva és erre boltozatosan tövistető borul, a melyben oldalt van a bejáró; fészekalja négy, néha hétfel sojás, szürkészöldes alapszínén, sötétebben szeplős.

Élete módja. Rendkívül okos, ravalás és számító madár, mely noha sokszorosan az emberrel tart, mégsem válik bizalmassá; de már szemtelenné igen, mert kilesve az alkalmat, egyszerre csak leszáll, pelyhest lop és: vesd el magad! Disznóöléskor ugyancsak körülüli a többi varjúféllel a pörkölö- és bontó-helyet, órán át lesve és a mint kileste a pillanatot, leszáll, elkapja a prédát és már ismét ott van a ház, a kazal tetejében. Kemény télen beveszi magát az udvarokba, leszáll a falu piaczára, csípdes, ahol csíphet. Az úton, a vetéses táblákat szegő ákáczsorokban különösen szeret fészelni, mert ott tágas tere van a szarkaműködésnek; egyfelől dézsmálja az aprómadarak fészkét s evvel árt, másfelől szedi a pajdot, a kukacot, a sok gonosz bogárságol, a mivel azután használ. De a kár, a melyet okoz nagy s ezér ritkítani kell.

Hogy a szarka is rájár a fényességre, innen a hasonlat:

Lop, mint a tolvaj szarka.

És hogy szépen fénymű, jó hosszú, de mégis csak gyenge a farka, innen ered a közmanodás:

Sokat akar a szarka, de nem bíri a farka.

Az pedig, hogy a háztájon fészelő szarka cserreg, mikor ember közeledik a háztáj felé, szülte a közmanodást, hogy:

Cserreg a szarka, vendég jön.

KÁROS.

18. A MÁTYÁS SZAJKÓ.

18. A MÁTYÁS SZAJKÓ.

Egyéb neve: mátyás, mátyásmadár, matyimadár.

(*Garrulus glandarius L.*)

Leírás. Kisebb testű a csókánál. Tollazata vörösesszürke, gyeplője széles, fekete; búbja fehéres, feketés csíkokkal. Farcíjka, farokalja fehér, szárnyán fehér tükör; farka fekete, a véneknél tövén halavány kékes harántcsíkkal; legfőbb ékességei a szárnyfedő tollak, melyek keresztberőva fehér, fekete és szép kék csíkokat viselnek. Szeme világoskék, eleven tekintetű. Fészkét hol alacsonyan, hol magasan rakja a fákra; fészkelalja öttől kilencz tojásig terjed; a tojások halavány, néha zöldes földön sötétesen, sűrűn és aprón szeplősek.

Élete módja. A hol él, olt szavától hangos az erdő, rendes szava pedig hasonlít a «mátyás» szólamhoz, azért népies neve Mátyás. Sándor István uram régi szókönyvében *zajgó*-nak is mondja a zajtól, a melyet csap és a miből aztán a szajkó származnák. Eleven, nyughatatlan lakója erdőnek, bokrosnak, erdő közelében a kerteknek is. Mindent eszik, minden felfal, mert nagy az o torkossága. Dió, mogyoró, makk, bükkmag, gyümölcs, bogyó; aztán a gilisztán kezdve szöcskén, futóbogáron át minden nemű bogárság mind a begyébe vándorol; a minek kemény a héjjá, mint diónak, mogyorónak, azt odvakba, résekbe még gyűjtögeti is. Ez idáig nem is volna baj; de már az igenis és igen nagy, hogy zajgó űr ő kegyelme még gébicsnél, szarkánál is nagyobb fészkrabló. Tojás, meztelen madáporonty, a fészkek szélén üldögélő és anyját váró tokos poronty, az minden Mátyás úr prédája. Ezekért aztán még a galagonya tüskés bokrát is bújja. Szóval, nagyon káros és nem ajánlható kegyelemre.

Ifjan elfogva, ha nem is válik egészen kezessé, de kalitkában és folyosókon tartva, nagyon mulatságos madár, mert utánzásaival nagy imposztor. Először is eltanulja a majorság minden hangját, csipog, kukorékol, gágog, pityereg; közbe nyávog egyel, mint a macska, majd meg nyikorog mint az ajtó kenetlen sarka, vagy a targoncza kereke, szóval mulatságos egy kópé biz ő. Felelget is a hangokra; a kakasnak kakasul, a lúdnak lúdul és innen ered a népszó: Igen örvend a rigó, felel neki a szajkó.

Hazánkban még jócskán van; külsejével pedig az erdődísze.

19. AZ ARANYMÁLINKÓ.

10. AZ ARANYMÁLINKÓ.

Egyéb neve: sárgarigó, sármáringó, sárga velyhe, aranybegy, sármárinkó, aranymárinkó, aranymálú, aranymálé, szolgabíró, aranymál rigó, lórió, aranymál aranymáj.

(Oriolus galbula L.)

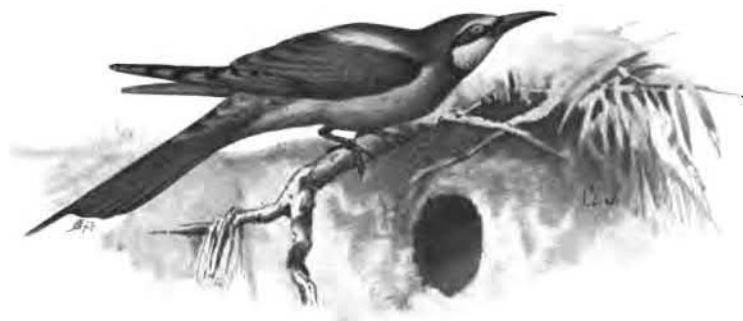
Leírás. Rigó nagyságú. A hím szép aranysárga, szárnya, farka fekete, az utóbbinak a vége sárga; a szemen át a csőr tövétől indulva fekete paszta, csőre vöröses hússzínű, szeme vérvörös. A tojónál és a fiókánál minden az, ami a vén himnél aranysárga zöldes, az alsó testrészek szürkésfehérek sötétebb csíkokkal. Fészke remekmű; mindenkor finom rosttal és szélesebb hánccsalagokkal odaköt; kirakja és kiépíti mindenkor a mi finom, még pókhálóval is. Fészkalja rendesen öt tojás fehér alapon gyéren álló élesen irott sötét foltokban. Kertekben is fészkel.

Élete módja. Tavaszkor és nyár elején hangos madár, melynek lágy, mélyhangú tilinkóra emlékeztető hangja betölti az erdőszéleket és a nagy gyümölcsösöket. Ez a szép szózat a hímtől ered, míg a tojó bizony úgy felelget, mint a kis macska, a mikor valaki a farkára hágott. A régi Szirmay uram azt mondja a hím hangjáról, hogy görög: Sárga rigó görögül: «flüa reo ió.»

Borsodi neve: szolgabíró; ez is hangját festi a himmadárnak. A többi magyarázatot már elő is soroltam abban a szakaszban, mely a hangról és értelmezéséről szól.

Az aranymálinkó gyümölcsérés idején kívül igen hasznos madár s nincs az a hernyó, még ha a legszörösebb papmaicska is, a melyet el ne csípne, cserebogár-járáskor meg éppen irtóháborút folytat a gyümölcsösök ez istencsapása ellen; hanem az is igaz, hogy a mikor a kora gyümölcs érik — mert az őszit nem várja be: elvonul melegebb tájakra — nem igen törödik az ártalmat bogársággal, hanem rámegy a cseresznyére, kajszín-baraczkra, korán érő édes körtére. De a bogárság üldözésével nyújtott haszna sokkal nagyobb a kárnál és éppen azért gráczia legyen fejének — a madár különben is remek gyönyörűsége, szemünknek.

KÁROS.

20. A PIRIPIÓ.

20. A PIRIPIÓ.

Egyéb neve: gyurgyóka, török fecske, gyurgyalag, földi rigó, méhmadár, méhész.

(Merops apiaster L.)

Leírás. Rigó nagyságú, de karcsúbb madár; színe és egész megjelenése szerint mintha nem is a mi éghajlatunkból, hanem messze délszakról való volna, oly gyönyörű és csillogvagyogó az ő színe és oly különös az ő fórmája. Begye arany-sarga, melle, hasa gyönyörűen sötétzöld; homloka tövin fehér, aztán zöld; szemén ál fekete paszta, nyakán, a mell felé, fekete kaláris; tarkója, dolmánya sötét fahéjszinű, a szélek felé világosodó, farka zöld, kél középső tolla nyilszerűen kiálló; lába kurta, kuczorgásra alkalmatos, szeme kárminpiros, csőre hajlott és hegyes. Elég csodálatosnak tetszik, hogy ez a ragyogó madár méter hosszú csövet váj sánczokba, földes szakadékokba, melyeknek végében van a fészkelő barlang; kevés mohára és egyéb növényzetre letojja a tojó öt, néha nyolcz majdnem golyóalakú tiszta fehér fényses tojását.

Élete módja. Ha fészkelésével a földhöz is van tapadva a piripió, egyébként a levegőg madara, mely repülése szerint akár versenyre kelhetne a fecskével. Verőfényes napokon a repülő piripónál szebb madarat már kívánni sem lehet és annál szebb, mert nagyon szerel csapatban röpdösnivalamint hogy fészkeit is telepesen vájja a földbe. Hangja sivító, de néha tilinkószerű is. Tápláléka mindenféle röpülő rovarszág, különösen pedig annak fulánkos része; mindenennemű darázsfazék, poszméh, földi méh; de a gazdasághoz tartozó hasznos méh is.

Verőfényes időben felkeresi a síkság gödrös helyeit, hol a földi méh sokaságban tanyázik és függögetve is lesi a kibúvókat. Ha darászfészket tud meg, odatelepítik és nagy ügyességgel kapkodja el a ki a beröpülő darazsakat. Az esős idő nem szereti és ilyenkor a méhesek tájára telepedik, hogy mindenéppen méhekhez jusson: ez határozottan kártétel és nem tűrhető.

Őszre elvonul és csak késő tavaszszal tér vissza.

Hazánkban csak az ország délibb, lehal, melegebb részeit lakja bővebben és ez időszerint még nem is ritka.

KÁROS.

21. A JÉGMADÁR.

21. A JÉGMADÁR.

Egyéb neve: halászmadár, vízi király.

(Alcedo ispida L.)

Leírás. Pipiske nagyságú, de kurta, zömök madár, rövid farokkal és egyenes, hegyes csőrrel, mely úgy mered, mint valami léczszög. Szín szerint ez is olyan Isten remeke, mely röptében úgy megragyog, mint valami kék drágakő. Fejebúbjá, tarkója, dolmánya, farcsíkja különösen gyönyörű kék, szemén át fahéjszínű paszta, mely a nyak oldalán világosodva folytatódik, szeme barna, torka fehér, hasa eleven rozsdás-színű; lába vörös, rövidke, ujjai tövükön összenőve: igazi kuczorgó láb. Úgy fészkel, mint a piripió, de folyók és patakok mentén; a part szakadékos részébe méternyire, vízszintesen csövet, ennek végén lágas katlant váj. Fészkel nem épít, hanem a kiökröndezett halszálkákra rakja gömbölyű fehér tojását; fészekalja hat, néha hét tojás.

Élete módja. Ez aztán az igazi halivadékpusztító és szinte hihetetlen, hogy ez az aránylag kis madár az ujjnyi halat csakúgy lecsúsztatja bárzsingján és begyömöszöli gyomrába. Roppant gyorsan emészt, a szálkát, pikkelyt, úszót pedig kiökröndözi. A kis halat leginkább ágról lesi. Patakmenlén, olt, a hol a bokor ráhajlik valami csendesebb folyásra, vagy a göbe lengje fölé, kiálló száraz ág legvégeibe telepedik ez a ragyogó haltolvaj, hogy hihetetlen szívóssággal és mozdulatlansággal lessé a vizet és a benne folyó életet. A mint a pisztiráng vagy más ivadék bizton érzi magát s a viz felületét megközelítgeti, a jégmadár mint valami ólomdarab lecsap és csörének késéles káváival, megragadja a prédát, aztán lerázva a vizet tova száll, újból ágra kap, rendbe gyömöszöli a falatot és ismét lesésre fogja a dolgot. Színe védő és csaló. Hasa olyan színű, mint valami száraz levél, a hal tehát nem gyanakszik; háta meg olyan, mint a futó patak kék csilláma, ezért nem veszi észre a kerengő karvaly. De jár ám a síkon is, a hol ér vagy holtág mentén nincs a vízre hajló alkalmatosság. Ilyen helyen karón, rögön megtelepszik s néha-néha a víz fölé szállva, ott függöget, mint a vérce.

Barangoló madár, mely megjelenik, aztán eltűnik, évek múlva ismét jön. Káros, de kevés van.

HASZNOS.

22. A KAKUK.

22. A KAKUK.

*Egyéb neve: kukóka, beczéző, gyöngykakuk, a fiú.
(Cuculus canorus L.)*

Leírás. Gerle nagyságú, de nyúlánk, hosszúfarkú madár. Hímje hamvas dolmánynal, keresztbe rovott farkkal; hasafele fehéres keresztfeliratú hullámos csíkokkal. Tojója és ifja vörhenyes feketéssel kihányva nagyon emlékeztet a vér- és csére, innen az a hit, hogy a kakuk őszrekelve vércsévé változik. Lába sárga, szeme tűzvörös, sárgán szegve, csőre fekete, szájzuga vöröses. Fészket nem épít soha és szaporításában igazi gazmadár, avval a csudálatos tulajdonsággal, hogy tojásának nagyjából színe és némileg alakja is hasonlít ahhoz a szegény madáréhoz, a melynek fészkkébe becsempészi; de már az nem áll, hogy a tojást egészen azéhoz idomítja. Az elhelyezett, csempészett «fészekalja» kitehet egy kakuklól 20-22 tojást is, rendszerint azonban 11-12 között váltakozik.

Élete módja. Tápláléka szerint, mely mindenféle, leginkább nagyon kártékony rovarból, hernyóból, még a legszörösebbekből is áll, a kakuk a leghasznosabb madár; annál is inkább, mert telhetetlen; de alábbszállítja a hasznat avval, hogy nagyon megviseli azoknak a kis hasznos madaraknak a fészkelését, a kikhez tojásait és annak rendén fiát becsempészte. A kakuktojó ugyanis kerületet választ, ott felkutatja az ökörszem, vörösbegy, a poszaták, a barázdabillegetők és mások fészket s ekkor tojni kezd idegenbe. Az odvakban fészkelők fészekaljához nem tudva hozzáérni, a földre tojja monyát, aztán csőrébe ragadja és becsempészi, a hova szánta. Ugyanaz a kakuk ugyanazon vidéken leginkább egyazon faj fészkeit keresi fel és rendesen azoknak a fajokét, a melyeknek fészkkéből maga is kikelt volt.

Hirtelen növekedésével elhalatalmasodik, kilöki gyenge mostohatestvéreit.

Mindég a maga nevét kiáltja, de inkább «ha-hú»-nak hangszik, közbe kaczagó szava is van.

A roskadózó emberről mondjuk:

Nehezen ér több kakukszót.

A vénülő lányról meg:

Sokszor hallott már kakukszót.

A vonuló madár s nálunk még jócskán van.

HASZNOS.

23. A ZÖLD HARKÁLY.

23. A ZÖLD HARKÁLY.

Egyéb neve: zöld küllő, külü, zsóna, sárküllő,
ződhorokály.

(Picus viridis L.)

Leírás. Majdnem galamb nagyságú. Dolmánya eleven olajzöld, farcsíkja világos; hasafele halavány olajzöldes; a him fejeteteje a tarkóig tüzesvörös, kantára ugyanilyen színű, a tojóé fekete. A szárnny evedző tollai feketések, fehéres follokkel. A láb kél ujja előre, keUő hátrafelé áll, a karmok erősek, hajlottak, megkapaszkodásra kitűnők. A fark tollai igen kemények, a középsők lándzsásan kifutók, megtámasztásra igen alkalmatosak. Csőre ólomszürke, erős, tasztófejszére emlékeztető éssel; nyelve féregalakú, hegyén szakás és gyerekarasznyira is kilökhető. Középmagasságban — 15 méterig — szük bejáratú fészkelő odvat farag ki alkalmatos fákba és ide tojj a hat, ritkábban nyolez hófehér, fényes tojását.

Élete módja. Fáradhatlanul ácsoló, a férgeket kisszedegető igen hasznos madár, mely íves röpüléssel szálldos fáról-fára és minden alulról kezdi a felkúszást, keresve a fa elbetege-sedett, korhadó részeit, a melyekbe lyukakat farag, hogy a pondrókhöz hosszú nyelvvel hozzáfélhessen, azokat kiszigonyozhassa. De éppen oly buzgó az erdő földjén is, hol a hangyabolyokat gyalogosan keresi fel, kilyukaszlgatja s mikor a hangyák nagymérgesen és tömegesen kigyülekeznek, közejök bőki hosszú ragadós nyelvét, a melyre mint valami friss lépvesszőre reátapadnak, hogy pillanat alatt az ácsoló madár gyomrába vándoroljanak. Ezt a furfangot télen át is üzi és bizony kibontogalja a keményre fagyott bolyok oldalát, hogy a téli álonban szunnyadozó hangyanépet megdészsmálja.

Hangos madár, melynek *akliikliiklikli* szavától csak úgy zeng az erdő.

Gyümölcsökben tiszta áldás, valóságos felcsere a betegesdő fáknak, azért kíméletet érdemel.

Nálunk még jócskán van.

HASZNOS.

24. A FAKOPÁNCS.

24. A FAKOPÁNCS.

Egyéb neve: tarka harkály, czifra harkály, fakopogató, favágó, fakopácsoló, harkány, horokály.

(Picus major L.)

Leírás. Fekete, fehér és égővörösen tarka, különben rigó nagyságú madár; fekete gyeplője kantárszerűen levonul a nyakon; háta és farcsíkja fekete. A hímnél a koponya hátulsó része vörös, a tojónál fekete; mind a keltőnél a farokalja égővörös; a hasfél szennyes fehér, a vállon fehér folt; az evedző tollakon rovott fehér foltok. A fark erős, középső tollai hegyesek, feszeselek, támasztásra alkalmatosak. A csőr aránylag kurtább, de tövén erős, hegyén vésőforma. Odvat középmagaságban fákba vágja, a bebúvó lyuk kerek és éppen csak hogy beereszti a madarat; fészkalja négy, ritkán hat finom héjjú, fényes, hófehér tojás.

Élete módja. Ez is igen buzgón ácsoló, kopácsoló madár, mely nagy serénységgel szálldossa be az erdőt, kertet s alulról fölfelé kúszva, apróra vizsgálhatja a fák kergéi és belét is, hogy az élő pondról, szút vagy bujkáló bogárságot felkutassa, kiácsolja és hosszú, hegyes nyelvére felpeczkelje. Alkalomadtán rámegy a fakopáncs olajos magvakra, így a tányériczára és bogyókra is; de ezt kárnak beszámítani nem lehet. Egész lényénél és működése sajátságánál fogva leghatározottabban a hasznos madarak közé tartozik. Nem áll az a szélűben elterjedett hit és gyanú, hogy ezek a harkályok, az igaziak, kopácsolásukkal az épséges fát rontják, erre csőrük minden erősségénél fogva nem is alkalmatos, csak oda bir bevágni, ahol a fa redvesedéslől, korhadástól meg van gyöngítve és éppen ezért alkalmatos tanyája az örlő bogárságnak is. A harkály munkálkodása, a fák tövén elszórt forgácsal figyelmezteti a jó gazdát a fa betegségére, hogy utána láthasson a segítségnek addig, a meddig nem késő. A fakopáncs ügyesen búvik, embert látva mindenkor a fa ellenkező oldalára kúszik. Őszrekelve, más fatisztító madarakkal egy rajban jár-kel. Tavaszkor pergő dorombolást végez a száraz ágakon.

Nálunk még nem ritka.

HASZNOS.

25. A NYAKTEKERCS.

25. A NYAKTEKERCS.

Egyéb neve: nyaktekerő, tekerints, nyakforgató.
(*Jynx torquilla L.*)

Leírás. Pacsirta nagyságú madár, finom puha tollazattal, mely emlékeztet a bagoly vagy a kecskefejű tollára; torka agyagos színű, keresztfelület, finom, sötét hullámvonalakkal; farka szép szürke, feketén permetezve, hat széles, csipkés, keresztfelülettel; sávolylyal; hasa fele szürke alapszínben barnás, fehéres és feketés foltokkal tarkáivá és finoman permetezve; tarkójától lefelé a háton és a válltajon nagy fekete foltok. A szárny evezőtollai rozsdaszínnel keresztfelülettel. Két lábáujja előre, kettő hátrafelé áll; a lábak rövidek. Odvakba fészkel, olyanokba, a minőket talál s ott a puha murvára tojja le monyait, számszerint hétek, néha tizenkettőt; színük fehér.

A nyaktekercsnek is féreggalakú, hosszú messzire kiöltető nyelve van.

Élete módja. A nyaktekercs is vándormadár, mely őszkor elhagy, tavaszkor visszatér és rögtön hallatja éppen oly sajátos mint kellemes hangját, mely így szól: kjü-kjü-kjü-kjü-kjü-kjü-kjü és tagadhatatlan, hogy ez a hang a hosszú tél után kedvesen hat az emberre. A nyaktekercs nem kopácsol és nem is kúszik, mint a harkály, de nyelvével éppen úgy működik. A hangyabolty kilyukasztja s a kilóduló hangyák, mint lépvesszőre, úgy tapadnak hosszú nyelvéhez, melyet hirtelen visszaránt és mintegy lehántja róla a prédát. A hangyatojást felpiczézgeti nyelvének kemény, hegyes végére, mely azonban nem szakás, mint a harkályé. így szedegeti a kéreg repedéseiből is a bogárságot: a petét, bábot és minden, a mi ott bujkál, nyugszik vagy leskelődik. Ezért a nyaktekercs kíméletre méltó, igen hasznos madár.

A nyaktekercs nem vad madár, azért közelről is megvigyázható. Nevét onnan vette, hogy nyakát nyújtogatja, csavargatja, miközben bőbitáját felállítja és farkát kiteregeti. Szereti a lombos fákat, gyümölcsösöket. Nálunk még nem ritka.

HASZNOS.

26. A FAKÚSZÓ ÉS 27. A CSUSZKA

26. A FAKÚSZÓ.

Egyéb neve: faletii, famászó.

(*Certhia familiaris.*)

Leírás. Még az ökörszemnél is kisebb testű, de hosszabb, igazán ösztövér madárka, támasztásra alkalmatos, merev farokkal. Körmös lábain három ujj előre, egy hátrafelé áll; csőre finom, könnyedén hajlott. Hátafele cseresszürke, fehér cseppekkal, hasafele fehér. Fészekalja öt, néha kilencz tejfehér tojás, finom rozsdás és vérvörös foltokkal permetezve. A fészek hasadékokban, kis odvakban, néha lehámló és elálló kéreg mögé van finom anyagból rakva.

Élete módja. Ügyesen kúszik, mint a legjobb harkály, nyelvét ugyan nem birja kiölteni, mint az előbbi, de roppant ügyesen dolgozik vele és csőröcskéjével a legfinomabb repedésekben is, honnan a legparányibb bogárkát, petét kiszedgeti. Sokszor tagja a munkás rajnak is. igen hasznos madara erdőnek, kertnek s még nem ritka.

27. A CSUSZKA.

Egyéb neve: Poncz, kurtakalapács, köcsöcjmadár,

kérecszűcs, kéregfutó stb.

(*Sitta europaea L.*)

Leírás. Veréb nagyságú, de kurtább; felül kékesszürke, alul fehér vagy rozsdás; szemén át fekete paszta, farka nem támasztásra való; lábai kurták erősek, ujjai erős, sarlós kar-mokkal; három ujj előre, egy hátra szolgál Fészekalja hatnyolcz tojás, fehér alapon rozsdás permetezéssel. Fészke tág odú, melyet sárral annyira beépít és betapaszt, hogy éppen csak bebúvó lyuka marad.

Élete módja. A hol él, ott hangos töle erdő, kert; jókorákat füittyent, akár valami juhász, a mellett minden dologban van. Egyetlen madarunk, a mely fejjel lefelé is ép oly biztosan, mint gyorsan kúszik. Csőre erős és jóhegyű; kéreg közül, repedésből minden kifeszegel, a mi kukaez és egyéb. Őszkor rámén olajos magvakra is, elhordozza a diót, mogyorót alkalmás hasadékba, abba belefeszíti s addig kopácsol rajta, míg feltöri; ezt teszi a gubacsokkal is, hogy a gubacs-darázs pondróját, bábját kiszedhesse. Feltétlenül hasznos madár és nálunk még nem ritka.

HASZNOS.

28. A BÚBOS BANKA.

28. A BÚBOS BANKA.

Egyéb neve: banka, büdös banka, sáros banka, buta, bábuba, bugybóka, bábuk, babuka, bábucska, babutyka, budoga, dutka, daduk, dudoga, dod, szurtos dudu, büdös dod, baták, ganaj madár, jututu banka, szalakakóta stb.

(Upupa epops L.)

Leírás. Rigónál nagyobb és igazi szőke madár, melynek azonban nagyon és ékesen tarka a köntöse. Nyaka, a hát eleje és a mell halavány rozsdaszín, ilyen a feje is és ezért szőke. Dolmánya fényes fekete, fehér ékességekkel tarkáivá; farka azonképpen fekete, rajta félholdszírű, a farcsík felé behajló fehér keresztszalaggal. Fejét egy felállítható és lekonyítható koronaszerű — vagy talán inkább pofoncsapott kalapszerű, magas tollbokréta ékesíti, tollai hirtelenszőkék, hegyük fekete, a leghosszabbaké fehér és fekete. Csöre hosszú, könnyedén hajló, vékony, turkálásra nagyon alkalmas. Fészekalja négy-hét szürke, zöldes olajszínű, vagy agyagos, de egyszínű tojás, melyet faovvakba s az ott található korhadó részekre rakosgat le. Valamennyi madár között a banka leginkább az, a mely fészket rújtja, a melynek fiai piszokból és szennyből kelnek; ezért az anyamadár éppen úgy, mint lia is nagyon rossz szagú. Ezért az a «büdös» jelzöje.

Élete módja. Ez a nagyon népszerű madár a miről már tengersök népies neve is tanúskodik — vándor és hazaérkezve leginkább az erdő széleit, bokrosait és a legelő közelségeit lakja. A legelőkön fáradhatatlan kutatója az ott elterülő, hullott lepényeknek, a melyekből a nyüzsgő bogárságot s annak álcázil kitapogatja, kiszedegeti és begyébe csúsztatja; de működik nedves, puha talajon is, a melyből kiszedegeli a hernyót, a csimazl, a pajódöt, a lótelüt és ivadékát; de elkap-kodja a röpülf legyet, az ugró szöcskét is. Hangos madár, mely ágraszállva vígan hallatja pu-pu-pu-pu gyorsan pergő hangját, melytől nevinek nagyobb részét mint: bábuk, budoga, huputa stb. vette.

Egyike leghasznosabb és legékesebb madarainknak, mely védelmet érdemel.

Nálunk szerencsére még nem ritka.

KÁROS.

29. A KERESZTORRÚ.

29. A KERESZTORRÚ.

Egyéb neve: keresztorrú madár, keresztcsořů.
(Loxia curvirostra L.)

Leírás. A verébnél nagyobb, erősebb. A vén hím hátafele vörös, a farcsík égő színű; hasafele vörös; szárnya, farka sötét olajbarna; a tojó hátafele szürke, faresíkja zöldes sárga. hálalja zöldesbe hajló. Feje «buksi», csőre felső kávája lefelé, alsó kávája fölfelé görbüлő, oldalt kihajló, éleshegyű; a csőr végei majd jobbról, majd balról kereszteződők s ez a kereszteződés teszi ennek a madárnak egészen különálló sajátos jelentőségét. A keresztcsořů vagy orrú madár fészkel alja 3—5 tojás, mely szennyes, zöldesfehér alapon halaványan szepplős. A fészkek finom anyagból roppant magasan épül, még pedig kizárolag fenyveken és jól van eldugva; készül pedig télszakán, úgy hogy a költés java sokszor vízkeresztre esik. Ezért vastag és jól kipárnázott a fészkek és az anyamadár szorgosan költ, hogy a meleget tarthassa.

Élete módja. A keresztorrú madár állandó is, kóborló is, mert tartózkodása, illetőleg vándorlása szorosan egybefüggő a fenyőtoboz vagyis fenyőmag termésével, mely majdnem kizárolagos táplálékja; de rámegen a bükk, a jávor, az égerfa, sőt még a szamárkenyér magvára is; de szedi a hernyóságot is. Csőre kitűnő morzsoló, kihámozó szerszám; de azért roppantul pazarolja a magot s a melyik nem nyílik egy morzsantásra, azt eleji. Nemcsak csőre formájával, hanem annál fogva is emlékeztetnek a délszaki publikán — köözönségesen papagáj — madárra, hogy ügyesen kúsznak ágról-ágra és e végett nemcsak lábukat, hanem csörüköt is használják, éppen mint a papagájok. Különben eleven, sőt nyugtalán madarak, melyeknek van nótájuk is, a melyet az öreg német madártudós, Bechstein uram, így szedett betűre:

Hi-czeri-czeri-döng-döng-döng-hiszt-hiszt
 Hedi-gip-gip-gip-gip-dhioja, dhioja
 Gaga-gaga stb.

Ebből a Csernél István uram becsületes magyar füle csak annyit hallott, hogy nótájuk:

Gip-hip-gip; hivogatásuk: zok-zok.
 Nálunk a Felföld fenyveseiben még elég akad.

KÁROS.

30. A SÜVÖLTŐ.

30. A SÜVÖLTŐ.

Egyéb neve: gimpli, pirók, süvőtyő, gyöp.

(*Pyrrhula pyrrhula L.*)

Leirás. Pacsirta nagyságú. Fejeteteje, csőretöve körös-körül, szárnya és farka fényes fekete; dolmánya szép hamuszürke; farcsíkja és farkalja hófehér, melle és hasa gyönyörű hajnalpiros; a tojónak hasafele is hamvas. Csöre kurta de nagyon vastag, csúcsán kampósan hajló. Fészekalja öt tojás, mely zöldeskék alapon bíboros és szürke szeplőkkel tarkáló. Fészke a hegység fenyves részében áll, úgy öt-hat méter magasságban. Burkolata vékony ágacskákból, bélése szőrből készül.

Élete módja. A süvöltő nálunk nyáron át hegyi madár, késő őszkor pedig levonul az aljakba, a mikor á messze éjszak nálánál erősebb testű, hozzánk telelésre levonuló süvöltőkkel találkozik és velük együtt barangolja az erdőt, ligetet és a kertet, még a házak közvetlen közelében is. Mikor a fákát hófehér, a téli Nap hideg sugaraiiban csillogó zúzmara lepi el s ez a remek színezetű madár a vékony ágon megtelpedik, a legszebb és legkedvesebb téli képet látjuk és még ezt is megszépítí mélán hangzó hivogatása, a székelység szerint süvöltése, a melytől székely neve is ered. Ez a hang olyan, mint a somogyi hosszú furulya legszebb középhangja. Fogásába ejtve külörszágokon nótára tanítják, a melyben mesterré válik és ekkor ötven koronáig is megadják az árat. Könnyen rajtaveszt, mert nem óvatos, innen van az, hogy az együgyű, könnyen hivő embert a gimpli névvel tisztelik meg.

Az aljakban növényevő madár, mely nekiesik ifjú hajtásnak, rügynek, mindenféle bogyó magjának, mint a kányabangitáénak, az ostorményének stb.; de már dudvákra rá nem jár. Kemény teleken, mikor megszorul, nagyon rájár a gyümölcsfák rügyeire s ekkor kárt is okoz.

Télen át nem ritka.

31. A MEGGYVÁGÓ.

31. A MEGGYVÁGÓ.

Egyéb neve: vasorrú, kosorrú veréb, magnyító, vasorrú pinty, cseresznyemagtörő, meggymagtörő.

(*Coccothraustes coccothraustes L.*)

Leirás. A verébnél nagyobb, vaskosabb, buksifejű, kurtafarkú és igen hatalmas csőrű madár. Fejebúbjá és pofái fahéjszínűek, tarkója szürkés, dolmánya gesztenyebarna. Torkán, a esőretövén és a szemen át fekete folt. Szárnyán fehér folt. Farka középen fehéres, szélein sötétebb; hasa fele szürkés ibolyásan futtatva. A szárny középső evedző tollai a végükön el- és kimetszettek, némileg hullámosan hajlók s úgy néznek ki, mintha ollóval nyírták volna. Csőre rendkívül erős, tövén nagyon vastag, de hegybe kifutó. Fészekalja négy-hat tojás, szín szerint halavány zöld földön ritkásan szeplős. A fészkek jól van megépítve s embermagasságtól kilencz méter magasságig található gyümölcsfákon és ritkás erdők suda-rain is.

Élete módja. Nem igazi vándormadaramért csak kemény telek idején húzódik melegebb tájakra, őszkor azonban le-száll az előhcgységből az aljakba és be még az emberi hajlék közelébe is, a mikor aztán nagyon nyughatatlan életet folytat. Óvatos, vadmadár létére mindenről megriad és szökkik, röptében élesen sivító zü-zü-zü hangot hallatva. Már csőrének feltűnő hatalmas volta is elárulja, hogy táplálékának szerzése nagy erővel jár és ez úgy is van, mert legkedvesebb eledele a legkövesebb cseresznyemag, úgy a meggyé is, a melytől a madár neve ered.

Rendesen kis csapatokban jár s jó prédára akadva, nagyon csendesen viselkedik, úgy hogy csak a kemény magvak feltörésével járó csattanások hallhatók; csőre egyenesen ilyenkre van alkotva. Az alsó káva mélyedésébe beléfekszik a mag, a felső káva bordázott, a magvak örlésére kiválóan alkalmas. Oly cseresznye- vagy meggymagot, a melyet az ember testsúlya csak a csizmasarokkal bír felroppintani, ez a madár csak úgy kihüvelyezi. Tavasz felé, mikor magvakban megszorul, rügyeket csipdes és ekkor káros.

Egészben gyéren előforduló madár.

KÁROS.

32. A VERÉB.

32. A HÁZI VERÉB.

Egyéb neve: pirip, csuli, csűri, bazsar.

(Passer domesticus L.)

Leírás. A nagyságát hasonlítgatni nem kell, mert úgy is mindenkor szemünk előtt van; de már a színéről el lehet mondani, hogy fejeteteje gesztenyeszín pásták között szürke, begye fekete — ez a hím; a tojónak begye fehéres, fejetetején a szem fölött fehéres sávoly. Csöre erős, kúpalakú, hegyes. Az egész madár erőteljes. Fészekalja öt-hat tojásból áll, mely fehér alapon sötétesen és sűrűen szelplős. A fészek szalmából, szénából, szöszből, szörökből és tollakból nagy kóczosan van takarva, de belül puha és meleg. Évenként kétszer, néha háromszor is költ.

Élete módja. A madarak között, város és falu utcázján az, a mi a suszterinas: vidám, szemtelen, tolakodó, czivakodó, mindenkor mozgó és mindenben kajtárkodó szárnyas; csak ugrálni tud. Az emberlakta helyet alig képzelihetjük nélküle. Ott van az utcán, hol lovak nyomában turkál; a zöldségi piaczon, ahol kilesi a kofaasszony szundikálását és nagy merészen kilopkodja a kosárból a nekivalót. Mikor a gabonának tejes a szeme, ráveti magát a mezőre s nemcsak a maga, de csimazai gyomrát is avval töltögeti; mikor a gabona meg van érve, serege verődik, ráveti magát és beleront, mert többet ver ki a kalászból, mint a mennyivel jöllakhatnék. Reámegy a cseresznyére, az eperre, mindenféle magra, közbe elcsipdesi a zsenge rügyet, a zsenge hajtásnak a hegyét; ésalóbbei.

Hiszen szent igaz, hogy cserebogaras esztendőben ezt is fogyaszta és rájár a repczebogárra is; de mihelyt könnyebben szerezhető táplálékra bukan, ott hagyja a kártékony rovarok irtását. Hasznossága annyi, hogy kemény, havas teleken nagy seregen bekalandozza a határt és szedi a gyomok magvait; no meg az első kotlásból eredő fiait rovarokkal neveli fel. De bizony nem szabad megengedni, hogy túlságosan felszaporodjék, mert érzékenyen káros. Népszerűsége és tulajdonságai sok példabeszédet teremtettek, illet:

Veréb van a süvege alatt.

Szemtelen, mint a veréb.

A verebek is róla csiripelnek.

Nem fél a veréb a kőből faragott botos embertől, stb.

HASZNOS.

33. A PINTYÖKE.

33. A PINTYŐKE.

Egyéb neve: pinty, árva pinty, siró pinty, csicsimé-pinty, borpintyőke.

(*Fringüla coelebs L.*)

Leírás. Veréb nagyságú, erdei és kerti nagyon kedves madár; az öreg hím szárnyán egy széles fehér és egy keskenyebb sárgás, kereszterovott paszta; farkán a két szélső kormánytoll nagy, fehér ékalakú folttal; felröpüléskor ezektől tarkának tetszik a madárka. Egyébként fejeteteje és tarkójá kekesszürke, homloka fekete; a pofák és a hasafele szépen barnavörös; szárnya fekete, ügy farka is a fehér foltokon kívül. A tojó és a fiak egyszerűbbek; de hasonlítanak a hímhez. Fészkkét jó magas ágakon, néha egészen szabadonállva rakja, még pedig nagy művészettel a legfinomabb zuzmókból, mohotkából, finom gyökérrostokból, gyapjúból és szőrből. Fészkalja öt-hat tojás, mely halavány földön sötétesen pettyegett, néha linoman Írásos; ritkán egyszínű.

Élete módja. A pintyőke hasznos madár is, hozzá meg a kert, az erdő ékessége, nemcsak szép színével és tarkaságával, jámborságával és lépegetésével, hanem különösen hangjával, mely úgy szól, mint valami ezüst csengenattyű; ezenkívül hivogatása úgy hangzik, mint a neve: «pinty-pinty». Egész szaporítási vagy fiasítási idején át buzgón szedi a legkártékonyabb rovarokat, különösen a rügyeket bántó apró és nagyon káros hernyócskákat, piczi bogarakat. Magvak érésekor ezekkel is táplálkozik s majdnem kizárolag a földről szedegeti azokat. Igaz, hogy veteményesekben, ha odaszokik és csapatosan jár kárt is okozhat, de a haszon mégis csak nagyobb.

Kemény télen sok nyomorgó madártárral, sármányokkal, zsíszékkal, pipiskékkel, verebekkel seregszíne vagy laza kompániába verődik, bejön falvakba, de még városokba is és ott is keresheti szemetén, hulladékon úton-útfélen szűkös edelét. Régente, de még ma is, külörszágban mint éneklő nagy becsben állott és énekének változatai szerint neveztek el. A jó pintynék tehén is volt az ára.

Szólásmód ügyes lányról, meg fiúról, rendben levő dologról:
Olyan mint a pinty!

Nálunk még nem ritka.

HASZNOS.

34. A SÁRMÁNY

34. A SÁRMÁNY.

Egyéb neve: sármán, sármánkó, sármályú,
sármánytú stb.

(Emberiza citrinella L.)

Leírás. Veréb nagyságú, de hosszabb, ösztövérebb madár. Az öreg hím begye, hasa és fejeteteje aranysárga, a mit a régiok «sárarany» színnek mondottak, innen a neve. Dolmánya rozsdaszínű, de zöldesbe játszó, erősen vonóit, sötét szárfoltokkal tarkáivá; szárnya, farka feketés, rozsdásan szegett. A tojóka és a fiák sokkal szerényebb, fakóbb színezetűek. A csőr sajátságos alkotású. Alsó kávája szükített, a felső káva padlásán egy bütyök s az egész magvak kimorzsolására alkalmas. Alacsonyan, bokrokban fészkel elég jól rakott fészekben. Fészekalja öt tojás, mely világos földön sötéten, írásosan van tarkáivá.

Élete módja. Ügyes, eleven madár, mely azonban mindig bizalmas; kertek, bokrosok és erdőszélek lakója és legkülönb tulajdonsága az, hogy szereti a nem fajbeli madarak társaságát, nevezetesen a fenyőrigóét, a melylyel szorosan együtt tart. Tápláléka fiasítás idején és addig, a míg a magvak nem érnek, jobbadán rovarokból áll és szereti a sima hernyóknak oly fajtáit is, a melyek más madárnak nem izlenek. Ezen túl szereti a magvakat, de sokkal inkább a liszteseket mint az olajosokat. Nagy kedvvel tagja a télszak idején egybeverődő szárnyas munkásesportoknak, a melyekkel a határt barabolja s ugyancsak szedi, irtja a hóból kiálló kórok, gyomok magvait. Tehát kettősen is használ a gázdának.

Kemény teleken a többi szárnyas vendéggel bevetődik a helyiségekbe is; hetivásárok után pintyőkékkel, bubospnosirtákkal és verebekkel vetekedve szedi a hulladékból a még csak féligr emésztett zab és egyéb maradványokat; ilyenkor igen bizodalmas. Repülése — — — íves, mert a míg szárnyait verdesi, ekkor emelkedik, majd testhez húzza s ekkor sűlyed. Szavával nagyon is kedvesen élénkítí a tavaszi tájat. Azt mondja ághegyre ülve cze-cze-cze-cze-cze-cziiiii!

Nálunk még bőven fordul elő.

HASZNOS.

35.

A PIPISKE.

35. A PIPISKE.

Egyéb neve: búbos pityer, kontyos madár, bütykös kató, pisitnek, kontyos pacsirta.

(Alauda eristata L.)

Leirds. Hát mondjuk, hogy erősebb a verébnél, a fején pedig hegyesen ágaskodó bóbítája van. Ezentúl pedig ez a jámbor becsületes, a szegénységhez ragaszkodó madár színe szerint olyan, mint a rög. Még a bóbítája is olyan, mint a rögön csúcsosodó kis rög. És a mikor a szántás közel esik az országúthoz, a melyen a pipiskénék minden van keresni valója, az ember elmegyen a gyalogúton, ráesik a szeme a szántás rögeire is, de a mikor éppen arra fordulna gondolatja, hogy bizony élet nélkül való a táj, hát megmozdul a rögökön valami, az ember odatekint és ime! a szántás rögén ott ül a pipiske! Bevárja az embert pár lépésnnyire, ekkor egyel csi-korog és tíz lépésre tovább száll! Fészkalja rendesen öt tojás, világos alapon sötétebben és annyira szeplős, hogy az alapszín alig látszik ki; fészke pedig bizony csak takolt és ott található a földön gyepesekben, útszéli lóherésekben.

Élete módja. El lehet mondani a pipiskéről, hogy úton-útfélen belebotlik az ember. Mindig az ember környezetéhez tartja magát, leginkább pedig a kunyhók, a faluvég, az útmelléke tanyája neki. Fára nem száll, de megpihen a házak, vagyis viskók fedelén; szóval, megfelel Tompa Mihály fell fogásának, ki is a pipiskét mint a szegény ember háza tájának hűséges madarát énekelte meg.

Hogy mit eszik és mit csinál?

Hát a fiait mindenféle bogársággal tömi és neveli fel; aztán a körülményekhez képest leszáll mindenféle magvakig; ha pedig a tél nagyon is vicsorgatja a fogát, járja az országút hulladékait, belé vegyük más szegény madarak gyülekezetébe és olt keresi falatjait város, falu szemétdombján, útján, piaczán.

A nép példabeszéde nem igen karolta fel; de azért valamiket mondtam a könyv elején; ezentúl kényes kis lányról mégis azt mondja:

Úgy begyeskedik, mint a pipiske!

Hasznos madár, nem ritka és megérdemli a védelmei.

HASZNOS.

36. A PITYER.

36. A PITYER.

Egyéb neve nem igen van.

(Anthus triviális L.)

Leírás. Nagyság szerint olyan, mint a barázdabillegető, de farka kurtább. Egészbenvéve színe szerint hasonlít a pacsirtához, de kevésbbé foltos. Dolmánya olajzöldes, melle sárgás. Az összetett szárny csúcsát a három első evedzótoll alkotja jj a negyedik evedzötoll nagyon kurtított. A láb hátulsó ujjának karma hosszú, sarkantyúforma; de azért mégis kurtább az ujznál. Csőre finom árszerű. Igen szerényke és jámbor madár, mely ívesen ^^. röpül. Fészket ügyesen és úgy építi, hogy bajos megtalálni; szorosan a földre zsombíkok tövébe, odvasan fölfekvő kövek alá, gyepe és hasonló helyekre rakja és nagyon finom anyagokból, nyilt csésze alakra építi. Fészekalja rendesen öt tojás, mely nagyon változó, homályosan kékes, barnás, néha fehér alapon sötétebben szeplős.

Élete módja. Szereli az erdőt, de csak a ritkást, kivált az elhanyagoltat, a hol tisztások, bokrosok váltakoznak, földjük pedig mohás; vonulás idején azonban szeret káposztás földeken és ugarokon megpihenni; szereti a fákat is; de mégis leginkább a földön tartózkodik. Ez a jámbor madár egyáltalában nem magevő, de annál buzgóbban keresi a rovaroknak és álezáiknak minden elérhető faját. Hangja kellemes, a szabadban hallatja a «czia-czia-czia»-fél énekel, hivogatása inkább «szib-szib-szib»-hangzású. Feltétlenül hasznos.

Nálunk leggyakoribb fészkelő pityermadár, hololt vannak fajrokoni, a melyek csak vonuláskor érintik hazánk vidékeit; megérkeznek, megpihennek, hogy aztán tovaszálljanak.

Az itt leírt erdei pityeren kívül költ minálunk a havasi pityer, mely nyáron a havasra vonul, télire pedig a völgyben keresi a védő enyhelyet; költ a parlagi pityer, mely az előbbieknél valamivel nagyobb, csőre pedig hosszabb s szereti a parlagokat, hol igazi «gyalogmadár»; aztán jön a réti pityer, a mely csak átvonal éppen úgy, mint a rozsdás-torkú pityer is; mind a kettő messze éjszakon fészkel, télen pedig messzi délré vonul, hogy meleget és eledelt találjon.

HASZNOS.

37. A BARÁZDABILLEGETŐ.

37. A BARÁZDABILLEGETŐ.

Egyéb neve: barázdácsa, brázdabillegető, borozdabillegető, leánykamadár, lipinkamadár.

(Motacília álba L.)

¹ *Leírás.* A pacsirtánál kisebb, karcsúbb, hosszabb farkú és nagyon kedves madárka. Három a színe: fekete, fehér és hamvasszürke. Fejebúbja és tarkója, meg a torka szép fekete, homloka, pofája és hasa fehér, dolmánya hamvas; szárnya, farka feketés, az előbbin a tollak fehéres szegessel; a farok két szélső tolla nagyrészt fehér. Farcsíkja sötétszürke, farokalja fehér. Csöre finoman árszerű, feketés; karcsú lába is ilyen színű. Fészket vízmellékre szereti rakni, nagyon különböző elhelyezéssel: kis odvakba, kövek közé, hasadékokba, gyökerek alá, farakásokba. Fészekalja öt, néha nyolcz tojás, mely fehéres alapon finoman sötétesen szeplős; a szeplők a tojás vastagabb végén néha koszorúba sűrűsödnek. Némely vidéken a kakuk ennek a kis madárnak a fészket szereli megnyomorítani.

Élete módja. Nagyon eleven, ügyes és mindég mozgó madárka, mely igen szépen lépeget, szaladgál és hogy gyors mozgásában biztos is legyen, erre való a hosszú farka, a mely lyel úgy billeget, mint a kötélláncos hosszú rúdjával. Vizek lengében, szélein ügyesen lépeget át köröl-köré és még ügyesbben szedegeti a nyugvó, kapkodja a felróppenő rovarságot. Fényéreken, kerítő falakon ehhez képest iramodik, néha felróppenve, mintha czigánykereket hányna a repülő préda után; de farkával minden úgy billen, hogy talpra kerül. A barázdbillegető hasznos madár, mely kizárolagosan rovarokkal él. Elfogja a kis bogarakat, a szúnyogot, az apró szilakkötőfélét és minden álcázját; de ott, ahol vizek táján nagy legelők vannak, nagy barátja mindenféle legelő jószagnak is, a mely körűi, de néha rajta is ugyancsak szedegeti a sok legyet és mindenzt, a mi a szegény állatnak terhére van. Vannak fajrokai is: a havasi billegető, melynek hasafele kénsárga dolmánya olajoszöld, és a réti billegető, néhol sárgyóka a neve, mely kevésbé billeget, eleven sárga hasú és mindég a jószág körül szolgál. Valamennyi vonuló és még bőven van nálunk.

HASZNOS.

38. A SZÉNCZINKE.

38. A SZÉNCZINKE.

Egyéb neve: küncscismadár, küncscics, tökczinege, szegczinege, szegczin, tükrös czin, szenes czin, czincze is.

(*Parus major L.*)

Leírás. Veréb nagyságú nagyon eleven madár. Fejebúbjá, tarkója, torka fekete s a fehér pofát szélesen kantározza, a kantártól a has közepén is végig széles fekele szügyellő paszta. Dolmánya eleven zöldes, farcsíkja, farka és szárnya szilvakék; a szárnyon fehéres rovott csík. Hasa a szügyellő-pásztától kétoldalt szép elevenen sárga. Csőre rövid, erős, búzaszem alakú, barnás színű; erős lába kékes Fészkét nagyon finoman és leginkább oly odvakba rakja, a melyek szűk bejáróval birnak, néha elhagyott méhes üres köpűjébe is. Fészkalja nyolcz, tizenkét, nagynéha tizenöt is; a formás tojáskák lisztafehér alapon széprozsaszinű sűrű szepelőzással.

Élete módja. Hasznosságban és elevenségen ez a czinegék vezére. Nyugtalan, dolgos, hangos és mindig jókedvű; hajnaltól napestig folyton munkálkodó. Megragad az ágacska legvégén, fejjel lefele és vizsgálja a koronarügyet,*vajon nem rontja-é valami gonosz nyű vagy bogár? Megtapad még a falon is, csak egy kicsit ripacsos legyen; búvja az odvakal, zugokat, a hova csak fér és mindenült üldözi a rovarságot; hozzá mintha sohasem tudna jöllakni, folyton keres és folyton eszik. Nem sokat törődik az emberrel, bátran bejön az eresz alá, néha rászáll még a verőczére is; az ablakdeszkára kerülve benéz a szobába. Ez a bátorsága, mely egy kicsiket szemtelen, könnyen dönti veszedelembé, nomeghatártalan kíváncsisága is.

Egy kis faggyúcska miatt azonnal rajtaveszt a bodzakalitkán, vagy a fogósán felállított tökön. De ugyanennek a tulajdonságának köszöni nagy népszerűségét is. Az ő szavát érti a magyarság leginkább, ő hirdeti a szőlőnyilást Borsodban, mondván tavaszkor:

Nyitni kék, nyitni kék, nyitni kék!

Toroczkón pedig azt kiáltja a rest leánynak, ki nem szőtt és nem font a télen úgy, hogy tavaszra kirongyosodik:

Küncscics, küncscics, küncscics!

Minden védelmei érdemlő szép és jó madárka.

HASZNOS.

39. A BÚBOS- ÉS 40. A FENYVES CZINKE.

39. A BÚBOS CZINKE.

Egyéb neve: bóbás, bóbitás és kontyos czinege.

(*Parus eristatus L.*)

Leírás. Sokkal kisebb a szénczinegénél. Hegyes, pipiske-szerű kontya azonban legott fölismерhetővé teszi. A konty fekete, fehéren szegett tollakkal. Pofája fehér; torka és a fül tája fekete úgy, hogy a fej kantárosan van szegve. Szárnya és farka szürkésbarna, fehéresen szegett tollakkal; hasafele szennyesfehér, az oldalakban rozsdásos Fészket ez is leginkább faodvakba és évenkint kétszer is, finoman rakja. Fészkalja nyolez, néha tíz fehér tojás rozsdásszínű szeplőzettel.

Élete módja. Hogy megismerkedjünk vele, magasra kell hagnunk, oda, ahol már csak a fenyőfa bir megélni. Ennek a színtájnak a búbos czinege a hasznos madara, mert fáradhatatlan buzgósággal búvja a legsűrűbb fenyvek ágrengetegét, kiszedegetve a rovarság minden gonosz fajtáját. Fenyveseink lakója s nem ritka.

40. A FENYVES CZINKE.

Egyéb neve nincs.

(*Parus ater L.*)

Leírás. Akkora, mint a búbos czinege. Pofája, tarkóján egy nagy folt fehér, a fej egyéb része fekete, úgy hogy ez a szín széles kantárt alkot, mely a szénczinege kantárjára emlékeztet. Hasafele szennyesfehér. Dolmánya hamvas kékeszőlden lehelve. A szárny, a fark sötét szürke; a szárny kettős, fehér rovott sávolylyal. Fészket közel a földhöz fenyőfák odvába elálló kereg mögé, néha földlyukakba rakja, leginkább zöld mohából, csészejét szörökkel béleli jó melegre. Fészkalja hat, de néha tíz tojás is, mely fénylező fehér alapon finoman rozsdásan szeplős.

Ez az eleven, kedves és ügyes jószág is a fenyvesek madara, hol is a legsűrűbb ágakat búvja, hogy kiszedhesse minden rovarát, a mely a fenyvek életének árthat. Van ám olyan is, de mennyi! A németek ujabban állították, hogy ez a jámbor madár a rügyekben tenne kárt, a mi azonban a mi tapasztalásunk szerint nem állsha itt-ott le is csípne egy-két rügyet, szüksegből tenné; és mi az az éven át telt nagy haszonhoz képest?

Még elég akad.

HASZNOS.

41. A KIRÁLYKA ÉS 42. A KÉK CZINKE.

41. A KIRÁLYKA.

Egyéb neve nem igen van.

(Regulus regulus L.)

Leírás. Még az ökörszemnél is kisebb testű, de bolyhosabb tollú kis madárka. Fejebúbján egy nyelvalakú tüzesen sárga, safrányos folttal, mely feketén van szegve. Egész köntöse nagyon egyszerű zöldesszürke, hasafelén világosabb. A szárnyak tolla szerény, világosabb szegessel. Csőröcskéje sötét és árforma, lábai feketések. Fészkét, mely remekül van rakva, fenyveken épít, hol nagyon nehezen található. Fészkalja hat, néha tizenegy tojás, akkora, mint egy öreg borsószem; vörhenyeges földön sötétebb szeplőkkel.

Élete módja. Örökösen mozgó, fáradhatatlanul bujkáló, kereső és nagyon hasznos madárka, mely rovarokkal, tojásukkal és álczáikkal él, leginkább a fenyvesek óre és kertésze. Sokszor a czinegékkel egy rajban dolgozik, jön-megy s hallatja szit-szit-szit hívogató szavát. Nem ritka és aranyánál is hasznosabb kis jószág.

42. A KÉK CZINKE.

Egyéb neve: molnárczinege.

(Parus coeruleus L.)

Leírás. Fejebúbjára eleven kék, homloka, pofája fehér; szemén át a tarkófelé húzódva sötétes vonás; a fehér pofa hátúi és alul feketésen szegélyezve; hasa és farcsíkja kén-sárga, inkább czipromos; farka és szárnya, mint a szilva hamva kék; a szárnyon egy rovott, fehéres pásztácska. Csőre olyan, mint egy szorult búzaszem, lába kékes. Fészke szűk nyílású faodvakba van rakva, linóm anyagból és nagypuhán. Fészkalja pedig héttől-lizig váltakozik. Tojása a szénczino-gééhez hasonlít, de sokkal kisebb.

Élete módja. Legékesebb és leghasznosabb madaraink közül való, mely, mint czinegetársai is, fáradhatatlan munkása az erdőnek, a kertnek, gyümölcsösnek s a rovarok pusztításával kiszámíthatatlan hasznnot okoz. Milliókra rúg az egy-két czinegecsalád által elpusztított káros bogárság száma és meg van számlálva, hogy egy párocska 17 óra alatt négy-százhetvenötsször tért vissza fiaihoz eledellel.

Igazi kincs, melyet meg kell becsülni. Nem ritka.

HASZNOS.

43. AZ ÖSZAPÓ.

43. AZ ŐSZAPÓ.

Egyéb neve: dorongos őszapó, farkos czinke, hosszúfarkú czinke, dorongfarkú czinke, rudas czinke.

(Aegithalos caudatus L.)

Leírás. Ökörszemnyi, de igen hosszufarkú, piczinke csőrű, ezért kerekfejű madárka; feje fehér, nagyon emlékeztet a gallambósz apóra, innen és hosszú, látszólag ékalakra végződő farka után van az őszapó és rudas stb. neve. Hátának eleje feketés, dolmánya halavány vöröses; szárnya feketés, fehér vállfolttal; farka feketés, három szélső tolla nagyrészt fehér és lépcsőzetes; a két középső rövidebb a mellette állónál; hasafele rózsaszínes. Fekete csőröcskéje nagyon picziny, lábai feketék. Fészkkéről és fészkeljáról a következő oldalon lesz szó.

Élete módja. Igazi czinege, mely sohasem pihen s pity-malattól alkonyatig izeg-mozog, bujkál, keres; hozzá a hajlékony ágakon oly gyakorlatokat végez, a melyekhez képest a legügyesebb vásári köléltánczos is valóságos ólommadár. Nincs kedvesebb és tanúságosabb látomány, mint az a társaság, a melyben a rudas- vagy őszapó többedmagával is a nagymester. Egybeverődnek ők, a szénczinkék, fenyves és kék czinkék, vagy egy fakúsz és egy-egy tarka harkály meg egy csuszka, mint valami mesterember csapat és ekkor sorban pástázzák az erdőt, kiki a maga ügyességéhez, de tesle, csőre alkotásához képest is: végig kutatják a fát a törzs kérgettől a legvékonyabb ágacska csúcsáig, a melyen azután minden az őszapó a mester; azért is, mert könnyű a teste, így a legvékonyabb ág is csak hajlik és nem török alatta, de azért is, mert hosszú farkával úgy dolgozhat, mint csak a köléltánczos a rúdjával. Végig keresik ezek aztán az erdőt és késő őszsel rendesen bizonyos órában térnek vissza ugyanarra a helyre, de minden más-más részeken keresgélve.

Az őszapó is merő káros bogársággal él, és a hol fészket rakja és pástáz, kincset érő hasznot hajt kertnek és erdőnek.

Még nem ritka, nagyon megbecsülendő.

44. AZ ŐSZAPÓ FÉSZKE.

44. AZ ŐSZAPÓ FÉSZKE.

Nemcsak a mi égtájunk alatt, hanem messze délszakon is, a hol a természet mintha csodákat teremtene; a hol a kis kolibri madár, mely akkora testű, mint egy gyermekujjnak egy íze, megragyog a napfényben, mint a gyémánt és a rubint és oly fészket rak, mint a jérce szűztojásának a fele; mondom, nem csak itt nálunk, hanem azon a csodás tájon is számot teszen a kis őszapó fészke, mely a legszebb, legkedvesebb, legmesterségesebb és legmelegebb madárolthonok közé tartozik. Néha gömbölyűsen rakja ágak hónáljába, melyek úgy fogják, mint az emberi kéz ujjai; de olyan is akad, mely valami fatönkre szabadon és úgy oda van állítva, mint valami picziny méhköpű, a melyhez ekkor hasonlít is. Szépen be van boltozva; oldalt oly ki- s bejáró lyuka van, mint valami öreg poszméhnek való és az egész alkotmány a legfinomabb száraz mohából, zuzmóból, nyárfá és más növények gyapjából van fölépítve, oly tömörré és mégis puhan rakva, hogy nincs kalapos, a ki utána csinálhatná. Ebbe a puha és meleg otthonba rakja le az a piczség a fészkalját, mely kilencz, néha tizenkét apróka tojásból való; ezek fehérek, a vastagabb végen finom rozsdaszínű szeplőcskékkel. Ezt a fészkalját a kis pár felváltva 14 nap alatt költi ki és ekkor kezdődik a nagy munka: azt a tizenkét porontyocskát finom eledellel kell ellátni. Hiszen igaz, hogy nagy a fecske buzgósága; de mikor az őszapóéké még sokkalta nagyobb! A fecske röptében és csak száját tátva kapdossa el a prédát; a kis őszapók ágacs-káról, rügy mögül, függögetve és himbálva nagy munkával keresik a piczi falatokat. És az már igaz, hogy kő van annak az embernek a szíve helyén, a ki nem bír gyönyörködni a kis madárcsalád szeretetén, a mint az a tizenkét, apróka madárfiú lenge ágon szorosan összeül és a kicsike szülők, sohasem lankadva, folyton hívogatva felváltva jönnek-mennek; szép sorjában rendre adogatják fiaiknak az eledelt.

Embernek példa; de intés is!

HASZNOS.

45. A SEREGÉLY.

45. A SEREGÉLY.

Egyéb neve: serege, seregje, seregény, seregil, seregé.
(Sturnus vulgaris L.)

Leírás. Rigó nagyságú. Fekete, szivárványos zománczelal és fehér, csöppentett pettyekkel. A fej aránylag kicsiny, lapos homlokú; szeme közel áll a csőr tövéhez. Ravaszkás képű madár. Tollazata keskeny és hegybefutó. Csöre sárgás. A tojó fakóbb, a fiak még fakóbbak. Lába erős, karmai élesek. Fészke fák odvaiban, különösen tölgyfa kerekerdőkben áll, ki-váltha közel esika legelők területe és a vizmellék nádasokkal. Melegebb tájakon nyáron át kétszer is költ. Fészkalja, az első, öt vagy hét, a második négy vagy öt tojás, melyek halavánnyan gáliczszinűek.

Élete módja. Nagyon eleven, mondhatni víg madár, mely folytonosan izeg-mozog, keresgél és csacsog. Nagyon szereti a társas életet s a mi legelőterületeinken, kerekerdők és nádasok közelében sokszor oly tömegesen sereglük, hogy felszál-láskor és kavargáskor nagy árnyékfoltot vet a földre, akár-csak a nagy felhő. Kiválóan szereti a legelőt, ezen a gulyát, ménest és a nyájat, meg a kondát. Mindig úgy intézi a keres-géleést, hogy a legelő jóságára ráesszen; a turkáló ser-tések között a sárgyokával együtt az orr közelébe férkőzik, hogy a kitúrt földből a sok kukaczot kiszedhesse. De rászáll a jószágra is és buzgón felcserkedik ott, a hol nyüves vagy pondrós. Az állat tudja, hogy a madár javát akarja és meg sem moczzan. Csörével, mely olyan, mint a felcser csipőcs-kéje, kifesztegeti a pondrós kelést és kiszedi a nyüvet.

Igaz, hogy alkalomadtán beveszi magát a cseresznyefára, a szederre, no meg a szólóre és ha felhönyi, bizony érzékeny kárt is okozhat. De hát ilyenkor kereplővel, vaklövéssel s a mivel lehet, riasztani kell. Evi munkája mégis csak ezerszer több haszonnal jár, mint a mennyi kárt okozhat.

Fogságban nagyon tanulékony, szelíd és kedves madár; eltanulja a nótát, még a szót is. Gazdájához ragaszkodik. Alkonyatkor szereti a nádast megszállani s ilyenkor oly zsina-tolást visz végbe, hogy a malom zügójára emlékeztet.

A míg a magyar földet gulya, ménés, nyáj legelve járja, védeni kell a seregélyt.

46. A FEKETE RIGÓ.

*Egyéb neve: rézorrú rigó — a himje.
(Turdus mervla L.)*

Leírás. A himje tiszta fekete; szeme finom aranysárga szegessel; csőre aranysárga; lába feketés. A tojó barnafelekete, álla fehér, melle szennyes, homályos foltokkal; csőre barna, lába is ily színű. A hím a szép feketessége! csak harmadik életévében kapja meg. Fészkkét bokrok és fák sűrűségébe és jól elrejtve rakja, legfőképpen mohából, finom ágacskákból, zuzmókból, belől pedig földdel elegyes mohával kitapasztja, aztán szörökkel kibéleli. A fészkek erős építmény. Fészkalja négy, ritkán hat tojás, mely halaványan zöldes, halavány rozsdás és ibolyás szelzőzettel.

Élete módja. Nagyon eleven, kedves madár, az erdőszélek bokrainak és a tisztásoknak igazi ékessége, mely alkonyat beköszöntése előtt más rigófélékkel kiszáll a tisztásra és ugrálva, tippegetve, lépkedve és szedegetve gyönyörködteti az ember szemét. Buzgón szedi a földigilisztát és minden kártekny bogárságot. Aztán felkap bokor tetejére, fák kiálló ágaira és messze hallható, tiszta hangon hallatja énekét, mely andalítóan hat az emberre. Őszkor bogjókra is rájár, néha a gyümölcsre is, de óvatos madár létére, könnyen elzavarható. Szóval, hasznos madár s a táj ékessége tollával, szavával.

Ezt a fajt szedik ki leginkább fészkeből, felnevelik és a hímeket jó áron adogatják el, mert szépen tanulja meg még a sípláda után is a dalt; de mert könnyen tanul, bizonya legszébb nótába is belérecscsent egy kis taliganyikorgással. Ám ez is kedves, mert nagyon mulattató. Messze külföldön a fekete rigó városi madárrá nevelkedett; ott, ahol jószívű emberek télen át enyhítik nyomorát, rendesen adogatva neki egy kis lisztesférget, vagdalt húst és szárított hangyatojást. Ilyen helyeken még a vadszölövel befuttatott ablak közelébe is építi fészkkét. Télire el sem vándorol!

Bezzeg nálunk! Miért is neveljük ivadékunkat úgy, hogy rigót látva kőhöz kap!?

HASZNOS.

47. AZ ÉNEKLŐ RIGÓ.

47. AZ ÉNEKLŐ RIGÓ.

Egyéb neve: énekes rigó, nyári rigó, tekerményes rigó.

(Turdus musicus L.)

Leírás. Akkora, mint a fekete rigó, hátafele sötétes olajbarna, hasafele a torkon és hasalján fehér; a mellen rozsdásárgás, szív- és cseppalakú sötét fokozattal: a szeme fölött világosodó szemöldökvonás; szárnya, belül rozsdasárgás. Csőre, lába sárgásbarna. Fészke igen nevezetes; középmagaságban és inkább lombos fákra épít vékony körökből, fűszálakból és ágacskákból, közben mohával tömörítve és jól összeszűve. Ez nem volna oly nevezetes, mert ennél jobb szövést is leheUalálni; de már a fészek csészéje, az mestermű! Mély és tágas, belül pedig a legiinomabban ki van tapasztva és síkarolva; az így támadt kéreg késfoknyi vastagságú, de nagyon szilárd. Készül pedig korhadt fának nagyon felaprított murvájából, melyet a rigó ragadós nyálával gyűr és csőrével feltapaszt, elsimít. A fészkalja öt, néha hat halavány, rézgáliczsínlű, igen finom pontokkal hintett tojás.

Elete módja. Az éneklő rigó ügyes és erőteljes madár, mely biztosan bűjja és járja a fák ágazatait; a földre kerülve, magasra tartja fejét, csőrét, ekkor figyel és ha megpillantotta prédáját, lekapja fejét, gyorsan odaugrik és elkapja, ha kell ki is vagdalja csőrével. Mohás talajon ügyesen kifordítgatja a mohafoltokat, hogy az azok alatt bujkáló bogársághoz és féregsgéhez hozzáférhessen. Fogdossa a sáskákat is. Késő nyáron és őszelején rámegy az erdő bogyóira is.

Ellensége sok van az éneklő rigónak. Fészket leginkább a mátyásszajkó fosztogatja, legújabban még arra is rájöttek, hogy a mókus is rájár a tojásokra s bizony kiiszogatja a rigókét. Az éneklő rigónak igen szép az éneke, messzehallható fuvolahangokból áll és nagyon megeleveníti és meg is szépíti az erdőt. Énekét a fák legtetejéről hallatja s ekkor csöndesen ül, mintha elmerülné dalában.

Még nem ritka.

HASZNOS.

48. A HANTMADÁR.

48. A HANTMADÁR

Egyéb neve: hontmadár, findzsa.

(Saxicola oenanthe L.)

Leirás. Fejebúbjá, tarkója és háta szép hamuszürke, torka fehéres. Szemén át, a fültájban szélesedő fekete paszta. Szárnya barnás fekete. Hasa fehéres, begyetája sárgás. A fark oldalsó tollai tövükön fehérek, végükön a középsőkkel együtt — ezek végig — feketék, mi a farkat nagyon tarkává teszi. Csöre árformája mint a lába, barnás. A tojó és "a fiatalok szerényebb színezetűek. Fészkkét nagyon rejtegeti és kőrakásokba, hasadékokba rakja, minden azon mesterkedve, hogy valami fedje. Fészkalja öt, néha hétközött, mely rendesen egyszínűen rézgálicz színű.

Élete módja. A hantmadár nagyon ügyes és éber. Megválasztja területét, a melyhez aztán ragaszkodik. Szereti az ugarokat, a köves lankásokat, a turjánt, semlyéket, ha van rajta magasabb kupacz; szereti a legelőt és különösen kedveli, ha sok rajta a begyepesedett vakondturás, vagy népiesen hancsik, de hant is; innen a madár neve «hantmadár». A hantra vagy kőre szállva, folyton szemmel tartja belátható környezetét s a mint megpillantja prédáját, leginkább futva ott terem, bekapja s erre szárnyra kelve, más hantra vagy kőre telepedik. Megszállja az alacsonyabb karót is; de fára, ágra csak szükség esetén kap fel. Mivelhogy szereti a szabad helyet, ott az embernek azonnal fel is tűnik, mert a mint szárnya szabadjára kerül, kiterjeszti a farkát, melynek fehér részei szinte megvillannak és feléje fordítják a vizsgálódó ember szemét. Igen hasznos madár, mely csupa rovarral él; őszkor különösen nagy pusztítója az oly kártékony káposztapille hernyóinak. Szerénye énekét nemcsak a kupaczokról, kövekről hallatja, hanem a szerelmi időben toronymagasságra fölrepesve gyönyörködteti pájrát.

Még nem ritka.

HASZNOS.

49. A CSALÁNCSÚCS.

49. A CSALÁNCSÚCS.

Egyéb neve: fekete stiglincz, csaláncsattogató, czigánygébics.

*(*Pratincola rubicola*.)*

Leírás. Ez az eleven kis madár, már hogy a hímje, teljes díszben ilyen: feje a torokkal és tovább a hát elejével együtt fekete; szárnyán fehér folt, füle mögött azonképpen; begye rozsdasárga; farka egyszínűen barnás. A csőr kicsiny, finom, árszerű és a lábakkal együtt világosodó. Fészkét nagyon jól tudja elrejteni úgy, hogy nehezen található: rendesen a földszínteré, kis vajasba építi úgy, hogy a fiak feje a föddel egy szintájón van és úgyszólvan belevesz a környezetbe. A fészekalja rendesen öt kékeszöld, barnásán szeplőzött tojásból áll.

Élete módja. Nagyon ügyes és gyors mozgású kis madár, mely alkalmas területeken meglehetősen magánosan él. Mindég a növények csúcsát keresi, azokra telepedve szorgosan tekintget a földre, de mind arra is, a mi bogárság és röpdös, mert igen jeles kapkodó, népi is ritkán mintha bakfittyet vetne a levegőben, mi mindenkor annak a jele, hogy röptében megzavarta a röpülő rovart és el is kapta.

A kis csaláncsúcs inkább az előhegység madara, hol nagyon szereti a köves és bokros, nem egészen kopár lankásokat. Bokor csúcsán, ökörfarkkóró hegyében; ha van, csalán tetejében is, de minden a legmagasabb ponton hirtelenül megjelenik, körülnéz, el-elkapdos valami rovart, aztán eltűnik, mintha a föld nyelte volna el: de kisvártatva megint csak tetőz és folytatja mesterségét. Közbe-közbe mindég egyet randit a farkán is, néha-néha ki is terjesztgeti. Késő őszszel, elvonulása előtt közelebb vonul az emberi lakokhoz és a sövényeken úzi rovarvadászaiát, beveszi magát a káposztaföldekre, hol a torzsák és kiálló szálasabb dudvák kedves lesőhelyei és a hol őszfelé igen könnyen juthat táplálékhoz. Éneke finom, kellemes, de nem erős, hivagalása mintha «vit-vit-vit csekcseknek» szólna. Rokona, a karógébics, tarka farkával különbözik tőle.

Mindég nagyon gyéren fordul elő.

HASZNOS.

50. AZ ÖKÖRSZEM.

50. AZ ÖKÖRSZEM.

Egyéb neve nincsen.

(*Troglodytes troglodytes L.*)

Leírás. Nem csak a magyar földnek, hanem az egész világ-résznek, t. i. Európának legkisebb madara, nem is akkora mint az ökör szeme; minden öt grammot nyom. Színe szérint nem sok leírni való van rajta s elmondhatjuk, hogy cser-barnás, szépen rovott sötétebb és sűrűn álló csíkokkal; szem-öldöktája, torka és begye világosodó. Kurta farkinczájának tollai különösen sűrűn és szépen vannak róva. Csőröcskéje egy kicsikét íves, finom, tühegyes; lába aránylag erős, barnás. Fészke levágott ágak rakásában, gyökerek között, néha elhagyott erdei kunyhók alkalmas zugaiban és átbúvót alkotó odvakban áll; aránylag igen nagy, tágas bebúvóval. Kívülről száraz lombból és ágacskákból, beljebb mohaszövedékből, legbelül roppantsok, de simára illesztett tollból való. Fészekalja hat, ritkán nyolcz apróka, fehér és finoman vérvörösen szeplőzött tojásból áll.

Élete módja. A legkisebb, de a legelevenebb madárka is, mely bizalmában, különösen télen, nagyon közel férkőzik az emberhez és szédtületes surranásokkal búvja az ölfá hézagait. Mindég csak pillanatokra látható és ekkor mindig felállított farkinczájával, hirtelen mártogatásáival és eliramodásával még a legmogorvább embert is valahogyan gyönyörködtetheti. A legsűrűbb, legtüskésebb kökényesen át úgy surran, mint a legsebesebb egér, és alig hogy az egyik oldalon eltűnt, már ott van a túlsó oldalon; majd köd előttem, köd utánam, mint a nyíl, úgy röpül a szomszéd sövénybe, melynek fonása szinte elnyeli; de nem birja messze, és ha a sík mezőre szorul ki, besurran biz ó még az egérlyukba is. Tápláléka a legparányibb és legréjtettebb életű rovarvilág; apró pókocskák, picziny hernyók, a legkisebb álcák, nyugvó bábok, a melyeknek fel-kutatásában nagyon ügyes és ernyedetlen. Télen-nyáron kitart nálunk. Ennek a parányiságnak is van ám éneke, még pedig oly erős, a minőt nem is várnánk. A ki nem ismeri, keresi a madarat, a melytől ered, és elcsodálkozik a piczi művészen; az ének a kánáriéra emlékeztet és minden szabadon ülve hallatja.

Nem sok van, minden kíméletre méltó.

HASZNOS,

51. A FÜLEMÜLE.

51. A FÜLEMÜLE.

*Egyéb neve.: ligeti fülemüle, nagy fülemüle,
magyar fülemüle.*

(Luscinia philomela Bechsi)

Leírás. A mily fönségesen szép a fülemüle éneke, oly egyszerű a ruházata. Dolmánya rozsdabarna, farka rozsdaszinű; a test alsó része fehéres. A madár alig veréb nagyságú, finomabb alakzatú; csőre finom, hegyes, lába karcos. Sötétbarna szeme szinte lángol és megmondja annak, a kinek fogékony a szíve-lelke, hogy ez a szem nemes tekintetű. Fészke sűrűségekben, bokros helyeken, majdnem minden a földön áll; külső burka száraz levél, azután füvek kalásza, száraz szála és finom gyökér következik, néha szörök is be vannak fonva. A fészek beleolvad a körülte levő földbe és ember legyen, aki megtalálja. Fészekalja öt-hat olajzöldes sötétebben felhőzött és szeplőzött tojás.

Élete módja. Majdnem titkos életet folytat a bokrok sűrűjében, sokat surran a földön, hol csupán bogárságból él és így nagyon hasznos. Párzás idején és a míg a tojó költ, a hím kiül a fészek táján, néha szabad ágra is, és hallatja majd zokogó, majd csattogó, majd zizegő dalát, a legszebbel, a mely madártól telik. Némely hím éjjel is énekel s elandalítja a hallgató embert. A párvavesztett, vagy magára maradt hím folytatja dalát, messze be a nyár szakába is. Buzgó madártudósok, különösen a németek, le is jegyezték emberi szótagokkal a fülemüle dalát és felvitték akár huszonöt versig is. E szerint az erdei fülemüle így kezdi dalát:

Fid! iid! fid! kr-kr-ezi-czi, doridó, riridezil
 Czi-czi-czi—lo-lo-lo-lyi
 Fid a czkvo-czkvo-czkvo tiriririri
 Lü-lü-lü-lü—lolloolloolyi
 Daczi-daczi-daczi—rrrrrrrrr czuzzuzzuzuzuci stb.

A mi berki fülemülénk, mely az erdeinél erősebb és sötétebb, felhőzött mellű, a madárkereskedők magyar fülemüléje, ellenben így kezdi:

Fülöp-Fülöp-Fülöp	Dávid-Dávid-Dávid
Tarak-Tarak-Tarak	Kvepikiácz zerrrrrrrr
Diderot, Diderot, Diderot	Judit-Judit-Judit stb.

Madárkereskedők vad pusztítást vittek már végbe a remek madárban!

HASZNOS.

52. A BARÁTKA

52. A BARÁTKA.

Egyéb neve: barátposzata, papfülemüle.

(*Sylvia atricapilla L.*)

Leírás. Ez is nemes éneklő madár. Dolmánya olajosszürke, alsó fele fehér, fején s a szemig érve fekete kucsma, ezért barátka és papfülemüle. A tojó és a fiák fején a kucsma barna. Farka, szánya barnás-fekete. Csőre finoman árformája, lába erős. Szeme sötétbarna és eleven fényű. Fészke, mint bokorlakó madárhoz illik, mindig sűrű bokrosokban és közel a földhöz áll, készül pedig finom fűszálakból és gyökerekből, összeszöve rovarok fonadékával, néha szörrel és minden csak kevés tollal. Fészkalja öt-hat, alapszín szerint változó, majd barnás, vagy fehér, vagy szürkés-olajos sötétebb pettyezéssel, néha írással is.

Élete módja. Szereti a bokros helyeket, kivált ha közben magasabb fák is belevegyülnek; de betelepedik kertekbe, sőt nagy városok terein az élő sövényzetekbe és bokrosokba is, hol ugyancsak szorgalmaskodva szedi a bogárságnak minden csak képzelhető fajtáját, nagy hasznat hajtva evvel erdőnek, kertnek egyaránt. Példás és benső családi életet él a kis hím, szerelme idején, ugyancsak hangos. Dala egyszerű, nem is közelíti a fülemüléét, nem csattogó, nem bánatos, nem zokogó, hanem kedves fütyörészés, akár valami víg gyerkőczé; fel is hangzik a bokornak majd erről, majd arról az oldaláról és a figyelő emberre vidámságot áraszt. Őszre kelve, a kis barátka belekóstol a bokrok termésébe, a különféle bogyóba is; rájár a bodzára, a vérfürtre, az ostorményre, a szederre, kertekben a ribizkére, a nélküli, hogy érezhető kárt tenne, vagy bár tehetne is, mert főlápláléka mégis csak a bogárság.

Vidám dala miatt ezt is üldözi a madárfogók és kereskedők kapzsisa. Kalitkáját rendesen zöld portékával vonják be, hogy bokorban hagyja magát és ilyen csalódásban élve énekel, sőt eltanulja a nótát és rabtársainak énekéi is.

Nem sok van.

HASZNOS.

53. A POSZÁTA.

53. A POSZÁTA.

Egyéb neve: nyomorék, csóvánka.

(Sylvia curruca L.)

Leírás. Kisebb a verébnél és sokkal finomabb alkotású kis madár. Feje teteje hamuszínű, posfája sötéten hamvas, dolmánya barnás-szürke; háta, melle fehér, oldalaiban sárgásbőrön futtatva. Farkának szélső tolla ékalakú fehér folttal; a szomszédos toll kicsiny, homályos folttal. Csőre linóm, áralakú, lába erős, kékes színű. Fészke kötés, vagy vállmagasságban áll, leggyakrabban galagonyásokban, kökényesekben; kertekben felfutó rostokolatokon magasabban is; épít pedig finom fű- és gyökérszálakból, közbe-közbe pónkhálóval szőve, erősítve és sertés meg lószőrrel bélelve. Fészekalja öt-hat szép-formájú tojás, mely fehér vagy kékes alapon finoman szeplős; a szeplők a vastagabb végen koszorúsán is tömörülnek.

Élete módja. Nagyon kedves és megbecsülésre méltó ez a jámbor, egyszerű, kicsi madárka azért, mert szereti az ember házának környékét, kertjét, udvarát, ha bokros. Alkalmatos helyeken már kora tavaszkor hallatja lililili szólású hivogatóját. Szüntelenül friss, eleven mozgású kis szárnyas, mely az ember környezetébe jutva, bizalmas; folyton ott forog, sürög, ágról-ágra síkklik. Eneke halk és finom, mint az egész kis madár is, nem változatos, mert leginkább a lilili szótagnak öt-vagy nyolczszoros ismétléséből áll; de nagyon kedves és andalító, akár ószsszel a szőlőtücsök pirregése. Tápláléka a legnagyobb részben rovarokból áll, melyeknek felkutatásában fáradhatatlan és éppen azért vetekedik hasznosságban bármely czinegével. Őszrekelve megcsipdesi a bokrok termését is; rájár a bodzára, ostorményre, a nélkül, hogy valamiben kár! tehetne. Szóval kedves, hasznos madárka, mely teljesen rászolgál az ember védelmére.

De immáron az a kérdés: miért mondja a régiség és a nép nyomoréknak? Testalkatáért nem lehet, mert nagyobb az ökörszemnél; ép is, vidám is; hát miért? Azt mondja Szenczi Molnár uram régi szókönyve: Nyomorék, «parva avis quae alienos pullos pro suis educat.» Magyarul: «Nyomorék, kis madár, mely idegen poronyokat a magáé helyett nevel.»

Igen, a kakuk! a kakuk!

HASZNOS.

54. A VÖRÖSBEGY.

54. A VÖRÖSBEGY.

Egyéb neve nem igen van.

(Erithacus rubecula L.)

Leírás. Kicsiny, kurtának látszó madárka. Egész hátafele a tarkóval és fejbúbbal együtt olajbarna, hasa szennyesfehér, torka, begye és a homlokra is átmenve szép, eleven rozsdavörös, a mitől neve is ered. Szárnyán jól kivehető világos, rovott csík. Szeme sötétbarna, nagy; csőre árformá, finom; lába sötétszinű, karcsú. Tollazata puha, finom és lazán álló. Fészke a legnagyobb, tömött sűrűségben és minden alacsonyan, a földhöz közel épül, finoman és jól rakva fák odvában, vajasokban, hasadékokban; anyaga kívülről száraz levél, befelé finoman és tömötten szövött moha finom gyökerekkel átszövögetve; szörökkel, szövédékekkel és tollal. A fészek nagyon nehezen található. Fészkalja öt, ritkábban hét tojás, mely halaványsárgás, barnás, olajos alapon rozsdásan szepélős; a szeplők vastagabb végén koszorúsán is sűrűsödnek.

Élete módja. A vörösbegy a legügyesebb bujkálok közül való; a földön egyet surran, aztán hirtelen megáll, nagyot bőkol, leereszti szárnyát és felvágja farkinczáját; aztán lánghol szemét nagy bizodalmasan rászegezi az emberre is, mintha azt mondáná: dbízom benned!» A szárnyacskáit minden úgy eresztgeti le, hogy végül a fark tövénél alacsonyabban áll. Nagybuszgón szedi a bogárságot, de nem írtózik a meztelen csigáktól, sőt a kisebb gilisztáktól sem, a melyekhez a nemes poszatákkal a világért sem nyúlnak hozzá. Fel is kap egy-egy magasabb ágra, veszeg a föld felé levágódik, felkapja a kiszemelt prédiát, visszaszáll az ágra és elkölti. Éneke kedves, andalító, a pacsirtára emlékeztető. Hallatja veszeg ülve hosszan és kitartóan.

Olyan madár ez, hogy fogásában úgyszólvan az első órában megszelídül; szereti a szobában a szabadon való járást-kelést és szegény embernél nagyon kapdossa a legyet, zugban a pótöt, az ágyban minden, akár mozog, akár'ugrik. Szegény munkások ezért tartogatják is.

Minden védelmet érdemlő becsületes madár. Még sok van.

HASZNOS.

55. A ROZSDAFARKÚ.

55. A ROZSDAFARKÚ.

Egyéb neve: kerti fütfark.

(Ruticilla phoenicura L.)

Leírás. Színesen-tarka finom madár, karcsúbb a vörös-begynél. Torka és fületája, csőretövének homlok része szép, tiszta fekete. A homlok többi része hófehér, de belemosódik a fejbűb kékes szürkeségébe. A tarkó és a dolmány szintén szép kékes szürke; a mell, farcsík és a fark eleven rozsdavörös, csak a fark középső tolla barna. A csőr és a láb finom, az utóbbi karcsú. A tojó és a fiak kevésbé színesek. Fészke résekben, lyukakban, kerti házak ereszinek és padlásainak alkalmas zugaiban áll és laza, de sima, belül rövid különösen szörökkel, tollakkal szépen bélelt. Fészkalja öt-hat, igen ritkán hétféle gyönyörű egyszínűen zöldes kék tojásból áll.

Élete módja. Eleven és magaviseletével nyomban szembenézőkő, szép és kedves, no meg hasznos kis madár; mondhatni, hogy kertlakó. A mint felrőppen, nagyon szemet szűr eleven rozsdavörös farka s a mint valami karón, kerítésen megtelpedik, úgy megrázogatja farkinczáját, hogy csupa gyönyörűség. Rendesen magasabb helyről íesi, különösen a gyepek bogárságát, akár mászol, akár röpülőt; az előbbire lecsap, az utóbbit ügyes, néha majdnem forgó röpüléssel kapja el. Él pedig bogárral, légygyei mindenféle hernyóval, kukaczokkal, petével és hasonlóval, ezért kertben, erdőben nagyon hasznos; őszfelé belecsíp a bokrok termésébe, mindenféle bogyóba is, a nélkül, hogy kárt okozna, lévén a bokrok termése, ha bogyó, úgy is «madárbogyó». Hívogató szava vid-vid-vid — tik-tik-tik-tik, mely csettegetésfélébe végződik. A méhészgazdák itt-ott nagy ellenségei ennek a kedves szárnyasnak, mert azt hiszik, hogy a niunkásméhet kapodja el, pedig nem úgy van, mert csak a herét, melynek nincs fulánkja, a kihordott, megromlott álcázat és az oly kártékony viaszmolyt fogdossa és szedi; tehát így is hasznos és minden védelemre méltó — hozzá még a kert dísze, mert az ember szemének is jólesik.

HASZNOS.

56. A NÁDI RIGÓ.

56. A NÁDI RIGÓ.

Egyéb neve: nádiposzata.
(Acrocephalus turdoides L.)

Leírás. Nagyobb a verébnél és alakja szerint rigóra emlékeztet. Hátafele rozsdásan futtatott barna, szemén át világosodó csík; fületája is világosodó. Alsó fele fehéres, az oldalakban agyagsárgán lehelve. Csőre rigószerű, elég erős és kicsit íves, különben hegyes; farka ékalakra metszett. Lábai erősek, fogódzásra nagyon alkalmatosak. Fészkéről a következő oldalon leszen szó.

Élete módja. A nádi rigó kizáráon csak a nádasokat lakja, melyek aztán fiasítás idején ugyancsak hangosak dalától, mely azonban lármának is beillik.

Nem lévén ritka, szép számmal lakja egyazon nádast s ekkor a hánv van, annyi versenyez torkaszakadtából egymással, hogy csak úgy zeng tőle a táj, még jobban, mint a kecskebéka brekegésétől. Hogy azután mit is énekel? hát elkezdi:

Csak-csak-csak, csik-csik-csik
 Gserek-cserek-csik-csik-csik,
 Ke-ke-ke-kara-kara
 Kit-kit-kit
 Csere-csere-csak-csak-csak

és így tovább, kora pitymallattól, alkonyatig; sőt mikor nagyon nekibuzdul, még egész éjszakán át is.

A német fülnek így szól ez a nota:

Karre-karre-karre
 Ker-ker-ker
 Hedder-hedder
 Duí-duí-duí stb.

A hol a nád legsűrűbb, úgy surran, mint a takács vetélője a fonalközben. Ami pedig még mesteribb, az a mereven álló nádszálakon való kúszása. Ujjaival, karmaival átmarkolja a nádszálat s ízibe a nádbojton terem, éppen oly gyorsan le is szalad vagy csuszsan, hogy csak úgy elnyeli a nád sűrűsége. És hogy hát mi a haszna? Megteszi biz¹ ő is a magáét oly helyen, a hová csak ő férhet hozzá, mert olyan az alkotása. Szedi a tóság számtalan bogárságát, a szúnyogot, álczáját. És így sokban hozzájárul ahhoz, hogy ott más teremtések is megélhessenek.

57. A NÁDI RIGÓ FÉSZKE.

57. A NÁDI RIGÓ FÉSZKE.

íme itt a madárművészettel harmadik remeke: a nádi rigó fészke! Az első a függő czinege zacskója, a második az őszapóezinege kis köpüje volt. A nádi rigó alkotmánya, itt az 57. képen bemutatva, azért remek, mert célszerűségében oly számításra vall, a melyet a madár fejtől nem is várna némely emberfia.

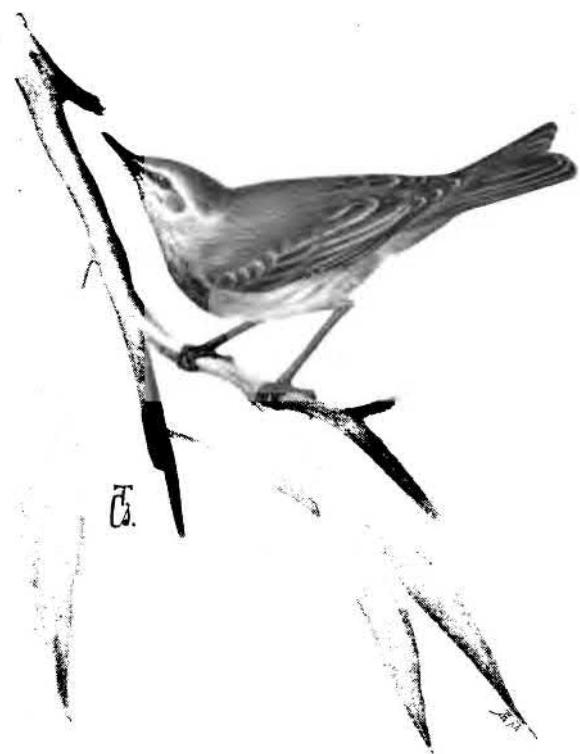
Miben van azután a számítás és az abból származó célszerűség? A ki a lóságot és szegő nádasait jól ismeri, tudja, hogy a síkvezeken szabadon lenghet, de vágtathat és üvölthet is a fuvalom, a szél és a vihar. Azt is tudja mindenki, hogy a lágy szellő már meglibegeti a nád levélzetét, megindogtatja a nádszálat és magát a nádrengeteget, mely oly könnyen enged a szél nyomásának, akár csak maga a víz. A természet fönséges, alkotó hatalma pedig ide rendelte, ehhez képest alkotta a nád rigómadarát és megalkotta úgy, hogy máshol meg nem élhetne. így ide kell építenie a fészkét is, még pedig teljes biztosággal, hogy letojhassa fészekalját, kiköltesse tojásait és felnevelhesse, felápolhassa fiait, az eredetileg tehetetlen vaksikat, egész addig, a míg anyányiak lesznek és szárnyuk szabadjára kerülnek.

Nagy dolog oly fészket építeni az ingó nádak közé, a mely csöndes időben, viharban biztos legyen! Ha erősen odaköti a nádszálat közé, jön a szél, megindogatja a nádat s a fészek kötései szakadoz — vége mindennek!

Mit teszen most már az a nádi madár? Kiválaszt három vagy négy nádszálat, mely kellő távolságban áll egymástól és a gyökér felé kissé szorul, e közé szövi és köti a nádi rigó fészkét, mely olyan, mint a megfordított magyar kucsma; de oda is kötözi, még pedig szíjas fűszálakkal a nádhoz, úgy azonban, hogy szélfuváskor a nád csúszhat is, tehát nem ronthat a fészken! A fészek csészeje mély, szádja kicsit szűküл, hogy ingáskor semmi sem hullhat ki. Itt van az öt, hat halavány zöldes, sötétebben szeplőzött tojás, mely tizennegyedik napon kél.

Szóval: remek alkotás!

HASZNOS.

58. A FÜZIKE.

58. A FÜZIKE.

*Egyéb neve: csil-csal.
(Phylloscopus accredula L)*

Leírás. Parányiságban vetekedik az ökörszemmel, ennél látszólag nyurgább, ösztövérebb. Hátafele, a fejetetejét is beleértve, zöldes-barna szürkésbe menő; hasafele feketés, oldalai sárgások, pofái barnás-sárgák; a szárnyak belső oldala sárga, lába barnás, a talpfél sárgás. Ezen az egyszerű színű kis madárkán minden olyan fakós és semmi sem szembeszökő; minden azonban finom, csőröeskéje hegyes, a legszűkebb rések, rügyhónáljak kifürkészésére alkalmatos.

Hogy miért füzike? Azért, mert szereti a fűzest, melynek levélzete — színe és alakja miatt — szinte elnyeli.

Fészkkét nagyon jól rejtegeti; közel a földhöz ráboruló füvek, bokrok alatt abból az anyagból építi, a mely a kiválasztott helyen található s éppen evvel azt éri el, hogy a fészkek alig, s csak gyakorlott fészkereső szemével található, a fészkek fedelés. Fészkalja öt-hat apróka fehér, vörös-barnán finoman szeplőzött tojás.

Élete módja. Nagyon eleven, sohasem nyugvó kis madár; nagyon szereti a lombos erdő fáinak koronáját is, hol nagy ügyességgel ugrál ágról-ágra és örökös nyugtalanságával hamar szemet is szúr; de jelenlétének és fajának árulója sem a szín, sem a nyughatatlan mozgás, hanem a hangja, mely ahhoz a parányisághoz és még parányibb torkához képest igazán roppant erős, messze hangzó. Ez az erős hang, melyet tavaszkor hallat, szólama szerint ez:

Csil-csal—csil-csal

és így tovább, a melytől németnél és különösen angolnál is nevét vette.

A német így hallja: Czilp-czalp—czilp-czalp stb.

Az angol így írja: Tehilp-tchalp—tchilp-tchalp. Ám ez minden jobb-rosszabb feslése a kis madár hangjának. Eledele minden rovar, a melyhez a fákon hozzáférhet s éppen azért hasznos jószág. Hogy őszre ráfanyalodik egy kis bodzabogyóra és hasonlóra, avval ugyan kárt nem teszen.

Mint a tavasznak hangos hirdetője, és mint ilyen, az ember vidítója is megérdemli tölünk az oltalmat.

HASZNOS.

59. A SZÜRKE LÉGYKAPÓ.

59. A SZÜRKE LÉGYKAPÓ.

Egyéb neve: szürke légy ész, légyfogó.

(*Muscicapa grisola L.*)

Leírás. Kisebb a verébnél és azután nagyigazán szürke kis madár. Hátafele egérszürke, hasafele fehér, a begy és a kanlár táján sötétebb foltocskák. Csőre fekete, tövén lapos, széles; a felső káva szélén mindenfelől serték meredeznek, melyek nem engedik, hogy a préda kiszökhessen. Szája öble sárga. Lába fekete és gyenge. Szeme sötét és eleven. Fészke leginkább fákon, csonka ágakon a törzs közelében áll; de lyukakba is építgeti, azonban sohasem mélyen. A fészek igen szép szövésű; anyaga finom moha, háncs, vékony gyökerek és fűszálacsák; belül gyapjú és lószi a simító. Fészekalja öt világos zöldes szürke alapon sötétebben márványozva és rozsdásan szeplőzött tojás; a szeplők néha a vastagabb végen koszorúba sorakoznak.

Élete módja. A szürke légykapó életmód szerint egészen más, mint a kerti és erdei munkatársai, teszem azt a czinegék. A míg ezek örökösen izegnek-mozognak, bujkálnak és keressenek, addig a légykapó kiül valamelyik ágnak legvégére, csúcsra, karóra és lesésre fogja a dolgot; lesi pedig kizárolagosan a röpülő rovarokat, mint a legyeket, bogarakat, méhesek táján a heréket, — de sohasem a fulánkos méhet, vagy darazsat. Veszteg ülve, folyton vetegeti szárnyait, mintha próbálná, hogy rendben vannak-e, mert a mint a röpülő rovar megpillantja, már röpül is. Fecskebiztosággal elkapja a prédlál s aztán ivet vágyva visszatér leső helyére.

Innen van az, hogy a szürke légykapó a hasznos madarak közé tartozik, különösen kertekben, ahol a gyümölcsfákat megszálló, röpülő bogárságot ugyancsak szedi és irtogatja; hogy az erdőn elkapdossa többek között a gubacsdarazsakat is, ez nem oly kár, hogy a nagy hasznat elfelejthetnők. Ez a madár kivált kertekben védelmet érdemel, öblös nyílású házikót, a melybe fészket rakhassa.

HASZNOS.

60. AZ ÖRVÖS LÉGYKAPÓ.

60. AZ ÖRVÖS LÉGYKAPÓ.

Egyéb neve nincsen.

(*Muscicapa coliaris Bch.*)

Leírás. Kivált az öreg hímje tarka madár, hogy szinte megkáprázta a szemet. Csak két szín van rajta: fekete és fehér. A tarkaság így alakul meg: csőre fekete, homloka fehér, feje a tarkóig fekete, azon alól fehér örv; dolmánya fekete, farcsíkja fehér; farka fekete, egész alsó fele torkostul-begyestül fehér. Szárnyán, ha kibontja, kettős, fehér tükrök-folt van. A tojó nem ilyen ékes, inkább kormos, fehéressel és nyakörve nincs is. Csőre éppen olyan alkotású, mint a szürke légykapóé. Fészke odvakban, de ágak sűrűjében is áll, szövése pedig mohából, finom fűszálakkal gyökerekből és szörökből való. Fészkalja rendesen öt, rézrozsdaszinű, minden szeplő nélkül való; finom, nagyon törékeny tojás.

Élete módja. Az örvös légykapó inkább melegebb tájak és itt a lombos erdő madara. Bizony szépséges látomány a tavasz ifjú zöld lombozatában díszlő bükkös vagy tölgyes erdőben ennek a finom, tarka madárkának az ügyeskedése, röpködése. Nagyon szereti azokat a vénülő fákat, amelyeknek teteje már száradásnak indult, itt a magasban, a száraz ágon szeret leskelődni s a milyen kicsiny és jámbor, még sem lehet róla azt mondani, hogy

A légynek sem vét,

mert az erdő nagy hasznára bizony nagyon is vét légynek, szúnyognak és mindenféle röpködő bogárságnak. Az öreg, vén fák nagy odvai előtt néha függöget is, nagy szelet csapva bár kicsiny szárnyának sebes verdesésével, a mikor azután felriad az odvakban pihenő bogárság, szárnyra kap, hogy biztos prézája legyen a légykapónak. De szálas bükkösökben, melyeknek sudarai magasra törnek, koronáik pedig egyebborulnak, az örvös légykapó a lombsátor alatt is fogdossa a betévedő napsugárban játszó légyféléket.

Minden védelmet megérdemlő ékes madárka.

HASZNOS.

61. A FÜSTI FECSKE.

61. A FÜSTI FECSKE.

Egyéb neve: istenföcske, vizesföcske, czifraföcske,
kéményföcske, tarka föcske.

(*Hirundo rustica L.*)

Leírás. A doleg rendje úgy hozza magával, hogy azt is le kell írni, a mit minden ember ismer. A füsti fecskének szembeszökő jegyei, a melyek más fecskéktől megkülönböztetik: homloka, torka szép gesztenyebarna; begye és háta a szárnynal és farkkal együtty kékes zománczzal ékeskedő fekete; de a farkon csak a két középső toll tiszta fekete, a többin fehér foltoccska van, a szélső farktollak hosszú ágú villát alkotnak; hasa hol fehér, hol barnásán futtatott. Csőre picziny; de szája mélyen hasított, öblös; ha kitátja, kis zsákot alkot. Lába kicsiny, éleskörmű, megkapaszkodásra alkalmas. Fészke félcésze alakú, tehát nyitott öblű, sárból épül, melyet a madár ügyesen tapaszt, közbe-közbe fűszálakat, szalmát is belevegyít s innen van az, hogy a magyarság a szalmával elegyes sárból való építést «feeskerakásnak» nevezi. Fészkkét falun régi viskók tapasztott kürtőjébe is építi, majd eresz alá, ahol az ember jár-kel, néha karnyújtásnyira; szóval beáll házimadárnak. Fészkeljá az első költéskor öt-hat; második költéskor, mely nyár derekán történik, három-négy tojás, mely fehér alapon vörösbarna és szürke szeplővel van ékesítve.

Élete módja. Folyik az az ember gyönyörűségére és szeme előtt. Tavaszrakelve a füsti fecske régi fészkkéhez tér vissza, kitatarozza és kezdődik a családi boldogság. Hajnalban már ott ficserékel valami ágon, vagy az ablak tábláján, keresztpánton, rúdon; ezután szárnyra kap a pár és nyilaló röptével végig hasít a levegőn, kapdosva a legyeket közben-közben röptében szeretkezve; majd jön a költés ideje, kikellenek a fiak és kezdődik azoknak etetése, felápolása; felváltva nagy buzgósággal dolgozik a fecskepár és mikor a fiak már anyányiak, sőt szárnyrakeltek, még akkor is kiüldögélnek szép sorjába valamelyik ágra s az öregek nem sajnálják tőlük a falatot. Ennek láttára megenyhül még a falelkű ember érzete is. Csak a déli népeké nem: százezrével fogdossák és eszik!

Néünknek kedves madara, tehát megvédi a magyarságnak tiszta embersége.

HASZNOS.

62. A MOLNÁRFECSENÉKÉ.

62. A MOLNÁRFECSENKE.

Egyéb neve: fehérmellű fecske, gatyás fecske,
kapczás fecske, bérezés fecske.

(Chelidon urbica L.)

Leírás. Kisebb a füsti fecskenél és ettől könnyen megkülönböztethető. Első tekintetre fehér-fekete tarka. Torka, begye hasa fehér és ilyen színű a farcsíkja is; feje, tarkója, dolmánya, szárnya és farka fekete, de az utóbbi csak mélyen kivágva, nem villás. Csőre fekete, apróka lábai fehér pehelylyel borítva, innen «gatyás» és «berczés». Szája is kevésbé öblös. Fészkét félgömbösbre és zárva úgy rakja sárból, hogy csak szűk bejárója van, épít pedig ereszek, párkányzatok alá, templomok, magas házak védelmet nyújtó részére, igen sokszor telepesen, majdnem gerezföldformára egymás fölide és alá ragasztva. Fészkalja öt, néha hét fehér tojásból áll.

Élete módja. Ha a füsti fecske belső házi madár, mert sokszor a ház tűzhelye fölött is folytatja családi életét: akkora molnárfecske inkább városi, meri az emberi építményekre és hajlékokra kívülről rakja szilárd és aránylag nagy fészkét. Még hegyes vidék sziklás helyein sem idegen és ott a meredek szirtfalon rakja madár-hajlékát, gondosan figyelve, hogy eső ne érhesse. Némely faluban, ahol a házak padlása teljesen el van zárva, a füsti fecske el is marad; de itt a molnárfecske lép a helyére, építvén a házak külsejére sokszor igen népes fészketelepeit. A molnárfecske is röpülő bogársággal él és tisztán csak röpülve bir megélni, mert lába picziny, csak megkapaszkodásra alkalmatos.

Ennél fogva ez a fecske is hasznos madár. Az ember szemében nem oly kedves, mint a füsti fecske, mert nem oly barátos, nem oly illeszkedő, mint ez. Nem is gyönyörködteli az embert semminemű dalával és a zárt fészek elrejti családi éleiét is. Tavaszkor későbben érkezik mint a füsti fecske; őszkor pedig a tornyakra, házakra, néha fákra való gyülekezésnél ő alkotja a tömeget. Tudjuk, hogy jól felgyülekezve valamely őszi napon csak eltűnik — el a délszak messzeségébe. minden védelemre rászolgál.

HASZNOS.

63. A KECSKEFEJŐ

83. A KECSKEFEJŐ.

Egyéb neve: lappantyú, álmosfilkó, bagolyföcske,
kecskeszopó, málonfekvő.

(*Caprimulgus europaeus L.*)

Leírás. Rigó nagyságú, de hosszabb madár, melynek sok különös tulajdonsága van. Nagyon finom, lágytollú madár, tollazata, színezete pedig nagyon emlékeztet a baglyokéra, avval a különbséggel, hogy kevés benne a baglyok tollának a sárgasága s annál[^] több a hamuszürke, sötétbarnán és elmosódva tarkáivá. A fark két középső tolla szép szürke, feketés pontokkal és szakadozott rovásokkal. Feje nagy; szeme sötét és nagy, barna, az alkonyat sötétjében is látó szem. Csőre picziny, mögötte azonban roppant nagy, öblös száj nyílik, melyet felső széle felől erős sörtek tesznek fogóssá. Lába kurta, gyenge. Fészke nincsen. Fészkalja két fehéres, sötétebben felhőzött és mintegy márványozott tojás, melyet az erdőben a puszta földre letojik és olt ki is költi.

Élete módja. A kecskefejő, az alkonyat és késő est madara. A mint a nap leáldozott és terjedni kezd a kora est homálya, a kecskefejő elhagyja nappali tanyáját, mely vén fák ágain van, a melyeken hosszában telepedik meg, úgy, hogy színével mintegy beleolvad a kéreg színébe; szárnyra kap és saját-ságos imboldog, de sebes röpüléssel neki iramodik a síkságnak, az erdők tisztásainak vagy nyíltabb közeinek és mint a fecské, röptében kapkodja el az éjjel járó bogárságot, e közzött még a legnagyobb pilléket is.

Nagyöblű szájból és abból kigondolva, hogy a kecskefejő járáskelésében sokszorosan ellátogat a marhaállások tájára, ott levágódik, ismét szárnyra kap és lappangva keresgélni látszik, ráfogja balgatag emberek hite, no meg egy kicsit babonája is, hogy azért jár a jóság körül, hogy elszopogassa a tejet. Pedig dehogy! minden pásztorembér és szemes gazda tudja, hogy a marhaállások hulladékjában nagyon megtéríti a bogárság és hogy ez alkonyatkor kel szárnyra, hogy nászt tartson; tudja ezt a kecskefejő is és éppen ez a bogárság csábítja a jóság állásai felé.

Hasznos, védelemre érdemes, már elég ritka madár.

HASZNOS.

64. A GERLE.

64. A GERLE.

*Egyéb neve: gerlicze, gelicze, gilicze, giliniadár,
görlicze, gölicze.*

(Turtur turtur L.)

Leirás. Igazi galamb. A házi galabnál kisebb, karcsúbb, nemesebb formájú. Fejebúbjá, homloka szép mákszürke; pofája, fületája rozsdásan futtatott; a nyakán kétfelől sorosan álló fekete-fehér kaláris. Dolmánya hamuszínű sötét foltokkal, melyeket rozsdás szín beszegett. Farcsíkja hamvaskék rozsdásan befűjva, torka és begye pirosas, ibolyás zománczal, hasa fehér. Szárnya fekete, palaszinüen futtatva; farka palaszinü, a szélső tollak körül legalább négynek fehér a vége. Csöre fekete, szeme csillaga tüzespiros, lába vérvörös. A fiak kevésbé színesek. Fészke sűrűségekben és jól elrejtve áll, bizony csak takolt alkotmány, ágakból és ágacskákból oly rilkán rakva, hogy ajtojás és a lojó madár alulról látható. Fészkelja kél fehér tojás.

Élete módja. Gyönyörűen járó, roppant sebesen repülő, ügyes és kedves madár; szép, tiszta; párrához ragaszkodó, megindítóan burukkoló jóság. És ki csodálkozzék akkor azon, hogy a nép szerelmének és a szerelemben hűségének madarát látja benne! Romlatlan lelkülete nyilatkozik meg a nép hitében, hogy az özvegyen maradt gerlemadár utána pusztul elveszett pájának. A gerle szereti az erdők szélét, nálunk a vetéstáblákat szegő ákácz és jegenesorokat; szereti a vízmelléket, hol itatóhelyre pontosan és nagyszámmal jár el. Eledele majdnem csupa mag, de legnagyobb sokaság szerint dudvák magva. Éppen ezért a gazdaságra nézve hasznos madár. Igaz, hogy rájár az új vetésre is, ha nincs jól beboronálva, bizony megszedi a begyét úgy, hogy hézagok is támadhatnak; de ez mindenkor csak rövid ideig tartó és nem is mindenkor kártétel, mert a fölös magot szedi. Más a dudva, melyet egész nyáron át pusztít, még pedig nagy számmal. Egy derék tudós ember nyár derekán felmetszette az egyik gerle begyét, hogy mit evett és mennyit; hát bizony kisült, hogy a begyben 1942 mag volt, ebből pedig 1932 volt a fúzlevelű mérgekutyatej magva, egy meg az aszaté. Sokkal több a haszna, mini a kára; azért védeni kell. Van még elég.

HASZNOS.

65. A FÜRJ.

65. A FÜRJ.

Egyéb neve: für, fürgy, fürmadár.

(Coturnix columbinus L.)

Leírás. Akkora mint egy siheder ökle, szinte gömbölyű madár, s a mint rávetjük a szemünket, nyomban eszünkbe jut a «kurta, furcsa ruta tyuk». — Az egész madárka agyagszinű, sötétebb foltokkal és oly világos vonásokkal, a melyek nagyon emlékeztetnek a zab polyvájára. Az egész test rajzolatja, de különösen a háton tisztán arra való, hogy a lelapult vagy meglippent madarat észre ne lehessen venni. A kakas torka fekete, néha nagyon és mélyen is: ekkor «czigányfürj» a neve. Csőre a tyúkéhoz hasonlít, lába azonképpen. Eleven szeme világos dióbarna. Fészke a földön van, minden össze kapatott lapos gödör, fűszálakkal inkább meghányva, mint bélével, ide tojja le a tyukoeska tíz, néha tizenhat tojását, mely olajsárgás alapon szépen barnán és foltosán szeplőzött. A csirkék, a mint kikeltek és megszáradtak, azonnal anyjuk után futnak, a mi bizony csak szép és ritka látomány, mert tudnak ám meglapulni s ekkor elnyeli a környék színe.

Élete módja. Olyan az, mint a tyúkoké is. Pilymallaltól alkonyatig jönnek-mennek, keresgélnek, magot, bogárságot szedegetnek; tyúkmódra kapargálnak, majd kikerülnek a verőfényre, poros vagy homokos helyre, kis gödröt vájkálnak s úgy fürdenek a homokban, hogy csak úgy porlik. Csak le-hullott magot szedegetve, csirkéit arra vezetgetve, hasznos madár, mely megérdelemi a védelmet. Hangjánál és életmódjánál fogva a népnek kedves madara. Nagyon szereti a nép a vetésben bujkáló fürjkakas «pitypalatty» szavát, melyre a fürjtyukicza «vá, vá» szólammal felelget. A tűről pattant, gömbölyű menyecske

Friss mint a fürj.

És hogy a fürjkakas nagyon, de nagyon szerelmes, annyira, hogy szerelme vakságában néha még a varangyos békának is udvarol, ezért kurjantja a székely legény a táncz hevében ezt a táncszszót:

Kicsi nekem ez a csűr,
Kiröpülök mint a fürj.

KÖZÖMBÖS.

66. A TÚZOK.

66. A TÚZOK.

Egyéb neve: túzi, vadpóka.

(Otis tarda L.)

Leirás. Pulykakakasnál is nagyobb és erősebb madár. Feje, nyaka világosszürke, hasafele fehér; dolmánya eleven agyagsárga és rovott barna és fekete sávolyokkal; a nagy szárnyfedők fehérek, néha tenyérnyi szélesek és szépen hajlók; farka kurta; de széles tollakból való; lába magas, vaskos, csak három ujjú és húros, de erős talpú, igazi futóláb. Csöre erős, gerinczén elég íves; a kakas bajuszos, a bajusz kemény, de finoman foszlott tollból való. A tűzok szeme eleven, komoly tekintetű, nagy bizalmatlanságra valló. Fészke legtöbbnyire zabvétésben áll, sekély, kapart gödör, kevés alommal meghányva. Fészkalja két, ritkán három tojás, a melyet már ismerünk. De a még idáig jut a családi élet, a kakasnak nagy viadalai vannak vetélkedő társaival; tyúkját ki kell küzdenie. A költés ideje eltart majd egy hónapig is. A csirkék kevés napok multán már követik vezető anyukat.

Élete módja. A tűzok nemes, czímeres madár s a magyar síkságon, az erdélyi részek mezőségén az, a mi délszakon a struczmadár; ámbár ennél szerencsésebb, mert bár nehezen kél, ha már fölkapott a levegőbe jól és tartósan röpül, öszrekelve seregbe verődik és így húzza ki a telet. Régentén ezeket a seregeket fogták körül, ólmos eső idején szilaj lovón a csikósok és beterelték valami állásba. Nagy vásár volt ilyenkor és a legények kalapja ugyancsak kivírtott a sok, ékes tűzoktolltól, a melyet még régi idők földesura is büszkén viselt a csalmáján, süvegen. Ha egy-egy pásztor erősen biza-kodott a szerencsébe és csalódott, megtudta mit is jelent a bölcs példabeszéd:

Jobb ma egy veréb, mint holnap egy tűzok.

A tűzok kis korában leginkább bogársággal, később nagyobb korában mindenféle magvakkal, friss növényhajtásokkal él, rajár a repczére, de a szemes életre is, a nélküл, hogy érezhető kárt okozna. Elnyeli az egeret is. A legóvatosabb madarak egyike, melyet csak nagynehezen lehet megtéveszteni.

Nemes vad, mely ezért is védelemre méltó.

KÖZÖMBÖS.

67. A BÍBICZ.

67. A BÍBICZ.

Egyéb neve: libucz, libocz, békicz.

(*Vanelius vanellus L.*)

Leírás. Akkora mint a galamb, de hosszabb futólábú; a miről pedig abba a nyomba meg lehet ismerni, az a fejebúb-járól induló, hátrafelé álló és egy kicsit felunkorodó, hosszú, hegyes konty, mely úgy áll, mint a délczegek kifent fél bajusz, különben fekete, ilyen a homloka, torka és begye is. Hasa tisztafehér, farcsíkja eleven rozsdaszín, farkatöve fehér, vége széles szegest alkotva fekete. Dolmánya fekete, eleven, szivárványos zománczzal. Lába piros, szeme barna, eleven tekintetű, csőre mint a vastag ár. Ilyen a vén him; a tojó és a fiak egyszerűbbek, kisebb kontytyal. Fészke a rétségen, a mocsár sekélyebb helyein kapart gödör, száraz alommal meghányva. Fészkalja rendesen négy körteformájú tojás, mely olajos zöldes földön sötét olajbarna pontokkal és pecsétekkel van meg-larkítva. A pelyhesek, a mini csak kibújnak, már ott is hagyják a fészket, sokszor a féltojás még rajtuk szárad. Nagyon szép, tarka jószágok.

Élete módja. Bíbicz nélkül a rétség, a nedves kaszáló, mocsár és tavak környéke pusztára ki volna halva. Kerengő szép röpülésével, közben-közben hirtelen fordulataival és levágódásaival, a mikor tarkasága szinte káprázthat, no meg avval is, hogy minden több párok egy darabon, megeleveníti a levegőeget. A mikor pedig a fészkelés megkezdődött, ugyancsak hangos lesz a táj, síró, pityergő szavától, mely emberadta nevét:

biibicz-biibicz

mondogatja. A földön ügyesen és szépen futkos. Ha kutya, vagy varjú közelít a fészke tájára, nagy jajgatással lecsap reá és vagdossa csörével; ha ember, akkor mindenféle cselhez folyamodik: alant szálldos, le-leül, csakhogy elcsalja a fészketől. Rendes tápláléka a giliszta, a sok csigaféle, a bogárság meg a sáska, őszkor felhőző nagy seregekbe verődve ellepi a legelőt, mezőt, kaszálót, de a szántást is, és ugyancsak szedi a gazda ellenségeit. Télire elvonul. Mint a táj ékessége és mint hasznos madár is védelemre érdemes.

HASZNOS.

68. A PÓLIMADÁR.

68. A PÓLIMADÁR.

Egyéb neve: gojzer, gujzer, újío, hujtó, pólacz, kúlicz, szélkiáltó, hojsza, töcs, töcsmadár, teős-teős, tőcsér.

(Numenius arquatus L.)

Leírás. Varjú nagyságú. Csőre lefelé konyul, hosszú, kasza-alakú. Lába hosszú, gázolásra alkalmatos; nyaka hosszú. A madár színe a kendermagosra emlékeztet, csakhogy a foltok inkább hosszúkások, itt-ott nyilasok; farka fehér, egy kicsit barnásán futtatott, minden tolla barna keresztrovásokkal. Szeme barna. Nálunk nem fészkel rendesen, mert inkább csak tavaszi és őszi vendégünk, de nem lehetetlen, hogy egy-két pár nálunk is tanyát üt és kikölti fiait. Északi hazájában az ingoványon fészkel; fészkek alja négy nagyon körtealakú tojás, akkora, mint a házi kacsáé, különben olajzöldes földön sűrűn, sötéten szeplős.

Élete módja. Nagy vándorlásain, a melyek földrészünk éjszaki tájaitól le a Nilus folyóig is terjednek, a mi közben nálunk mint vendég száll meg pihenőre, no meg etetés miatt, nagyon változtat élete módján, mert eltartózkodik a tenger sekély partjain, majd a sivatag szélén, majd folyók sziklás partján, nálunk pedig legelőn, nagy ugaron, szikes térségeken, semlyékes helyeken. mindenütt nagy pusztítást viszen végbe, különösen sáskákban, futóbogárban. Legkedvesebb eledele a prücsök, de bekapja a csigát és néha-néha a békát is. Ezért és mert nagy számmal járja és tisztogatja a mezősséget, nagy hasznára van az ember gazdaságának. Védelmezni nem is kell valami nagyon, mert még a tűzoknál is vigyázóbb madár és vadász legyen, aki, ha csak egyszer is, meglopja és puskavégre kapja. Az alföldi nép vadászai azonban még ravaszabbak a póninál és kiváják alkalmatos helyein, odacsalják «maskarával» — kemenczében száritott madárral, melyet letűznek a tószélbe — és egy-kettő mindég beszámol kaszás csőrével.

Szava messze hangzó «poli-poli-tü». Pásztorok hite szerint, a mikor nagyon hangzik, szelet jósol.

KÖZÖMBÖS.

69. A CZANKO.

69. A CZANKÓ.

Egyéb neve: fütyülő snyeff, piroslábú snyeff.

(Totanus totanus L.)

Létrás. Jó rigónyi. Ez is egészben kendermagos, de inkább foltos és kereszterovott csíkokkal ékes, hosszúcsőrű, piros-lábú madár; lábai elég hosszúak és az ujjak között már egy kis uszóhártya is látható. Farka fehér, sötéten keresztezett. A sötét szárnyon fehér tükörfolt. Hasafele az oldalakban heges és csepp alakú foltokkal borítva. Fészke vizes rétségen, zsombékos helyeken, torzsák között, kis mélyedésekben áll és bizony csak almozott. Fészkelése négy körtealakú tojás, mely a fészekben hegyével van körberendezve, színe agyagsárgás földön szürkés és sötétbarna pontokkal és foltokkal tarkított.

Élete módja. A hol meg van telepedve, mint a rétségen és mocsaras helyeken, ott ékes és hangos tőle a tájék és a levegő ege. Tarkaságával, piros lábával fölröppenéskor jól esik a szemnek, szép, messzehangzó fütyülésével gyönyörködteti a fület. Jó futó s a vízbe begázolva szükségből úszik is. Fészke táján mikor már pelyhesei kibújtak, megindítja az embert bánatos hangjával, melylyel kicsinyeit félti, de ezermesterségével is, mely mind arra való, hogy az embert elcsalja, megtéveszze. Siránkozva leereszkedik a földre, bőkolgat, fütyül, majd fut, mintha mondaná: jer utánam emberfia. Ha már a kerengésből kifogyott, leereszkedik facsúcsra, karóra, még a telegraf drótján is próbálhat megállani. Közbe még keservesebben jajgat, mint maga a bíbic madár. Még a lövés sem riasztja el: levág, eltűnik, de kis vártatva ismét csak helyt van és folytatja keserves jajgatásai. Fütyje: dlüdlüdlüldidi-di-didl-dié messze hangzó. Mint minden mocsármelléki gázló madár, a czankó is nagytű és jó gyomrú madár, mely mohón és buzgón írtja a bogárságot, a szöcskét, sáskát, csi-gát, mind a növevények hasznára, és hasznára az embernek is, a kinek a tómellék sokszoros hasznát hajt. Vonuló madár.

HASZNOS.

70. A GÓLYA.

70. A GÓLYA.

Egyéb neve: czakó, eszterág, gagó, koszta.

(Ciconia ciconia L.)

Leírás. Nagy, hosszúlabú madár, erős heges csőrrel. Teste fehér, a szárny evező-tollai feketék; lába, csőre piros; feketésen szemök. Fészke az emberi hajlék oromzatán, kéményein, kazlakon, de itt-ott fákon is áll, néha telepet is alkotva. Fészke, a melyhez évről-évre visszatér, eredetben lapos; alapja vastag ágfa, melyre majd vékonyabb ágacskák jönnek, majd gyepdarab, széna, szalma alkotja csészéjét. Évről-évre pótolhatja, mitől a fészkek vastag lesz és végre kedves fészkelő tanyája a verébnak is. Fészkalja háromtól öt tojásig való; a tojás nagy, színe fehér. A párok együttesen felváltva egy hónap alatt költik apróit, de a tojónak mégis csak több jut a kotolásból.

Élete módja. A gólya is gázoló madár, mely azt a rétséget szereti, a melyben elgázolhat táplálékja után; de az emberhez simulva, beletalálja magát gazdaságába is és szorgalmasan járja a luczernást, a lóherést és hasonlókat. Begyét megrakja mindenivel, a mi él s a mit bekaphat, a kis szöcskén kezdve a termes kígyóig. De hát éppen ez a baj: bekapja a földön fészkelő hasznos kis madár porontyait is, a mivel bizony kárt is teszen és napjainkban sok a vadászember, aki fészekrabláráért keményen megszólja a gólyát — itt-ott bizony már fütyül is feléje a puska golyója, söréjte. Szent madárnak tették, tudjuk pedig, hogy «minden szentnek maga felé hajlik a keze», a szent gólyának meg a csőre. No de itt is az az igazság, hogy tovább tart a bogárszedés, mint a többi, a mi aztán a gólya javára lesz irva. Azután pedig befogadtuk ősi soron szeretetünkbe — bajos ám azt onnan kizavarni!

Már nagyon kora őszsel a gólya is gyülekezik, minden egy és ugyanazon a határrészen. Egy szép napon aztán szárnyat bont a sereg és akkor beteljesedik Petőfi szava:

Jön az ősz, megy a gólya már,
Hideg neki ez a határ.

KÁROS.

71. A DARU.

71. A DARU.

Egyéb neve nincsen.

(Grus grus L.)

Leírás. Hatalmas, czímeres madár, mely a magyar nemeség ármálisaiban nagyon sokszor van meg és ősi soron beesés madara a magyarságnak. Az egész madár nemesen hamvas szürke; fejebúbján piros süvegfolt; feje különben fekete sörtestollakkal fedett; torka és a nyak felső-külső része fekete. A szárny evedzőtollai palaszínűek, a három utolsó — a test felől — hosszú, hajlékony, sarlós és bokros, de a fölöttük lévő fedő tollak is sarló alakúak, belső zászlójuk fekete. Fészkét járhatatlan mocsarak legréjtettebb helyére, alacsonyan nem is építi, se nem szövi, hanem rakja; soha sem röpül feléje, hanem messziről, titkon lopakodva közelítgeti meg. Fészekalja kél hatalmas olajos színű, sötétebben szaplós tojás, mely akkora, mint az öreg lúdé. Kevés ember fér hozzá!

Élete módja. A daru szép röptű, gyönyörű mozgású, magas madár, mely egykoron telepesen fészkelte a magyar rétségeken, de a mióta azokat lecsapolta, sok, ha tíz fészkek akad az országban. Azért tavaszkor és őszkor már csak vonul kétágú rendbe sorakozva és búsan krúgatva hazánk fölött. De vannak helyek, a melyeken vándorlásai közben rendesen megpihen, meghál, hogy friss erővel ismét csak tova szárnyal-hasson. Azokban a régi időkben, nem volt Magyarországon kúria, melynek udvarán nem akadt volna egy-egy szelídített daru, mely nagy komolyan, czímeres madárhoz illő méltósággal állott a majorság között és néha, lábat váltogatva, fejét emelgetve, hátravagdosva, szárnyál verdesve tánczot is járt. Bokros tolla azokban a vármegyékben, ahol a daru megtanyázott, kedves ékessége volt a legény süvegének, a szébbjének borjú is volt az ára és legény számba sem ment az, a kinek süvegén nem lenvette a szél a darutollat. Innen a Thaly nótája, mely így kezdődik:

A süvegem darutollas virágos,
Félrevágva olyan szilaj heh áros.

Bezzeg manapság már jó a szürke gém foszlott, czímeresebb tolla is. Valamikor, a mikor a daru nálunk még telepesen fészkelte, ha belészabadt a vetésbe, különösen borsóba, kárt is tehetett. Ma már erről kár még csak szólni is.

KÁROS.

72. A VÖRÖS GÉM.

72. A VÖRÖS GÉM.

Egyéb neve: vasgém, rozsdás gém.

(*Ardea purpurea L.*)

Leírás. A gólyánál kisebb ösztövér, hosszúnyakú és hosszú-lábú madár; fején toll-varkocs, mely jól lekonyul. Csőre oly hosszú, mint lábának a csűdje, hegyes, a kávák késlesek. Hátafele palaszürke, foszlott tollakkal ékesítve. Szárnyahajlása fehéresrozsdás. A nyak hátulja tövefelé hamuszürke, torka fehér; a nyak minden oldalán hosszában egy-egy hosszú fekete-fehér esik. A begyen szakálasan lecsüngő tollak; a has szürkés fekete, a szárny belől palaszürke. Lába olajbarna; szeme sárga, eleven. Fészke a mocsár megközelíthető! részében áll és sokszor ötven-hatvan fészkeből álló gémfalu keletkezik; készül pedig a czímeres nád sűrűségében, magán a felső félben letördelet nádon, nádszálból, nádlevélből és puha gyékényből. Fészekalja rendesen négy zöldeskék tojásból áll.

Élete módja. Ez a gém a melegebb égtáj madara és ehhez képest szereti az ország melegebb részeit, hol a rétséget, mocsarat és a nádast lakja. Kevéssbbé szereti a síkvíz széleit, mint a nagyobbik szürkegém, hanem inkább beáll a sásosba, a csuhé üstökökbe és a nádrigyásiba s ott lesi gémtürelemmel a prédát, mely leginkább apró halból áll; de bekap minden apróbb élőlényt, csibor bogarat és egyebet, a mi a víz szinét megközelíti. Leses közben mereven áll mint a magyar kút ágasa és egyenesre kinyújtja nyakát, mint ennek a kútnak a gémeje és ekkor a csőr úgy áll a víznek, mint a gémeskút ostora a kút kávájának. Tisztára ez a hasonlatosság vitte rá a népet, hogy ősi kújtát a gémről «gémeskútnak» nevezze. Mint minden gém, úgy a vörös gém is óvatos, vad madár, hozzá nagyehető és éppen ezért a halászatra nézve káros madár.

KÁRTÉKONY.

73. A BÖLÖMBIKA.

73. A BÖLÖMBIKA.

Egyéb neve: dobos gém, vízi bika, nádi bika, ökör-bika, bikagém, muszkagém.

(*Botaurus stellaris L.*)

Leírás. Közel akkora, mint a holló; de bokros tollazata, nyakának és lábának hosszúsága sokkal nagyobbnak mutatja. Tolla puha, mint a baglyoké és a színe is bagolyszín: sárgás földön barna-tarka. Csőre sárgásán zöld, de orma barna; lába sárgászöld, nagyon hosszú ujjakkal. Szeme sárga, akár nemely bagolyé. Nyakát úgy be tudja húzni s a tollazatjal fedni, hogy csak a hosszú láb árulja el a madár gém természetét. Fészke mindég magában áll a legsűrűbb nádasban, közel a víz színéhez. Fészekalja három, néha öt, zöldesen kék halavány tojás.

Élete módja. Titkon lappangó, a nádasok leglömötlebb részeiben bujkáló és igen különös életű madár, mely mindenféle hitnek és babonának a kútforrása, pedig mindenössze falánk, telhetetlen gémmadár, mely ugyancsak szedi a tóság apróbb ivadék halát; de belevág madárfészekbe, vízi patkányba, csibor bogárba, szedi a götét, békái és még a lópióczál is.

A bölömbika, a mint azt már szeme is bizonyítja, éjjeli madár és ugyancsak éjjeli kiáltásáról nevezetes. Tompa Mihály koszorús költő erről a nádas életének leírásában azt mondja:

Ha vastag bömbölés hallalszik a
Nádas felől: az a bölömbika.

Ez a hang vastag, mély, bömbölő és mintha valami nagy állattól eredne; sok embernek nem is fér a fejébe, hogy ösztövér gémmadár a mestere. Szól pedig körülbelül üü-prumb—ü-prumm—üü-um. Könyvrevalót írtak össze a tudósok ennek a hangnak a természetéről; az igazság az, hogy a bölömbika tele szívja bárzsingját levegővel, a levegőt nyeli és azután hangosan bőfögötti. Tudni kell, hogy ez a bölömbika hímjének a szerelmi dala. Hát nem is lehet minden madár fülemüle.

74. A BAKCSÓ.

KÁROS.

74. A BAKCSÓ.

Egyéb neve: vakvarjú, kvakvarjú, oláhpap, kakcsó,
vasfejű vakkánya, kakáta.
(*Nycticorax nycticorax L.*)

Leírás. Akkora testű, mint a varjú, de hosszúnyakú és lábú, gémforma madár. Fejebúbja le a tarkóig fekete, zöld zománczezal; homloka a csőr töve körül fehéren szegett. A fejbúbjából hátrafelé szegézve két-három, ritkán négy hófehér, hosszú tollból való konty. Háta fekete, foszlottas tollal és érczes zöld zománezezal. A nyak világos hamuszín, ilyen a szárny és a farok is. A hasfél fehér. Szeme csillaga kárminpiros, a szem nagy. Hegyes csőre fekete. Lába vöröses-sárga, A tojó kevésbé ékes; a fiak anyányi korukban írombák. Fészke falut alkotó telepen áll mélyen a mocsár járhatatlan helyein, hol mocsárfűz, rekettyebokor szerzi meg a sűrűséget. Itt egy-egy fán annyi a fészek, a mennyi elfér. Maga a fészek igen hitvány tákolmány, pár ágból éppen csak összerakva. Fészkalja négy-öt halavány zöldeskék tojás.

Élete módja. Kevésbbé bujkáló és titkosan élő, mint a bölömbika, nem is szereti a lóságot rónavizeivel és nádasai-val, hanem igenis a mocsarat, különösen akkor, ha pocsolyás vizek, gyékényesek, bokrokkal és fákkal váltakoznak. Itt alapít bakcsó falut és itt leskelődik prédájára, mely apró iszap-halból: csíkokból, poczhalból, de egerekből, gőtékből és mindenféle nagyobb rovarból telik. Röpülés közben nyakát, lábat behúzza s ekkor alig hasonlít gémhez; a mikor pedig fára kap, a mit gyakran cselekszik, behúzott nyakkal és kuczorogva, nagyon emlékeztet a varjúra, a mi talán hozzá is járult egyik nevéhez, a «vakvarjúhoz». A mi a «vak» szót illeti, ez nem szemére vonatkozik, mert ez nagy, fényes és tüzes szinű, hanem a hangra, mely magyar fülnek így hangzik:

bak-vak — bak-vak — bak-vak;

tehát egy «vak» szavú, varjúhoz is hasonlító madár. A hol faluszámra tanyázik, bizony megérzi a szegény csikasz-ember — ennek káros. Van elég; de a mocsarakkal egyetemben mégis csak fogytán van.

75. A VIZITYÚK.

75. A VÍZITYÚK.

Egyéb neve nincsen.

(*Gallinula chloropus L.*)

Leírás. Kicsit nagyobb a fogolymadárnál, de zöld lábai, különösen ujjai sokkal hosszabbak. A szárny hajlása táján egy kis sarkantyúfélre érezhető. Homloka csupasz holddal, a hold színe piros. Szeme-csillaga kárminpiros. Nyaka és egész dolmánya sötét zöldes-olajbarna, a test többi része palaszínű. A farok alja közbüli sötétszínű szélein fehéressárgán szegve. A szárnyat tartó oldaltollak fehér végekkel, melyek a szárny szélén végigfutó fehér sort alkotnak. Csőre zöldes, tövén piro-sas. Fészkét mindenkor, vagy legalább leginkább a partisás elhalt üstökéibe rakja s a száraz levelel használja fészkek alomnak. Fészkelése rendesen tíz tojás felé is van. A tojás színe: halavány sárgás-vöröses alapon ibolyásan foltozott és vöröses-barnán szepelőzött.

Élete módja. Szereti a jól koszorúzott lóságot, melynek szélein tanyázik. Igen ügyesen kúszik fel a nádra és igen szépen szaporán úszik, noha úszóhártyája nincsen; még bukik is és hosszan kitart a víz alatt; ha üldözik, lebukik és csak néha üti ki éppen csak csőrét a víz színe fölé, hogy lélekzelet vehessen. Nagyokat lépve, de szaporán futos és boldogul még a vízitök kerek levelein, a hínáron és úszó gazon is, mert hosszú lábujja megóvja a beszakadástól és bemerüléstől. Nagyon kedves és a hol nyugton hagyják, nagyon bizalmas madár is, mely nem vét senkinek, de annál nagyobb ékessége a tóságnak. Táplálékja rovar, vízilencse; csipegeti a kibúvó zsenge nád és sás húsos hegycí. Szóval ártatlan, és inkább hasznos madár.

Farkinczáját mindenkor fenhordja és akár fut, akár úszik, minden mozdulaton egyet billent szép fejével. El sem képzelhető kedvesebb látvány, mint mikor a vízityúk először vezeti ki 8—10 diónagyságú, bársonyfekete, hunczutkás szemű csirkéit a vízre. mindenkor védelemre érdemes.

KÁROS.

76. A HALÁSZCSÉR

76. A HALÁSZCSÉR.

Egyéb neve: küszvágó, szerkő, halkapó, halász-fecske, czerkó, csér.

(Sternula hirnudo L.)

Leírás. Teste jó rigó nagyságú, de hosszú szárnyaival és hosszú farkával nagyobbnak látszik. Lába uszóhártyás és piros; csőre éles-hegyes és piros. Fejeteteje és a tarkó tiszta fekete; dolmánya gyönyörűen kékes-hamvas; torka, begye és melle szép fehér. Szárnytolla feketés. Farka villás, mint a füslifeckéké; a leghosszabb külső toll, mely a villa ágát alkotja, sötét szürke, a fark többi tolla és a farcsík fehér. Szeme csillagára vörösbarna. Fészket telepesen a folyómenti fenyéreken készít; itt leginkább a kavicsos részen kapart, lapos gödröcske, mely pusztta, minden alom nélkül való. Fészkalja két-három agyagsárta, vagy barnasárga, viola-szürkésen és barnásán hintett, foltozott tojás.

Élete módja. Ragyogó tisztaságával és gyönyörű, igazán lengedező röpülésével nagy folyóink és nagy tavainknak dísze és ékessége, mely nélkül a tó és levegőe mintha kihalt volna. Naphosszal kevés pihenéssel, mely a part kövein, vagy karózatokon esik meg, folyton méregeti röptével a vizeket, behúzott nyakkal, lefelé szegezzett csőrrel csak itt-ott keveset forgatva a fejel, hogy a víz színét megvigyáz-hassa. Mindig egyforma magasságot tart s a mint a préda megközelíti a víz színét, hirtelen lefelé szegezi és szétveti a farkát, szárnyával pedig verdesve egy helyen függöget, élesen odatekintve, ahol a préda muttnakozott. Egyszerre csak leveti magát mint valami kő, úgy hogy a víz nagyon locscsan, — de már akkor be is kapta prédáját, mely rendesen a kicsinyke széljáró-küszzhal. Egészben csekély számánál fogva nem jön számba halászatuk, tehát nem is károsak. A Tiszamenti embernek szavuk *szerk*, ezért olt szerkő a nevük; a Kőrösmentinek *csér* a neve, mert így hallja a szavát.

HASZNOS.

77. A DANKASIRÁLY.

77. A DANKASIRÁLY.

Egyéb neve: dunai halászmadár, nagy halászmadár, nagy halkapó, vízi galamb, hógalamb.

(Larus ridibundus L.)

Leírás. Közel varjú nagyságú. Csőre nem erős, hegye lekonyuló. Feje szép sötétbarna és ez a szín a torkon jobban terjed lefelé. Fehér szemök. Nyaka, dolmánya szép, hamvas-szürke; a torok, begy és a hasfél tiszta fehér. A szárny evedzői sötétek fehérrrel, a fiókszárny világos hamvas. A esőr és a lábak kárminpirosak, ilyen a szeme csillaga és szegése is. A lábakon úszóhártya. Télen a fej megfehéredik és a csőr és lábak eleven színe is megváltozik hússzínre, majd barnásra. Fészke, mint seregmadáré nagy falvakat, telepeket alkot; akad telep a velenczei tavon, mely 3—4000 fészekre van becsülve; tördelt nádra, zsombék tetejében, nem sok mesterséggel kupaczt teremt a madár, azt behorpasztja, kitapossa, száraz nádlevéllel és a gyékényével megalmozza és kész a fészkek, néha egymás hálára is építve. Fészkalja két-három, ritkán négy tojás, többnyire agyagsárgás, Írásos vagy rendes sötét foltozással.

Élete módja. A dankasirály vándormadár ugyan, de egy része azért kihúzza nálunk a telet úgy, hogy elhagyja kedves, befagyott tavait és a folyók nyílt helyeinek feljárásával tengeti tavaszig az életét. Magyar földön teljesen a gazdasághoz simult és alkalmazkodott és ott, ahol seregei a lóságban tanyái ütöttek, nincs a dankasirálynál buzgóbb követője az eke vasának, és nincs jobb, kitartóbb tisztítója az ugar-nak, kaszálónak és a rétség kasza alá fogható részének. Folyton szedi a bogárságot, a kukaczot és minden, amit a gazdaságra károsnak kell tartanunk. Fiait is ezekkel ápolja föl, azért ott, ahol telepei állanak, a mezőgazdaság rovar-kárról nem is panaszokodhatik. Csak őszkor kezdi a tó színét is méregetni, s ekkor belevág a silány halba is. Bessenyei György a termeszei leírásában feljegyezte magyaros nevét, a melyet íme áadtam a magyar népnek is.

KÖZÖMBÖS.

78. A VADLÚD.

78. A VADLÚD.

Egyéb neve: őszilúd, téli lúd, lazsnak lúd.

(Anser fabalis Latr.)

Leírás. Csőre fekele, körme és az orrlyukak közöli egy narancsszínű, kereszlbefülő és elég széles pászla. Az összetett szárny hegye túljár a farkon. Főszíne barnásszürke világosodó tollszélekkel; a mell világosabb; a szárny evedző-lollai barnásfeketék. Szeme sötétbarna, lába narancsszínű, vörösesbe húzó.

Fészke nem áll Magyarországon, mert ez a lúd nálunk csak téli vendég, mely az éjszaki fok tájának rettentenek téli hidege elől menekül a mi enyhébb tájainkra, bevárva, a míg a tavasz beköszönése jelt ad neki is, hogy a jegestenger tájain álló fészkelő helyeire visszatérjen és újból a fiasításnak éljen. Rideg hazájában takolt fészket épít, a melybe hét-tíz fehér tojást tojik; kotolás közben ha távoznia kell, mindenkor belakarja tojományát, hogy ki ne húlhessen.

Őszrekelvén az idő, a vadlúd tengernyi seregekbe összeverődve délnek vonul és egy része eléri hazánkai is, hol az ősz vetéseket tömegével helyen-közön szinte elborítja és ha, mint rendesen egy-egy megszállott helyen kitart és oda rendesen visszatér, a vetés koppasztásával, kilépésével és túlságos gázolásával foltonként érzékeny kárt is okozhat.

Ha telünk nagyon kemény és vastag hóréteg borítja a vetéseket, a vadlúd délré vonul és egy része átmegyen még a földközi tengeren is.

De mihelyt enyhül az idő, a lúd visszatér. Innen a pászlor-emberek helyes jóslása: ha a vadlúd délnek vonul, nagy hideget várhatunk, ha éjszaknak tart, megenyhül a tél is. Átlag márczius elején a vadlúd nagyon felgyülekezik és alkalmas idő és széljárás keltével nagy seregben elindul fészkelő helyére, hol lánczokra szakadozva, eloszlik az északi sarkvidék sivár területein.

79. A TŐKÉSRUCZA.

79. A TŐKÉSKUCZA.

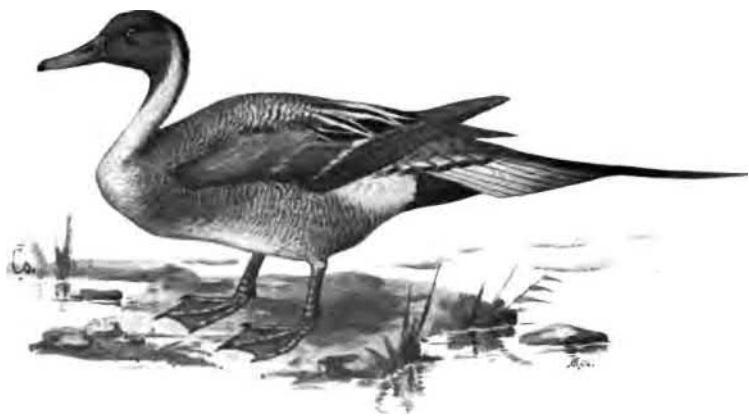
Egyéb neve: kacska, kócza, törzsökrécze, öregrécze,
dunai récze, nagykacsa.

(*Anas boschas L.*)

Leírás, A gúnárja, tojója akkora, mint a házirucza, mely mintha a vadnak vérrokona volna. A tóság legnagyobb hápogója. A gúnár, rendes néven «gácsér», nagyon ékes. Egész feje gyönyörűen zöld zománezos s ez a szín a nyak felé fehér kalárral van a többi színtől elválasztva. A farcsíkon, mely bársonyfekete, mint a farokalja is, szépen felkunkorodó lollbokréta áll. A szárnyon gyönyörű, ibolyásan zománezos tükör, felül-alul fehéren szegve. A nyak és begy gesztenyebarna. Dolmánya nagyon aprón és szépen pontozott. A hasafele világos szürke, minden toll finoman sötéten keresztberőva. Csőre zöldes, lába narancsszínű. A tojó sárgásbarna alapon sötétbarnán iromba. Fészkét a mocsár sasos helyeire, vetésekbe, de — elég csodálatosan — fűzfák fejeire és nagy faodvakba is rakja; inkább csak almozza; de azután finom pehelylyel béléli ki. Fészkalja tíz-tizenkét derék, sárgásfehér tojás. Nevezetes, hogy a faodvakban magasan fészkelő tőkésrécze a fiakat, mihelyt megszáradtak, egyenként csőrbekapja és leviszi a vízhez. A felett pelyheske fekve marad, mint a kő mindaddig, a míg az anyarécze az utolsó fiát le nem hozta, — ekkor megnyüzsög a család és indul az anyarécze után, hogy a vizén azonnal úszva kezdje a kacsaéletet.

Rendes életfolyásában leginkább vizi növevény a táplálékja; vizilencse, harmatfű, súlyom zöldje, hínárok magva és zsengeje a rendes táplálékja. Becsületes kacsamódra buzgón szűrötti is a vizet, a mikor sok apró vizi teremtés vándorol le bárzsingján. De tud ám kárt is lenni, mert aratáskor rájár a földön fekvő markokra és ugyancsak kicsépli, összegázolja. Ezért is, meg jó pecsenyéjeért is puska neki.

Még bőven van.

80. A NYÍLÁS RUCZA.

80. A NYÍLÁS RUCZA.

Egyéb neve: öreghegyes, gémnyakú kacsa, orsfarkú rucza, villásfarkú, nyílfarkú, nyársfarkú, fáczányfarkú, fecskefarkú rucza.

(Dafila acuta L.)

Leírás, Valamivel kisebb, de karcsúbb, hosszabb a lökésnél; farka hosszan, nyársszerűen kinyúló középtollakkal, — ezért neve nyárs — vagy nyílfarkú is; nyaka hosszú, vékony — ezéről géninyakú. A gácsér tavaszra kelve gyönyörűen ékes madár; szárnyalükre ragyogóan zöldzománczú, felül rozsdásan, alul fehéren szegve. Feje sötét dohányszínű, a pofákon rezes; a nyak minden oldalon fehér, középen a tarkótól lefelé fekélés. Egész hasafele fehér; dolmánya fehér, igen finom sűrűn álló és hullámosan rovott sötét csíkokkal. A hegyes hosszú válltollak feketék, fehér szegővel. A farok feketés, középső nyárstollai feketék. Farokalja fekete, lába kékesszürke, csőre kékes; szeme barna. A tojó olyanszínű, mint a tőkés, de nyílfarkú. Fészke sasos, gyékényes és csuhés nyílt tavakon torzsákon épül. Fészkalja nyolcz, tíz tojás, mely zöldes, kisebb és kevésbé vaskos a tőkésruczáénál.

Élete módja. Vad, bajosan megvigyázható ruezamadár, mely vonuláson tömegesen is érkezik, de elvonul és csak kisebb számban telepedik meg bajosabban megközelíthető tavainkon, így a Balaton roppant berkeinek rejttett rónavizeiben, különösen a sekélyeseken, ahol a fehér vízirózsa, középen vizítök, és a vizisárga virít, leveleivel pedig szinte elborítja a víz színét. Ilyen helyeken buzgón keresgél a nyílfarkú tótágasba állva a víz fenekén, mint házi kacsáink is. Eledele zsenge vizi növevény, vizilencse és mindenek húsos, zsengébb hajtása, hegye; de legbuzgóbban szedi a vizi bogárságot, a szitakötők és hasonlók álcázait. Berkeink és rétségeink tünésével ennek a szép ruczának tanyái mind összébb szorulnak. De azért még nem ritka.

81. A KANALAS RUCZA.

81. A KANALAS KUCZA.

Egyéb neve: kanálos-künyálos-kalános récze, lapátorrú rucza, fogas rucza, butaorrú kacsa, kalánorrú récze.

(*Spatula clypeata L.*)

Leírás. Kisebb a tőkésnél, zömök testű. Főjegye a hatalmas, kanalas vagy lapátos csőr, mely különösen elől kiszélesedik, belső szélein pedig ugyancsak sűrűn, fésűszerűen fogas, a vizek szürögetésére nagyon alkalmatos. A gácsér nagyon ékes madár. Szárnya lükre fényesen zöld, felül fehér szeges-sel; egész szárnya világos kék. A feje oldalt kékesen zöld zománczzal. begye fehér. A dolmány eleje feketés, zöldes, minden tolla fehér szegővel, a farcsíkja feketés-kékes, a farok-alja is ilyen; a válltollak hegyesek, fekelefehérek. Lába narancs-színű, csőre sötét. A tojó színszerint hasonlít a tőkésrucza-tojóhoz, de kanalas csőre azonnal szembeszökik és megkülön-bözteti. Fészke a mocsarak sáros helyein áll, éppen csak almozott. Fészkalja hétfizennégy világos rozsdasárga tojás-ból alakúi.

Élete módja. Gyönyörűen, sebesen és ügyesen röpülő rucza, a melyet nagy magasságban is kanalas csőrénél fogva könnyen meg lehet ismerni. Kevéssbbé vad, mint a többi ruczafaj és nem is jár csapatossan, hanem még akkor is, ha más fajok csapataival tart, külön röpül. Már a csőre is arra tanít, hogy eledelét kevésbbé a növevény, mint inkább a tóság apró rovar- és rákvilága szolgáltatja, a melyet szitaszerűen szűrő csőrével nagybugzgón és szinte csámcso-gva kivedelgel. De éppen ebből következik a baj, mert a halak a part sekély, melegedő vizében ívnak meg és így ikrájuk is itt érik a kikelésre. Ha a kanalas rucza ívo helyre akad, a milyen igazi az ő kacsa-torkossága, bizony ezzel szedi begyre a tóság halividékét, még mielőtt, hogy kikelt volna. Ennyiben a halasgazdára nézve káros és jó, hogy egészben a ritkább fajok közé tartozik.

HASZNOS.

82. A BÚBOS VÖCSÖK.

82. A BÚBOS VÖCSÖK.

Egyéb neve: király vöcsök, öreg bujár, szakállas vöcsök, bódorka, dárévöcsök, kontyos-bóbitás-nagy vöcsök.

(*Colymbus eristatus L.*)

Leírás. Akkora, mint a tőkésrécze; de nyurgább. Az egész madár kinyújtott vékony nyakkal palaczkformájú. Fekete fejebúbján hátraszeggett kettős bóbítta, nyakán, a tarkó tájáról indulva, és köröskörű finom, szálazolt tollakból álló, tömött gallér, mely belül rozsdaszínű, szélei felé sötét. Lába oldalt vágó, ujjai között kötött uszóhártya helyett hasított keresztbé bordázott és széles lemezek. A köröm lapos és széles. Csőre gyilokszerű, éles-hegyes. A farok minden össze párral foszlott tollacska. Hasa fehér, gyönyörűen atla szfénű; háta barna. Szárnyatükre fehér. A tojó kevésbbé szakállas és kevésbbé ékes. Fészke békányárból és korhadásnak eredő anyagokból tákolva a víz színén úszik, nem a nád sűrűségében, hanem a szélek rigyásában található; egyes nádszálhoz úgy van fogva, hogy egy helyen maradjon. Fészkelése rendesen négy hosszúkás, fehér tojás, a mely azonban a hosszú kotolás alatt és a fészkek rotható anyagától elbarnul és elszennyezedik. Pelyhesei szürke alapon sötéten csíkosak.

Élete módja. A búbosvöcsök kitűnő bukó s ezt oly villámgyorsan végzi, hogy a sörét csak a víz színébe vágódik. A halastavaknak nagy veszedelme. Biztosabb helyeken több vöcsök egyesül és hajtást rendez a halakra. Bukva terelik ezeket a part felé s mikor a hal már szorul, a riadó hal közé bukva kapkodják a prédát.

A búbos vöcsök, a meddig teheti — pedig soká birja — bukással iparkodik a veszedelem elől menekülni; roppan! soká marad a víz alatt és azalatt messze bir úszni; ha messzi van a nád, a mely befogadhatná, pillanatra felüti a fejét, egyet lélekzik és újból alábukik.

Szárnyra csak végső szükségben kap és igen messze verdesi a vizet, a míg emelkedni kezd. A magasba érve azonban elég sebesen és kitartóan száll tova.

KÁROS

83. A KÁRÓKATONA.

83. A KÁRÓKATONA.

Egyéb neve: tomolygó, kárókatona, gőte.

(Phalacrocorax carbo L.)

Leírás. Lúd nagyságú erős, fekele madár. Lábának mind a négy ujjal úszó háryta köli össze. Csőre hosszú, lőve erős, a felső káva vége kampós, vágó; az alsó káva késalakú, villaágai között tágítható, kopasz borzsák. Farka ékalaktú, tollai keskenyek és merevök. Szeme zöld. Nyáron torka és pofája fehér, a fej többi része fekele érczfényű; a torkon és a nyakon a tollazat sörényszerű. A dolmány földje ércszínű, minden toll fekete szegővel, úgy hogy az egész pikkelyszerű. A tollas czupákon kifelé fehér folt. Tavaszrakelve nászruhája a nyakon sok fehér tollal vegyítve, a czupákon majdnem fehér gálya. Őszkor ezt a díszt elhányja s a torka is kifekeledik. Hajdanában nagy telepekben költött hazánkban, fészkei fákon állottak és állanak, akár a varjaké a varjútanyán; sokszor a varjukkal egy helyen is fészkeltek. Fészke ágakból és rozséből tákolt. Fészkalja három-négy hosszúkás, majdnem karesú, zöldes tojás.

Élete módja. Elég jól repülő és jól bukó vízimadár és jaj annak a halgazdaságnak, halászható tónak, a melvbe a kárókatna beveszi magát. Három kiló hal egy napra szükségen elég ennek a telhetetlen halfarkasnak!

Eledelét bukva szerzi, mert a víz alatti halászatnak elsőrendű mestere; lába hatalmas evedző, farka hatalmas timon, esőre horog is, kés is, zsákja és bárzsinja pedig nyúlik mint a jó kostök: nagy halat bir befogadni. Folyton falánk. Kínában, Japánban a kárakatnát szelídítik és halfogásra használják; előbb azonban karikát lesznek a nyakára, hogy a halat le ne nyelhesse. A halász, rúd végén viszi a madarat a víz fölé, s ez, mi helyt halat érez, beveti magát a vízbe, elkapja a prédát és rákap az elébe tartott rúdra.

Mindenképpen irtani való madár.

ELMÉLKEDÉS.

A madármunka törvényéről.

A kárakatna leírásával bevégződött az a sor, a melyet ebbe a könyvbe szántam. Ezúttal nem is az volt a feladatom, hogy a földmivelő gazdából, a kertészből, az erdőt járó vagy a halászó magyareemberből madártudóst neveljek, mert ez nem is azokra tartozik, a kiknek munkájukkal a családnak hajlékot, ha lehet, birtokot és minden esetre kenyерet kell szerezniök. Hanem az már nagyon is kötelességekben állott, hogy annyi madáralakot adjak képben és írjak le szóval, a mennyi elég, hogy a nehéz napi munkával küzködő magyaréinber pihenő órájában haszonnal és talán gyönyörűséggel is forgathassa ennek a könyvnek lapjait, ismerkedjék meg a körülte élő, mozgó és fia sí tó madarak legföbbjeinek formájával, színével, teste alkotásával, leginkább azonban *munkálkodásával* és a *munkahelyes megítélésével, megbecsülésével: a haszonnal és a kárral is.*

Háromszázharmincznégy madárfajból, a melyet a madártudomány eleddig Magyarországból megismert, itt csak nyolczvanegynek a képet és leírását találja a kegyes olvasó; de ez a nyolczvanegy úgy van megválogatva, hogy a ki ezen a soron éberséggel és figyelemmel végig megyén, az szerez annyi értelmet, hogy a kimaradottakat, ha találkozik velük, majd be tudja osztani a rendbe. De megszerzi ezen felül

az értelmei a következő elmélkedésnek haszonnal való olvasáshoz is.

Azokból a szakaszokból, a melyekben a madarak csőre, lába és szárnyaalkotása volt bemutatva és röviden méltatva, már világosan kitetszett, hogy a nagy természetnek e teremtményei minden csak kigondolható módon, de első sorban *madárszerüen nyúlnak az anyatermészetbe* és hogy ez a benyúlás oly munka, a melyet éppen csak a madár és éppen csak oly szervezzettel, mint az övé, végezhet. A mi pedig különösen kitűnt, ez az, hogy *az anyatermészetnek erre a madármunkára okvetetlenül szüksége van*.

A munka és szerszáma közötti viszonyt nagyon világosan és elmésen magyarázza az ókor bölcs mesemondója, *Phaedrus* (olvasd: Fedrusz) a ki XXVI-dik meséjét a rókára és a gólyára alapítja.

A mese szerint a ravasz róka lakomára hívta a gólyát. Hogy azonban a gólya ételhez ne juthasson, a róka csupa híg eledellel, hozzá mind lapos tálakon rakta meg az asztalt. Váltig biztatta ugyan gólya komáját, hogy csak tessék, ne vesse meg a szegénységemet; no meg, hogy szívesen is adom. De hát mit lehetett a gólya koma hosszú csőrével és kurta nyelvével, vagyis *a maga szerszámjával* a laposra tálalt sok híg lével!

Bizony-bizony csak koppart a szeme, mint a kálvinista varnyúnak, mikor üres konczba nézegetett.

Azalatt a róka mind föllefetelte és felnyalta az ételt és csak úgy hízott ravasz lelke a gólya koma felsülésén.

No de nem hagyta magát a gólya koma sem. És egy szépséges napon csak meghívta a róka komál egy kis lakomára.

Jön a róka — és mit lát? Azt látja, hogy a gólya komája minden eledelt szűk, hosszúnyakú bokályban, az italt meg szűknyakú falaskóban tálalta. így a gólya koma hosszú csőrével és nyakával szépen hozzá is fertéltelhez, italhoz; de

oda a róka koma — aztán már istenigazában — csak úgy tekinthetett be, mint az a bizonyos varnyú az üres konczba; mert hát *nem illett az ő rókaszerszámjához*.

A milyen egyszerű az ókori bölcs meséje, oly világos és érthető annak a tanúsága: hogy t. i. a gólya nem boldogul az 6 szerszámjával olyan élvezetben — *mondjuk munkában* — mely a róka szerszámjához van szabva és megfordítva, hogy a róka kudarczot vall ott, a hol csak a gólya felelhet meg.

De a tanúság még tovább is van. És követem is a jó pap példáját, hogy inkább kevesebbet markolok, hogy annál többet szoríthassak: nem fogok különböző alkotású állatokról, mint a milyen a róka meg a gólya, elmélkedni, hanem maradok tisztán a madaraknál.

A madármunka legtökéletesebb és legcsudásabb szerszámja a *szárny*, mely megadja a madárnak azt, hogy helyét könnyen változtathatja. A hova a legsebesebb futó ló, a nyílaló szarvasgím csak órák múltán érhet el, oda a madár szárnya-szabadján percsek alatt juthat. Igen, mert a nyílaló gímnék mégis minden kupacz, minden domb és minden hegylé, meg minden árok, minden ledöntött fa akadály — ezt pedig a madár nem is ismeri! Mi is a madárnak a hegylé túlsó oldalára jutni? Arasznyi idő és ott van!

A mikor a fecske őszkor bevégzte a gyülekezést, egyszerre csak hűlt helye marad nálunk.

Hová lett! Elindult messzi, tengerentúli meleg tájakra, hogy ott húzza ki azt az időt, a míg itt, szülőföldjén, tél van. No és meddig tart a fecske útja azokra a déli, tengeren — mondjuk népiesen operenciántúli meleg tájakra? A fecske egy másodpercz alatt hatvannégy métert is nyilai és evvel a szédítő sebességgel órák alatt akkora utal teszen meg, a melyhez a legsebesebb hajónak hetekre és hónapokra van szüksége. Ez a sebes madár tehát *munkálkodását*, *mely a bogár-*

ság megzabolásában nyilatkozik meg, úgyszólván a Föld féltekéjére terjeszti ki — a legnagyobb könnyűséggel.

Igen ám! De mikor a kaszások rendje a kaszáló szélén kiszorítja a harist, az a haris nehezen kél; eleintén csak úgy tántorogva röpül és azon van, hogy minél előbb lábra kerülhessen. Pedig még ez a lassúság is elvonul télire, átkel a tengeren és el a meleg tájra.

De itt is, ott is *csak gyalogosan végzi madármunkáját*, azt, a melyet a fecske nem végezhetne, mert az *csak röpülvé bír táplálkozni*.

Íme, ezek valódi kétlaki madarak, kiknek szűk az ország határa, kik jönnek és mennek. Ezekkel szemben pedig vannak madaraink, kiket a legkeményebb tél sem verhet el tőlünk. Itt maradnak, mert egész éven át szüksége van a természet rendjének az ő munkájokra.

Szakasztott olyan kép és olyan rend az, mint édes magyar hazánk népmozgásában is, mert hiszen ennél is *a munka az alap, aminthogy más nem is lehet*.

A mi ezen a földön igazi gazda, az keményen megáll a rögön, a lelkén; onnan nem szorítja ki semmiféle tél — a legkeményebb sem. Éppen úgy, mint az igazi magyar madarat.

Már a mesterember könnyebben mozdul meg és *ha nincs munkája*, ott a vándorbot. És ha nem is fecskeszárnyon, hát harislábon csak elindul jó szerencsét próbálni. A mi pedig kereskedő ember, az a mai vasutas, gőzhajós időben nyakába veszi az országot, de még a szomszédságot is, éppen, mint az a madár, mely fölemelkedik, hogy szétnézhessen és aztán oda száll, ahol szemességével, életrevalóságával *mágának valót talál*.

De még a nagy tömeg mozgása is megvan itt magyar földön. Abércoles felföld, a Kárpátalja népe aratás idején otthagya tömegesen szegényes határát, hogy az aranykalászt termő Alföldre vonuljon, ki kaszásnak, ki aratónak, ki meg marokverőnek.

Éppen úgy, mint seregekbe verődnek különböző alkotású vándormadaraink, hogy télen át beálljanak, mindegyik a maga madárszerszámjához képest, messze délszaki tájak természetébe *oly munkába, a melyet ez a déli táj éppen úgy nem nélkülözhett*, mint nem nélkülözheti a magyar Alföld az arató munkást.

Ez a munka rendje, hatalma és törvénye, mely megnyilatkozik madárnál, embernél egyaránt.

PÉLDABESZÉD ÉS SZÓLÁSMÓD.

HÁNY PÉLDABESZÉD ÉS MONDÁS SZÓL A MADARAKRÓL?

No hát ez azután az igazi gyönyörű sor! És úgy, a mint a magyar Nép, százötvennél is több madárfajt tud néven szólítani, ezredéves tapasztalata sok példabeszédben fakasz-totta ki bölcseségét. Megkezdem tehát a sort. Szól a példa-beszéd és szólásmód, a mint következik.

A madárról magáról.

Nem azé a madár, a ki elszalasztja.
Madarat sípszóval.
Égi madár hegyen-völgyön megszállhal.
A madártól sem kérdez.

Eleven, mint a madár.
Mint a madár az ágon.
Az neki, a mi a madárnak a lép.
Madár után leskelődik.
Madár se száll reája.
Ritka madarat vadászgat.

Szabad, mint a madár.

Él, mint az égi madár.
Madarat foghatni vele.
Hol madár se jár.

Madárnyi járó föld.
 Ritka madár.
 A madár akárhova röpül, mindig otthon van.
 Hitvány madár, a ki fészkét megrutítja.
 Az egy madártejen kívül minden vagyon.
 Kicsiny madárnak fészke is kicsiny.
 Könnyű, mint az ólommadár.
 Szeme úgy jár, mint a rárómadárnak.
 Ritka madár az igaz barátság.
 Ritka madár a jó asszony.
 Rossz madár, a ki a tollát nem bírhatja.
 Nem azé a madár, a ki meglövi, hanem azé, a ki megeszi.
 Ha madárra tárgyolsz, ijjadat ne pengesd.
 Nem rak fészket madár oly házra, mely meg akar égni.
 Ritka madárnak kedves a kalitka.

A madarak fajáról, neméről.

A búbos bankáról.

Büdös bábuk berzenkedik a hattyúra.
 Keserves fia leszesz a bábuknak.
 Büdös, mint a banka.

A bagolyról.

Bagoly is bíró a barlangjában.
 Bagoly is azt gondolja, hogy sólyom az ő fia.
 Egész éjjel virraszt, mint a bagoly.
 Úgy néz, mint a bagoly.
 Akár a baglyot a kőhöz, akár a követ a bagolyhoz.
 Nem lesz bagolynak sólyom fia.
 Bagolyhoz kapván, elszalasztottá a sólymot.
 Bagolyokkal huhogass, verebekkel csiripelj.
 A bagoly is fényre néz.
 Te érted is leesett a bagoly a fáról.
 Tud hozzá, mint a bagoly az Ave Máriához.

A bakcsóról vagy a vakvarjúról

Szava árulja el a bakcsót.

A csókáról.

Csóka csókának nem vájja ki a szeméi.
Hiába fürdik a csóka, nem lesz fehér hattyú soha.

A czinegéről.

A czinege is örül a tökmagnak.
Czinegének kóró a nyársa.
Czinegét fog a feje.

A daruról.

Láss darvat.
Görbén hordja a nyakát, mint a daru.

A fecskéről.

Csacsog, mint a íecske.
Egy fecske tavaszt nem szerez.
Nem jó verébnek fecskével pörlekedni.
Nyári szállásért meg nem telel veled a fecske.
Hírmondó fecske tavaszt énekel.
Nem sirat egy fecskét egy nyár.
Idővel a fecske még házadra szállhat.
Elmegy a fecske, marad a túzok.

A fülemiléről.

Örül a fülemüle, ha hangyatojást lát.

A fürjről.

Friss, mint a für.
Yörhenyes, mint a fürmonya.
Fürj is megszokja a tarlót.

A galambról.

Szegény úrnak galambducz a mészárszéke.
Nem galambkosár a világ, másutt is megél az ember.
Senkinek sem röpül szájába a sült galamb.
Tiped, tapod, mint a tojó galamb.
Szereti, mint a galamb a búzát.
Szelíd a galamb, mégis van epéje.

A gólyáról.

Őt sem a gólya költötte.
 Engem sem a gólya költött.
 Sokszor megjön, addig el is megy a gólya.
 Árva, mint a gólya.
 Elvitte kedvét a gólya.
 Elvitte, mint a gólya a fiait.
 Későbbre száll el a gólya, mint a veréb.

A gödényről.

Iszik, mint a gödény.

A halálmadárról.

Megszokta, mint a halálmadár a huhogást.

A harisról.

Az harist az Ő maga szaván fogják.
 (Szaván fogják a harist. Élő forma.)

A hattyúról.

Fehér, mint a hattyú.
 Ritka, mint a fekete hattyú.
 Hattyú a ludak közt.
 Nem fehér hattyú az, kinek tarka a tolla.

A hollóról.

Ritka, mint a fehér holló.
 Hollóbőszken hattyút keres.
 Holló volt, hattyú lelt.
 Nem fél a holló akasztott embertől.
 Fekete hollónak fekete a fia.
 Két holló összevesz a konczon.
 Holló hollónak nem vájja ki a szemét.

A kakasról, tyúkról és csirkéről.

Minden kakas a maga szemetén hatalmas.
 Akkora, mint a kakasugrás.
 Kakas alatt is tyúkmonyat keres.

Nem takarhat annyit a kakas, hogy a jércze ki ne
 Kakas is úr a maga szemetén.
 Egy kakas az egész falu kakasait fellármázza.
 A jó kakas ritkán kövér.
 Kakas is kiveszi tojásból a vámot.
 Van ott kakastej is.
 Megrölt a taraja.
 Elkaptta kenyérét a tyúk.
 Azt is tudja hányat tojott a biró tyúkja.
 Tyúk fő a fazékban.
 Meglapul, mint a tyúk.
 Elloptad a pap tyúkját.
 Elütötte a pap tyúkját.
 Ert hozzá, mint a tyúk az abéczéhez.
 A tyúk is kikaparja.
 Jobb a tyúk csirkéstül.
 A kié a tyúk, a tojás is azé.
 Vak tyúk is talál néha búzaszemet.
 A szomszéd tyúkjának nagyobb a tojása.
 A mely tyúk sokat kárál, keveset tojik.
 A szelid tyúk is hamar meglippen.
 Tyúk is szóra szoktatja csirkéit.
 Tojás akar okosabb lenni a tyúknál.
 Jó példát ad a tyúk, de kacsái nem követik.
 Ha egy tyúk úszni tudna, a többi is eltanulná.
 Én sem vagyok mai csirke.
 Ne legyen a csirke okosabb a tyúknál.
 Csirke csipog a nád alatt.
 Fött tojásból nem sok csirke kél.
 Hamarább forr a vize, mint a csirkét megfogta.

A kakukról.

Megnyerte a kakuk.
 Nehezen ér az több kakukszót.
 Sokszor hallott már kakukszót.
 Ritka, mint a kakuk a mezőn.

A kányáról.

Még a tyúk is lelapul, mikor kányát lát.

A lúdról.

Legyen lúd, ha fehér; együk meg, ha kövér.
 A libákból is kitör a lúdméreg.
 Sok lúd disznót győz.
 Nem emelkedik, mint a szárnyaszegett lúd.
 Foltonként szállankoznak, mint a vert ludak.
 Őrizkedik, mint a lúd az eszterhától.
 Gágog, mint a lúd.
 Ludak törvénye: kiki magának.
 Lúdra szénát kár vesztegetni.
 Tengeren innen, tengeren túl csak lúd a lúd.
 Akár meddig nevelik a libát, csak lúd lesz abból.
 Lúdtól tanúi a liba.
 Sok szent Márton hídja kelt már el azóta.
 Nagyobb csoda, ha egyszer eszterhára száll a lúd, hogysem
 napestig ott sétál a kakas.
 Ludas benne.

A páváról.

Szép a páva, rút a lába.
 Úgy jár, mint a páva.
 Kevély, mint a páva.

A pintyről.

Olyan, mint a pinty.

A rigóról.

Igen örvend a rigó, felel neki a szajkó.
 Nem sirat egy rigót a nyár.

A sasról.

Sok sas, sok dög.
 Többet ér a vén sas ifjú bagolynál.
 Sas legyet nem fogdos.
 Sok sasnak egy fészken nehéz megalkudni.
 Sast tanít röpülni.
 Megifjúl, mint a sas.
 Sasnak, sas a fia.

A seregélyről.

Minden seregély három szemel visz el a szőlőből (a maga szemét s egy szőlőszemet a csörében).

A sólyomról.

Sólyommadárnak nem lesz galamb a fia.
A bagolynak nem leszen sólyom a fia.

A szárcsáról.

Tarka, mint a szárcsamony.

A szarkáról.

Csörög, mint a szarka.
Csörög a szarka, vendég jön.
Sokat akar a szarka, de nem biri a farka.

A tűzokról.

Elmegy a fecske, marad a tűzok.
Jobb egy veréb ma, mint egy tűzok holnap.

A varjúról.

Más is látott varjút karón.
Karó hegyén tar varjút.
Néz mint a varjú az üres konczba.
Gyanakszik, mint a varjú.
Várjon varját fogott.
Te érted leesett a fáról a varjú.
A varjú is neki krákog (helyesebben: károg).
A varjútól is fél, hogy kikrákogja (kikárogja).
Úgy krákog a varjú, mint az anyja (károg).
Varjú is tud néha ékesen krákogni (károgni).
Éhes varjú dög után lát.
Ezer varjú ellen elég egy kő.
Varjú is csak addig egyforma, míg egészséges.
Nem vágja ki egyik varjú másiknak szemét.
Hol láttad varjúnak sólyom fiát?
Koppan a szeme, mint a kálvinistavarjúnak.

A pápistavarjúról.

Nehéz a pápistavarjút húsra szoktatni.

A verébről.

Veréb van a süvege alatt.

Buja, mint a veréb.

Annyit iszik, mint a veréb.

Emlegetik a verebek.

Verebek is róla csiripelnek.

Elvitte a kétszárnyú veréb.

Jobb ma egy veréb, mint holnap egy tűzok.

Nem fél a veréb a köböl faragott botos embertől.

Ha a verebek a kazalra szoktak, a láz sem verheti le őket.

Sült veréb nem repül senki szájába.

Más köleséről veri a verebet.

Azé a veréb, a ki megcsípheti.

Egyetlen szóval sem mondom, hogy ennél több nincs; de a mit barátim összeszedtek és én magam hozzáadhattam, az mind itt van!

**HÁNY MADARA VAN
MAGYARORSZÁGNAK?**

JEGYEK MAGYARÁZATA.

É. azt jelenti: érkezik tavaszkor.

T. azt jelenti: távozik őszkor.

* Hogy ebben a könyvecskében le van írva.

Keselyűfélék:

- *Barát-keselyű (*Vultur monachus* L. 1766)
- Fakókeselyű (*Gyps fulvus* GM. 1788)
- Dögkeselyű (*Neophron perenopterus* L.)
- Szakkállas saskeselyű (*Gypaetus barbatus* L.)

Sasok és sólyomfélék:

5	Hamvas rétihéja (<i>Circus pygargus</i> L.)	É. Márcz. 30. T.
	<i>Október.</i>	
	Fakó rétihéja (<i>Circus macrourus</i> GM.)	É. Márcz. legvégén.
	Kékes rétihéja (<i>Circus cyaneus</i> L.)	É. Márcz. közepe (tömeg).
	*Barna rétihéja (<i>Circus aeruginosus</i> L.)	É. Márcz. W—V3.
	Héja (<i>Astur palumbarius</i> L.)	
10	*Karvaly (<i>Aquila chrysaetos</i> L.)	
	*Vörös kánya (<i>Milvus milvus</i> L.)	É. Április 6—7.
	Barna kánya (<i>Milvus migrans</i> Bonn.)	É. Április 14—15.
	Darázsolyl (<i>Pernis apivorus</i> L.)	É. Április másod, felében
	Ráró (<i>Pandion haliaetus</i> L.)	
15	Rétisas (<i>Haliaetus albicilla</i> L.)	
	Kígyászolyl (<i>Circaetus gallicus</i> GM.)	É. Apr. elején. T.
	<i>Október.</i>	
	*Egerészolyl (<i>Buteo buteo</i> L.)	T. Okt. nov.
	Fehér farkú ölyv (<i>Buteo ferox</i> GM.)	
	Gatyás ölyv (<i>Archibuteo lagopus</i> BRÜNN.)	Téli vendég.
20	*Szirti sas (<i>Aquila chrysaetos</i> L.)	
	Parlagi sas (<i>Aquila melanotos</i> L.)	
	^ö	É. Márcz. 30.
	^v	
	Békászó sas (<i>Aquila maculata</i> GM.)	T. Szeptembertől kezdve.

Törpe sas (Aquila pennala GM.)		
*Vörös vércse (Cerchneis linnunculus L.)		É. Márczius
14.		
25 Fehérkormű vércse (Cerchn. naum. FLETSCH.)	É. Apr.közep-	
vége.		
Kék vércse (Cerchneis vespertinus L.)	É. Április W.	
Kerecsen sólyom (Falco lanarius L. PÁLL.)	É.	
Márcziusban.		
Feldegg sólyma (Falco feldeggi SCHLEG.)		
Vándorsólyom (Falco peregrinus TUNST.)	É.	
Márcziusban.		
30 Kis sólyom (Falco merillus GERTIM.)	Téli vendég.	
*Kaba sólyom (Falco subbuleo L.)	É. Márcz. 28—	
W.		

Bagolyfélék:

Buhú (Bubo bubo L.)	É. Márcz. T.
Nov.	
Erdei fülesbagoly (Asio olus L.)	
*Réti fülesbagoly (Asio aecipitrinus PÁLL.)	
35 Füleskuvik (Pisorhina scops L.)	
Uráli bagoly (Syrnium uralense PÁLL.)	
Macskabagoly (Syrnium aluco L.)	
Hóbagoly (Nyctea scandiaca L.)	
Karvalybagoly (Nyctea ulula L.)	
40 Gatyás csuvik (Nyctaea tengmalmi GM.)	
*Kuvik (Glaucidium noctuum PETZ.)	
Törpe kuvik (Glaucidium passerinum L.)	
* Gyöngybagoly (Strix flammea L.)	

Gébicsek:

*Nagy örgébics (Lanius excubitor L.)		
45 *Kis örgébics (Lanius minor GM.)	É. Április 27.	
Vörösfejű gébics (Lanius senator L.)	É. Máj. első	
napj.		
Tövisszúró gébics (Lanius collurio L.)	É. April 26—27.	

Varjúfélék:

*Holló (Corvus corax L.)	
Varjú (Corvus cornix L.)	
50 Vetési varjú (Corvus frugilegus L.)	
*Csóka (Colseus monedula L.)	
* Szarka (Pica pica L.)	
*Szajkó (Garrulus glandarius L.)	
Északi szajkó (Garrulus infaustus L.)	
55 Magtörő (Nucifraga earyoeatacles L.)	
Havasi csóka (Pyrrhocorax pyrrhocorax L.)	
*Aranymálinkó (Oriolus oriolus L.)	É. April 27—
28.	
Pásztormadár (Pastor roseus L.)	Vendég.
Seregely (Sturnus vulgaris L.)	É. Márcaius 6.
60 Jégmadár (Alcedo ispida L.)	
*Piripió (Merops apiaster L.)	É. Május 12—
13.	
*Búbos banka (Upupa epops L.)	É. Április 9—
10.	
Szalakóta (Coracias garrula L.)	É. Május 2—3.
*Kecskefejű (Caprimulgus europaeus L.)	É. Április 22—23.
65 Sarlósfecske (Micropus apus L.)	É. Május 14—
	13.
Havasi sarlósfecske (Micropus melba L.)	É. Április 12—13.

Kúszók:

*Kakuk (Cuculus canorus L.)	É. Április 12—
13.	
^Nyaktekercs (Jynx torquilla L.)	É. Április 14.
Fekete harkály (Dryocopus martius L.)	
70 *Nagy fakopáncs (Dendrocopos major L.)	
Fehérhátú fakopáncs (Dendrocopos leuconotus BECIIST.)	
Közép fakopáncs (Dendrocopos medius L.)	
Kis fakopáncs (Dendrocopos minor L.)	
Háromujjú harkály (Picoides Iridactylus L.)	

- 75 Szürke küllő (*Picus canus* GM.)
 *Zöld küllő (*Picus viridis* L.)
 *Fakúsz (*Certhia familiaris* L.)
 *Csuszka (*Sitla europaea* L.)
 Hajnalmadár (*Tichodroma muraria* L)

Pintyfélék:

- 80 *Házi veréb (*Passer domesticus* L.)
 Mezei veréb (*Passer montanus* L.)
 ^Meggyvágó (*Coccothraustes coccothraustes* L.)
 Havasi pinty (*Fringilla nivalis* L.)
 Fenyőpinty (*Fringilla monilifringilla* L.) *Téli vendég.*
 85 Erdei pinty (*Fringilla coelebs* L.)
 Zöldike (*Ligurinus ehloris* L.)
 Szürke zsezse (*Cannabina hornemannii* HOLB.)
 Nyiri zsezse (*Cannabina linaria* L.)
 Téli kenderike (*Cannabina flavirostris* L.)
 90 Kenderike (*Cannabina cannabina* L.)
 Csíz (*Chrysomitis spinus* L.)
 Tengelicz (*Carduelis carduelis* L.)
 Csicsörke (*Serinus serinus* L.)
 Nagy pirók (*Pinicola cnuelealor* L.)
 95 Rózsás pirók (*Pinicola rosea* PÁLL.)
 Karmazsin pirók (*Pinicola erythrina* PÁLL.).
 * Süvöltő (*Pyrrhula pyrrhula* L.)
 ^Keresztsősűrű (*Loxia curvirostra* L.)
 Szalagos keresztsősűrű (*Luxia bifasciata* BIUIM.)
 100 Hósármány (*Calcarius nivalis* L.)
 Sordély (*Emberiza calandra* L.)
 Kucsmás sármány (*Emberiza melanocephala* SCOP.)
 *Czilromsármány (*Emberiza citrinella* L.)
 Sövénysármány (*Emberiza cirlus* L.)

- 105 Kerti sármány (*Emberiza hortulana* L.)
Bajszos sármány (*Emberiza cia* L.)
\ádi sármány (*Emberiza schoeniclus* L.)

Pacsirtafélék:

	* Búbos paesirla (<i>Alauda erislala</i> L.)	
	Erdei paesirla (<i>Alauda arborea</i> L.)	É. Márcz. 24—25.
no	Fehérszárnyú paesirla (<i>Alauda sibirica</i> GM.)	
	Mezei paesirla (<i>Alauda arvensis</i> L.)	É. Márcz. 2—3.
	Havasi fülespaesirta (<i>Olocorys alpcslris</i> L.)	Téli vendég.

Billegetőfélék:

Havasi pityer (Anlhus spipoíetta L.)	É. Április 12.
Parlagi pityer (Anlhus eampestris L.)	É. Márcz. 30—31.
115 * Erdei pityer (Anlhus trivialis L.)	Csak átvonul.
Rozsdástorkú pityer (Anlhus eervinus PÁLL.)	É. Márcz.
Réti pilyer (Anthus pratensis L.)	18—19.
^Barázdabillegető (Motaeilla álba L.)	É. Márcz. 6—7.
Hegyi billegető (Motaeilla boarula PEISIN.)	
120 Sárga billegető (Motaeilla flava L.)	É. Márczius 31.
Mezei billegető (Molacilla eampeslris PÁLL.)	
Kucsmás billegető (Motaeilla inelanoecephala)	

Czinegef élek:

- *Szénczinege (*Parus major* L.)
  - *Fenyves czinege (*Parus ater* L.)
  - 125 Barátezincge (*Parus palustris* L.)
  - Gyászos czinege (*Parus lugubris* TEMM.)
  - Lazúr czinege (*Parus cyaneus* PÁLL.)
  - *Kék czinege (*Parus ceruleus* L.)
  - *Búbos czinege (*Parus eristatus* L.)
  - *Őszapó (*Aegithalos caudatus* L.)

Szakállas czinege (*Panurus biannicus* L.)

- *Függő czinege (Remiza pendulina L.)
 Tüzesfejű királyka (Regulus ignicapillus BRHM.)
 ^Sárgafejű királyka (Regulus regulus L.)

Bujkálók:

- 135 Vízirigó (Cinelus cinelus L.)
 *Ökörszem (Troglodytes troglodytes L.)

Poszátafélék:

- Havasi szürkebegy (Accenlor eollaris Scop.)
 Erdei szürkebegy (Accenlor moduláris L.) É. Márcz. 29—30.
 Karvalyposzálá (Sylvia nisoria BECIIST.) É. Április 29.
- 140 *Kerti poszáta (Sylvia simplex LATII.) É. Április 27—28.
 Mezei poszáta (Sylvia sylvia L.) É. Április 13.
 Kis poszáta (Sylvia eurruca L.) É. Április 11—12.
 Dalos poszáta (Sylvia orphea TKMM.)
- *Barátka poszáta (Sylvia atricapilla L.) É. Április 20—21.
- 115 Kucsmás poszáta (Sylvia melanocephala GM.)
 *Nádirigó (Aerocephalus arundinaceus L.) É. Április 19—20.
 Cserregő nádiposzálá (Aerocephalus streperus VIEILL.) É. Apr.
 20.
 Énekes nádiposzálá (Aerocephalus palustris BECHST.) É. Máj.
 2.
 Fülemile silke (Calamodus melanopogon TEMM.) É. Márczius
 29.
- 150 Foltos silke (Calamodus schoenobienus L.) É. Április
 22.
 Csíkosfejű silke (Calamodus aquaticus GM.) É. Április 28—
 tól.
 Réti tücsökmadár (Locusrella nsevia Bonn.) É. Április 28.
 Berki tücsökmadár (Locustella fluviatilis WOLF.) É. Április
 30.
 Nádi tücsökmadár (Locusrella luscinoides SAVI.) É. Április 7—
 8.
- 155 Geze (Hypolais hypolais L.) É. Május 2.
 Sisegő füzike (Phylloscopus sibilator BECÜST.) É. Április
 21.
 *Fitisz füzike (Phylloscopus trochilus L.) É. Április 9—10.
 Bonelli füzikéje (Phylloscopus bonelli VIEILL.)
 Csíl-csal füzike (Phylloscopus accredula L.) É. Márcz.
 28—29.

Rigófélék:

160	Örvös rigó (<i>Turdus torqualus</i> L.)	É. Márcz. végén.
	*Fekele rigó (<i>Turdus merula</i> L.)	
	Naumann rigója (<i>Turdus naumanni</i> TEMM.)	
	Fenyőrigó (<i>Turdus pilaris</i> L.)	Téli vendég.
	Léprigó (<i>Turdus viscivorus</i> L.)	
165	Szölőrigó (<i>Turdus iliacus</i> L.)	Csak átvonuló.
	*Enekes rigó (<i>Turdus musicus</i> L.)	É. Márczius 16.
	Kövirigó (<i>Monticola saxatilis</i> L.)	É. Május 4.
	Kék kövirigó (<i>Monticola solitaria</i> L.)	
	Hantmadár (<i>Saxicola wthanthe</i> L.)	É. Április 3.
	Feketetorkú hantmadár (<i>Saxicola stabacina</i> L.)	
110	Feketefülű hantmadár (<i>Saxicola aurila</i> TEMM.)	
	Rozsdásfarkú csaláncsúcs (<i>Pratincole rubetra</i> L.)	É. Április 10.
	*Czigány csaláncsúcs (<i>Pratincola rubicola</i> L.)	É. Márczius 21.
	Házi rozsdafarkú (<i>Huticilla litis</i> L.)	É. Márczius 21.
	*Kerti rozsdafarkú (<i>Rulicilla phoenicurus</i> L.)	É. Április 6—7.
175	*Vörösbegy (<i>Erythacus rubecula</i> L.)	É. Márcz. 20—21.
	Kékbegy (<i>Cyanecula suecica</i> L.)	É. Április 4—5.
	*Kis fülemile (<i>Luscinia luscinia</i> L.)	É. Április 8.
	Nagy fülemile (<i>Luscinia philomela</i> BECHST.)	
	*Szürke légykapó (<i>Muscicapa grisola</i> L.)	É. Április 25—26.
180	Kormos légykapó (<i>Muscicapa atricapilla</i> L.)	É. Április 19.
	*Örvös légykapó (<i>Muscicapa coliaris</i> BECHST.)	É. Április 20.
	Kis légykapó (<i>Muscicapa parva</i> BECHST.)	É. Május 5.
	Csontollú madár (<i>Ampelis garrulus</i> L.)	Téli vendég.

Fecskefélék:

185	*Keeskefejő (<i>Caprimulgus europaeus</i> L.)	É. Április 22—23.
	Sarlósfejske (<i>Micropus apus</i> L.)	É. Május 12—13.
	Havasi sarlósfejske (<i>Micropus melba</i> L.)	
	Parti fecske (<i>Clivicola riparia</i> L.)	É. Április 19—20.

Molnárfecske (*Chelidonaria urbica* L.)
 *Füsti fecske (*Hirundo rustica* L.)

E. Aprilis 11—IV.
É. Április 4—5.

Galambfélék:

- 190 Szirti galamb (*Golumba livia* BONN.)
 Kék galamb (*Golumba (rinas* L.)
 Örvös galamb (*Golumba palumbus* L.)
 *Gerle (*Turtur turtur* L.)

É. Márczius 8.
É. Márczius 19.
É. Április VÓ—VŐ.

Kaparok:

- 195 Fáczán (*Phasianus coicicus* L.)
 Fogoly (*Perdix perdix* L.)
 * Szirti fogoly (*Caccabis saxalilis*
 MEYEK).
 Fürj (*Coturnix coturnix* L.)
 Siketfajd (*Tetrao urogallus* L.)
 Nyírfajd (*Tetrao tetrix* L.)
 200 Császármadár (*Bonasa bonasia*
 L.)

É. Április W—30.

Futók:

- Csigaforgató (II<*emalopus oslrilegus* L.)
 Kőforgató (*Arenaria interpres* L.)
 Futómadár (*Cursorius gallicus* GM.)
 Székicsér (*Glareola pratincola* L.)
 205 Ujjas lile (*Charadrius squatarola* L.)
 Pettyes lile (*Charadrius pluvialis* L.)
 Havasi lile (*Charadrius morinellus* L.)
 Parti lile (*Charadrius hiaticola* L.)
 Széki lile (*Charadrius alexandrinus* L.)
 210 Kis lile (*Charadrius dubius* SCOP.)
 *Bibicz (*Vanellus vanellus* L.)
 Ugartyúk (*Oedicnemus oedienenius* L.)
 Gulipán (*Recurvirostra avocetta* L.)
 Gólyatős (*Himantopus himantopus* L.)

É. Április 5.

É. Aprüisben.

É. Márczius vége.

É. Április 13.

É. Márczius 7.

É. Április eleje.

É. Április 7—8.

215	Vízlaposó (Phalaropus lobatus L.)	<i>É. Őszi vendég.</i>
	Fcnyérfutó (Calidris arenaria L.)	<i>É. Őszi vendég.</i>
	Sárjáró (Limieola platyrhyna TEMM.)	
	Tengeri partfutó (Tringa marilima BRÜXN.)	
	Izlandi partfutó (Tringa canulus L.)	
220	Sarlós partfutó (Tringa subarcuata GULD.)	
	Havasi partfutó (Tringa alpina L.)	
	Apró partfutó (Tringa minuta LEISL.)	
	Temminck partfutójá (Tringa temmincki LEISL.) , n • i * /n ii í \ \ E. Márczius máso-	
	Pajzsos ezanko (Pavonecella pugnax L.)	dik ^
225	Tavi czankó (Totanus stagnatilis BKGIIST.)	<i>É. Április 8.</i>
	Szürke czankó (Totanus nebularius GUMN.)	
	Réti czankó (Totanus glareola L.)	<i>É. Márczius 31.</i>
	Erdei czankó (Totanus ochropus L.)	
	Billegető czankó (Totanus hypoleucus L.)	<i>É. Április 2—3.</i>
230 *	Vöröslábú czankó (Totanus totanus L.)	<i>É. Márcz. 14—15</i>
	Füstös czankó (Totanus fuscus L.)	<i>É. Április 9—10.</i>
	Kis goda (Limosa lapponica L.)	
	Nagy goda (Limosa limosa L.)	<i>É. Márczius 25.</i>
	*Nagy pólimaldar (Numenius arcuatus L.)	<i>É. Márcz. 13—14.</i>
235	Vékonycsőrű póli (Numenius tenuirostris VIEILL.)	
	Kis póli (Numenius phaeopus L.)	<i>É. Márcz. 26—27.</i>
	Nagy sárszalonka (Gallinago major GM.)	<i>É. Április 3.</i>
	Közép sárszalonka (Gallinago gallinago L.)	<i>É. Márczius 13.</i>
	Kis sárszalonka (Gallinago gallinula L.)	<i>É. Márczius 11.</i>
240	Erdei szalonka (Scolopax rusticula L.)	<i>É. Márczius 20.</i>
	*Túzok (Otis tarda L.)	
	Reznek (ütitis tetraz L.)	<i>Átvonuló.</i>
	*Daru (Grus grus L.)	<i>É. Márcz. 22—23.</i>
	Pártás daru (Grus virgo L.)	
245	Viziguvat (Rallus aquatilis L.)	<i>É. Márcz. 22—23.</i>
	Haris (Crex crex L.)	<i>É. Május 3.</i>
	Pettyes vízicsibe (Orlygomelra)orzaná L.)	<i>É. Április 4.</i>

Kis vízicsibe (örtygometra parva SCOP.)	É. Április 12.
Törpe vízicsibe (Órtygometra pusilla PÁLL.)	
250 *Vizityúk (Gallinula chloropus L.)	É. Április 6.
Szárcsa (Fulica atra L.)	É. Március 20.
Pusztai tyúk (Pterocles exustus TEMM.)	
Talpastyúk (Syrrhaptes paradoxus PÁLL.)	

Lépkedők:

Batla (Plegadis falcinellus L.)	É. Április 15.
255 Kanalas gém (Plalalea leueorodia L.)	É. Április 7—8.
Fekete gólya (Cicoma nigra L.)	É. Március 30.
*Fehér gólya (Cicoma cicoma L.)	É. Március 30.
* Bakcsó (Nycticorax nycticorax L.)	É. Április 17—18.
^Bölömbika (Botaurus stellaris L.)	É. Márcz. 14—15.
260 Poczgém (Ardelta minuta L.)	É. Április 25.
Üstökösgóm (Ardea ralloides SCOP.)	É. Május 1.
Pásztorgém (Ardea bubulcus SAV.)	
Szürke gém (Ardea cinerea L.)	É. Márcz. 14—15.
*Vörös gém (Ardea purpurea L.)	É. Április 14—15.
265 Nemes kócsag (Ardea álba L.)	É. Március 30.
Fattyú kócsag (Ardea garzetta L.)	É. Április 21—22.

Búvárok:

Alka (Álca torda L.)	Téli vendég.
Sarki búvár (Gavia arctica L.)	Téli vendég.
Jeges búvár (Gavia glacialis L.)	Téli vendég.
270 Északi búvár (Gavia septentrionalis L.)	Téli vendég.
*Búbos vöcsök (Colymbus eristatus L.)	É. Március 23
Vörösnakú vöcsök (Colymbus griseigena BODD.)	É. Április 2.
Füles vöcsök (Colymbus auritus L.)	
Feketenyakú vöcsök (Colymbus nigricollis BUEHM.)	É. Apr. 11—12.
275 Kis vöcsök (Colymbus fluvialis TÜNST.)	É. Márcz. 19—20.

Hosszúszárnyúak:

- Bukdosó vészmadár (*Puffinus pufinus* L.)
 Szürke vészmadár (*Puffinus kuhli* BOIE.)
 Dolmányos hojsza (*Procellaria hsestitata* KUHL.)
 Nagy halfarkas (*Stercorarius catarractes* L.)
 280 Szélesfarkú halfarkas (*Stercor. pomatorhinus* TEMM.) *őszi.*
 Nyílfarkú halfarkas (*Stereorarius parasiticus* L.)
 Ékfarkú halfarkas (*Stereorarius crepidatus* BANKS.) *őszi.*
 Ezüstös sirály (*Larus argentatus* BRÜNN.) *őszi.*
 Heringsirály (*Larus fuscus* L.) *őszi.*
 285 Viharsirály (*Larus canus* L.) *É. Márciusban.*
 ^Dankasisirály (*Larus ridibundus* L.) *É. Márcz. közepe.*
 Szerecsensirály (*Larus melanocephalus* NATT.)
 Kis sirály (*Larus minutus* PÁLL.) *É. Május eleje.*
 Hárromujú esüllő (*Rissa tridactyla* L.)
 290 Lócsér (*Sterna easpia* PÁLL.)
 Kaczagó csér (*Sterna nilotica* HASSELQU.)
 *Halászcsér (*Sterna hirundo* L.) *É. Április 17—18.*
 Kis esér (*Sterna minula* L.) *É. Május elején,*
 Fattyú szerkő (*Hydrochelidon hybrida* PÁLL.) *É. Május elején.*
 295 Fehérszáryú szerkő (*Ilydroch. leueopt.* MEISN.& SCHINZ.) *É. Májusban.*
 Kormos szerkő (*Hydrochelidon nigra* L.) *É. Áprilisban.*

Evezőlábűak:

- ^Nagy kárókatona (*Phalacrocorax earbo* L.)
 Üstökös kárókatona (*Phalacrocorax graculus* L.) *É. Márciusban.*
 Kis kárókatona (*Phalacrocorax pygmeus* GM.)
 300 Rózsás gödény (*Pelecanus onocrotalus* L.)
 Borzas gödény (*Pelecanus erisopus* BRUCH)

Fogacsörűek:

- Nagy bukó (*Mergus merganser* L.) *Téli vendég.*
 Örvös bukó (*Mergus serrator* L.)

	Kis bukó (<i>Mergus albellus</i> L.)	<i>Téli vendég.</i>
305	Kékesőrű réeze (<i>Erismatura leueocephala</i> SCOP.)	
	Dunnaréeze (<i>Semateria mollissinia</i> L.)	
	Füstös réeze (<i>Oedemia fusca</i> L.)	
	Fekete réeze (<i>Oedemia nigra</i> L.)	
	Hegyi réeze (<i>Fuligula marila</i> L.)	<i>Téli vendég.</i>
310	Kontyos réeze (<i>Fuligula fuligula</i> L.)	<i>Téli vendég,</i>
	Barátréčeze (<i>Fuligula ferina</i> L.)	<i>É. Márczius 19.</i>
	Üstökös réeze (<i>Fuligula ruifina</i> PÁLL.)	
	Czigányréeze (<i>Fuligula nyroea</i> GÜLD.)	<i>É. Márczius 10.</i>
	Kereze réeze (<i>Fuligula elangula</i> L.)	<i>Téli vendég.</i>
315	Jeges réeze (<i>Fuligula hyemalis</i> L.)	
	*Tőkés réeze (<i>Anas bosehas</i> L.)	
	Kendermagos réeze (<i>Anas strepera</i> L.)	<i>É. Márczius W.</i>
	Fütyülő réeze (<i>Anas penelope</i> L.)	
	Sarlós réeze (<i>Anas falcata</i> GEOIU;I)	
320	Márványos réeze (<i>Anas marmorata</i> TKMM.)	
	Böjtí réeze (<i>Anas querquedula</i> L.)	<i>É. Márczius ii.</i>
	Apró réeze (<i>Anas erythropus</i> L.)	
	*Kanalas réeze (<i>Spatula clypeata</i> L.)	<i>É. Márczius eleje.</i>
	*Nyilfarkú réeze (<i>Daphila acuta</i> L.)	<i>É. Márcz. közepe.</i>
325	Vörös ásólúd (<i>Tadorna ferruginea</i> L.)	
	Bütykös ásólúd (<i>Tadorna tadorna</i> L.)	
	Apáczalúd (<i>Branta leucopsis</i> BECIIST.)	
	Örvös lúd (<i>Branta bernicla</i> L.)	
	Nyári lúd (<i>Anser anser</i> L.)	<i>/; Febmáriuslól.</i>
330	Lilik (<i>Anser albifrons</i> Scoe.)	
	*Velési lúd (<i>Anser fabalis</i> LATII.)	<i>Téli vendég.</i>
	Kis hattyú (<i>Cygnus bewickii</i> JARR.)	
	Énekes hattyú (<i>Cygnus cygnus</i> L.)	
	Bütykös hattyú (<i>Cygnus olor</i> GM.)	

BETÜRENDES SOROZAT.

Oldal	Oldal	Oldal			
Ajánlás^	5	Bazsar	125	Csóvánka „ „	163
Álmosfilkó „	183	Bébicz_	191	Csuklyás keselyű „ „	65
Anyagi haszon	21	Bibicz „ „	191	Csuli^	125
Aranybegy	101	Billegetőfélék	245	Csúri	125
Aranyfejű sas	67	Besseney György .	211	Csuszka	115
Arany János	22	Bérezs fecske	181	Csuvík, ...	83
Aranymál „	101	Bikagém „ „	203	Czakó	197
AranymálL	101	Bóbás czinege	139	Czankó	195
Aranymálé „	101	Bóbítás czinege	139	Czérkó	209
Aranymálinkó	101	Bóbítás vöcsök	221	Czifra föcske	179
Aranymái rigó	101	Bódorka	221	Czifra harkály „ „	111
Aranymálú	101	Bölömbika	203	Czigánygébics	155
Árvapinty	127	Borozdabillegető	135	Czincze	137
Arany sas	67	Borpinty	127	Czinegefélék	245
Bábászarka	87	Brázdabillegető	135	Daduk	117
Bábuba	117	Búbos banka	117	Dankasírály	211
Bábucská	117	Búbos czinke	139	Darányi Ignácz	10
Bábuk	117	Búbos vöcsök	220	Daróvöcsök	221
Babuka	117	Búbos vöcsök láb	59	Daru	199
Babuta	117	Budoga	117	Dobosgéni	203
Babutyka	117	Büdös banka	117	Dod	117
Bagolyfélék	242	Büdös dod	117	Doronglarkú czinke	143
Bagolyföcske	183	Bugybóka	117	Dorongos őszapó	143
Bajuszos vérce ..	75	Bujkálok	246	Dudoga	117
Bakcsó	205	Butaorrú rucza	219	Dunai halász m	211
Banka	117	Búvárok	250	Dutka	117
Barátka	161	Csákli „ „ „	95	Egerésző ölyv	71
Barátkeselyű	65	Csaláncsattogató _	155	Egerész ölyv	71
Barátposzáta	161	Csaláncsúcs	155	Elmélkedés	224
Barázdbillegető „	135	Cseresznyemagtörő	123	Előljáró beszéd	9
Barázdbillegető fej	57	Csettegető	91	Énekes rigó	151
Barázdácsa	135	Csicsimépinty	127	Énekő rigó	151
Barna keselyű	65	Csóka	95	Eszterág „	197
Baták	117	Csörgey Titusz	12	Evezőlábúak „	251

	Oldal		Oldal		Oldal
Fáczányláb	59 i	Goizer.....	193	Kanálás rucza ...	219
Fáczányfarkú rucza	217	Gölicze	185 i	Kánya	69
Fakopácsoló	111	Gólya	197	Kanyálás rucza	219
Fakopáncs	111	Görlicze.....	185	Kapczás fecske...	181
Fakopogató	111	Göte .....,	223	Kaparok.....	248
Fakúszi	115	Gujzer.....	193	Kárákatna	223
Famászó	115	Gulipán fej	57	Kárákatna láb... ..	59
Farkosczinke	143	Gulipán láb	59 i	Kár és haszon ...	21
Fatetű	115	Gyöngybagoly		Kárókatona	223
Favágó..	111	Gyöngyös bagoly.....	81	Karoly^	73
Fecskefarkú kánya,,	m	Gyöp .. ,	121	Karulvmadár	73
Fecskefarkú rucza .	217	Gyurgyalog	103	Karvaly	73
Fecskeszármű	55	Gyurgyóka		Karvaly láb	59
Fecskefélék	247	Halálbagoly	83	Kecskefejő	183
Fehőmellű fecske .	181	Halálmadár	83	Kecskefejő fej.	57
Fejes gébics	89	Halászcsér	209	Kecskeszopó	183
Fekete rigó	149	Halászfecske.....	209 i	Kékczinke	141
Fekete stiglincz	155	Halászmadár	105	Kéményföcske	179
Fekete vérce	75	Halkapó	209	Kéregfutó	115
Fenyves czinke	139	Hárkály	111	Kéregszűcs	115
Findzsa	153	Hány a madár	239	Keresztszörű ..,	119
Fogacsörük	251	Hantmadár	153	Keresztorrú ..	119
Fogasorrú rucza	- 219	Harkány fej	57	Keresztorrú fej...	57
Fogoly szánya	55	Harkály	111	Kerti füstfark^ ..,	167
Földirigó	103	Haszon és kár	21	Keselyű	65
Függő czinege	32	Házi veréb	125	Keselyűfélék	241
Fülemüle	159	Hejő.....	69	Királyka	141
Für	187	Herjóka	75	Királyvöcsök ..	221
Fürgy	187	Himódi galamb	95	Kis karvaly	73
Fürj'	187;Hojcsa	Hógalamb	211	Kis örgébics ..	89
Fürmadár	187	Holló ..	93	Köcsögmadár ..	115
Füsti fecske	179	Hontmadár	153	Kolibri madár ..	34
Futók	248	Horokaly	111	Költő házikók ..	44
Fütyülő snyeff	195	Hosszúfarkú czinke	143	Kontyos czinege ..,	139
Füzike	173 i	Hosszúszárvák	250	Kontyos vöcsök..	221
Gagó	197	Hujtó	" ..	Kosormú veréb ..	123
Ganaj madár	117	Istenföcske	179	Koszta	197
Gatyásfecske	181	Jégmadár	105	Kószáli sas	67
Gébicsék	242	Juhászka	12	Koszorú sgébics..	91
Gelicze	185	Jututó banka	117	Kúlicz	193
Gém fej	57	Kába	75	Külli	109
Gémnyakú kacsa ..	217	Kákóta	205	Küncscsímadár ..	137
Gerle	185	Kakcsó	205	Küncscs	137
Gerlicze	185	Kakuk	" 107	Kurhéja ..,	69
Gilicze	185	Kalánnorrú rucza ..	219	Kurtakalapács ..	115
Gilimadár	185	Kalános rucza	219	Kúszók ..,	243
Gimpli	121	Kanalasrucza	219	Küszvágó	209

Oldal		Oldal	
Kuvik „,	831	Nádirigó fészkek	, 171
Kvakvarjú „, „, „,	205	Nádi ölyv „,	79
Lábatlan fecske láb...	59	Nádi poszáta	169
Lángbagoly	81	Nádi sas „, „,	79
Lappantyú	183	Nádi szarvasbagoly	85
Lapátorrú rucza	219	Nagy füleműle	159
Lasznak lúd „,	213	Nagy halász madár	211
Leánykamadár	135	Nagy halkapó	211
Légyfogó	175	Nagyfejű góbor „,	. 91
Lelki haszon	21!	Nagy szarkagábor	87
Lépkedők	250	Nagy szarkagébics „,	87
Libocz	191	Nép és madár	13
Libucz	191	Népies madárnevek	. 51
Lipinkamadár	135	Nyakforgató	, 113
Lóró	101	Nyaktekercs	. 113
Madarak leírása	63	Nyaktekerő	. 113
Madár család	30	Nyári gébics	. 89
Madarak csőre	57	Nyári rigó	151
Madáretetés	47	Nyársfarkú	, 217
Madáretető „, „,	49	Nyeri tő	77
Madárláb „, „,	59	Nyomorék	. 163
Madár mint szerszám	54	Nyílfarkú rucza	217
Madár szava	17	Nyilasrucza	. 217
Madár termete	61	Ökörbika	203
Madár testrészei	62	Ökörszem	157
Madárvédelem	41	Ökörszemtójás	. 35
Madárvonulás	37	Oláh pap	. 205
Magnyító	123	Ölyv	. 71
Magyar füleműle „,	159	Oregbujár	221
Málonfekvő	183	Öreghegyes	217
Mátyás	99	Örgébics	. 87
Mátyás szajkó	99	Orsfarkú rucza	217
Matyimadár	99	Örvös légykapó	177
Meggymagtörő „,	123	Őszapó	143
Meggyvágó	123	Őszapó fej	. 57
Meggyvágó fej	57	Őszapó fészkek	145
Méhész „, „,	103	Őszí lúd	. 213
Móhmadár	103	Pacsirtafélék	245
Mezei bagoly	85	Pacsirta láb	. 59
Mocsárbagoly	85	Papfüleműle	. 161
Molnárczinege	141	Példabeszédek	. 229
Molnárfecske „, „,	181	Példabeszéd tanúsága	i 13
Muszka buvárfej	57	Petőfi Sándor „, „,	. 67
Muszkagém	203	Pintv.	127
Nádibika „, „,	203	Pintyfélék	. 244
Nádi fülesbagoly	85	Pintyőke	. 127
Nádirigód „, „,	169	Pipiske	. 131
		Pirip	~ 125
		Piripiő	— 103
		Pirók „,	121
		Piroslábu snyeff	... 195
		Pityer „, „,	... 133
		Pólimadár ^	~ 193
		Policz	... 193
		Poncz „, „,	... 115
		Poszáta	... 163
		Poszátfélék	... 246
		Réti bagoly „, „,	... 84
		Réti hója	... 79
		Réti málontefkvő	— 85
		Rézorrú rigó „,	... 149
		Rigók	... 246
		Rozsdágém	... 201
		Rozsdafarkú	... 167
		Rudas czinke	... 143
		Sárgarigó	... 101
		Sárga velyhé „, „,	. 101
		Sárkúlló	... 109
		Sármályú	... 129
		Sármánkó	... 129
		Sármánytú	... 129
		Sármány	... 129
		Sármáringó	... 101
		Sármárinkó	... 101
		Sárosbanka	... 117
		Saskányai	... 69
		Sas láb	... 59
		Sasok, sólymok	... 241
		Seregely	... 147
		Siró pinty	... 127
		Sirály fej	... 57
		Strucz	„, „, 33
		Sült galamb	... 13
		Surgé fej	... 57
		Süvöltő „,	... 121
		Süvötyő	... 121
		Szakállas vöcsök	... 221
		Szalakákóta	... 117
		Szalonka fej	... 57
		Szántóvető	2
		Szárcsa láb	... 59
		Szarka	— ... 97
		Szarkabojtorján	... 87
		Szarkagábor	... 87

Oldal		Oldal		Oldal
Szarkagaborján „,,	87	Téli gébics		„..... 87 1 Varjúfélék ....., „,
Szarkakirály	871	Téli lúd		213 í Vasfejű.^
Szegczin	137	Tőcsér		193 Vasfejű gáborján „,
Szegczinege	137	Töcsmadár		193 Vasfejű vakkánya „,
Szegény úr.....	13	Teős-teős .		193 Vasgaborján – ..,
Szélkiáltó.....	193	Thaly Kálmán ...		199 Vasgém .....
Szél tapogató	77	Tikhordó kánya		69 Vasorrú... ..,
Szélverő	77	Tökczinege		137 Vasorrú pinty „,
Szénczinke	137	Tökésrucza		215 Vérce i .....
Szenes czin.....	137	Tomolygó		223 Verebősző karvaly „,
Szerkő	209	Tompa Mihály		131 Villásfarkú kánya „,
Szirti sas	67	Törökfecské		100' Vizesföcske ....., „,
Szolgabíró	101	Törökveréb		91, Vizibika .....
Szóri gébics	89	Tövisszúró gébic		s.,, 91 Vizigalamb .....
Szürke legyész	175	Tükörsczin		137 Vizikirály .....
Szürke légykapó	175	Túzok		189 Vízityúk ....., „,
Szurtos dudu	117	Túzokláb		59 Vörösbegy ....., „,
Talegalla	33	Túzoktójás		35 Vörösgém .....
Tarkaföcske	179	Ujtó		193 Vörös kánya ..,
Tarka harkály	111	Vadlúd		213 Vörös vérce ..,
Tartalom , ...	7	Vadpóka		189 Zöldharkály .....
Tavi kánya	79	Vadruczafej		57 Zödhorokály ....., „,
Tekerints	113	Vadruczaláb		59 Zöld küllő ..,
Tekerményes rigó	151	Vakvarjú „,.....		205 Zsóna .....

FÜGGELEK.

24,655. szám.
VII/1 —1901.

KÖRRENDELET

valamennyi törvényhatósághoz.

A mezőgazdaságról és mezőrendőrségről szóló 1894. évi XII. t.-cz. 57. és 58. §-a alapján a mezőgazdaságra hasznos állatok oltalmazása érdekében a törvényhatóságok meghallgatása után a belügyi és kereskedelelmügyi minister urakkal egyetértőleg a következőket rendelem.

1. §.

Védelemben részesítendők a következő állatok:

I. EMLŐSÖK.

1. Denevér, népies nevén szárnyas egér, pup denevér, pup egér stb; minden fajai, minden időben.
2. Vakondok, kivéve a virágos veteményes kerteket és csemete ültetvényeket, hol pusztíthatok.
3. Cziczkányok fajai, kivéve a vizi cziczkányt, mely a halászatra káros.
4. Sün, népies nevén sündisznó, töviskes disznó, tövis disznó, töviskes kutya, szőrdisznó stb.

II. MADARAK.*

Álmos madár (Vasm.), <i>Kecskefejő.</i>	Arany mái (Szilágym.), <i>Sárga rigó.</i>
Álomfilkó (Fehérm.), <i>Kecskefejő.</i>	Aranymáie (Vasm.), <i>Sárga rigó.</i>
Aranyárló (Zalamegye), <i>Czúrom sármány.</i>	Aranymálingó (Pestmegye), <i>Sárga rigó.</i>
Aranymáj (Szilágym.), <i>Sárga rigó.</i>	Aranymálinkó, <i>Sárga rigó.</i>

* Könnyebb kezelés céljából a védelmet igénylő madárfajok betűsoros jegyzékébe ezen madárfajoknak az ország különböző vidékein használatos nevei is felvétettek a megfelelő tudományos név dültbetűs jelzésével.

- Aranymáringó (Pestm., Dunántúl),
Sárga rigó.
Ásó fecske, *Partifecske.*
— parti fecske, *Partifecske.*
- Babutka, *Bubos banka.*
Bagoly.
— gyöngyös, *Gyöngybagoly.*
— mezei b., *Réti fülesbagoly.*
— nádi, *Réti fülesbagoly.*
— réti b. (Alföld), *Réti fülesbagoly.*
Bagoly föcske(I)un antul), *Kecskeséj* ö.
Banka.
— bubos b.
— büdös b., *Bubos banka.*
Barát poszata, *Barátka poszata.*
Barázda-billegető.
Bébicz (Dunántúl), *Bíbicz.*
Bíbicz.
Bibocz, *Bíbicz.*
Billegető.
— barázda b.
— fejér b., *Barázda billegető.*
— füstfarku b., *Kerti rozsdfa-farkú.*
— hegyi b.
— kucsmás b.
— mezei b.
— sárga b.
— szürke b., *Barázda billegető.*
Billegető, *Billegető.*
Borpintyőke (Baja), *Erdei pinty.*
Bugyboka, *Bubos banka.*
Butykás kató (Szilágymegye), *Bubos pacsirta.*
- Cerkó (Tiszamente), *Kormos szerkő.*
Czincze, *Nádi czinege.*
Czinege.
— barát ez.
— bóbás ez. (Erd. r.), *Búbos czinege.*
— bubos ez.
— búzavirág ez., *Lazur czinege.*
— fenyves ez.
— függő ez.
— gyászos ez.
— kék ez.
— kontyos ez., *Bíbos czinege.*
- Czinege.
— lazur ez.
— - mocsári ez., *Barát czinege.*
— szakállas ez.
— molnár ez. (Vasm.), *Kék czinege.*
— nádi ez. (Fehérm.), *Szakállas czinege.*
— szén ez.
— szővő ez., *Függő czinege.*
Czinegető, Nádi czinege, Szakállas czinege.
— szakállas ez., *Szakállas czinege.*
- Czinke.
— barát ez., *Barát czinege.*
— barkós ez., *Szakállas czinege.*
— bóbítás ez., *Bubos czinege.*
— bubos czinege.
— dorongfarku ez. (Dunántúl), *Ősz-apó.*
— farkos ez., *Ősz apó.*
— fekete ez., *Fenyves czinege.*
— fenyves ez., *Fenyves czinege.*
— függő ez., *Függő czinege.*
— hosszúfarkú cz., *Őszapó.*
— kék ez., *Kék czinege.*
— kékefűj ez., *Kék czinege.*
I — lazur ez., *Lazur czinege.*
— nádi ez., *Nádi czinege.*
— rudas ez., *uszapó.*
— szakállas ez., *Szakállas czinege.*
— szén ez., *Szén czinege.*
Csacska madár, *Pásztormadár.*
Csádszó (Dunántúl), *Ökörszem.*
Csaláncsúcs.
— cigány cs.
— rozsdás cs.
Csaláncsattogató, *Czigány csalán-csúcs.*
Csolla, *Szerkő.*
Csér.
— cigány cs., *Kormos szerkő.*
— fekete cs. (Tiszamente), *Kormos szerkő.*
Csicsimó madár (Baranyamegye),
Erdei pinty.
Csicsiri (Dunántúl), *Sordély.*
Csicsörke.

- Csiz.
 — nyíri cs. (Sopronmegye),
*Nyíri
zsezse.*
 Gsizik (Alföld), *Csiz.*
 Csóka.
 — kék cs. (Tiszántúl ós Erd. rész.),
Szalakóta.
 Csovánka (Diós-Jenő), *Mezei
poszáta.*
Csuszka.
 — tömzsi cs., *Csuszka.*
Csuk, Ökörszem.
Csuvik.
 — gatyás cs.
Csücsörgő (Csallóköz), *Mezei
pacsiita.*
Dalos poszáta.
Danka sirály (Szabolcsmegye).
 Doromboló madár (Fehér.), *Nádi
tücsökmadár.*
 Dorongfarku czinke (Dunántúl), ösz-
 apó.
 Dorongos őszapó, *Oszapo.*
 Dunai halászmadár (Dunántúl),
Danka sirály.
 Dutka, *Búbos banka.*
Énekes rigó.
Éneklő rigó, Énekes rigó.
Erdei fülemile, Kis fülemile.
Erdei pacsiita.
Erdei pinty.
Erdei pipis.
Erdei pilyér, Erdei pipis.
*Erdei szürkebegy, Közönséges
szürkebegy.*
Európai kecskefejő, Kecskefejő.
Fakopáncs.
 — fehérháti í.
 — kis f.
 — közép f.
 — nagy f.
Fakopogtató, Fakopáncs.
Fakó poszáta, Karvaly poszáta.
Fakusz.
- Falmászó.
 — köszáli f., *Sziklamászó.*
 Farkas czinke, *Őszapó.*
 Fa tetű (Baja, Dunántúl stb.), *Fakusz.*
 Fattyú fülemile, *Géze.*
 Fattyú szerkő.
Favágó, Fakopáncs.
 — kurta f., *Csuszka.*
Fecske.
 — ásó f., *Parti fecske.*
 — fekete f., *Sarlós fecske.*
 — gatyás f. (Bia, Abaujmegye),
*Házi
fecske.*
 — hányi f. (Fertő), *Sarlós fecske.*
 — házi f.
 — köfaH f., *Sarlós fecske.*
 — köszáli f. (Erd. r.), *Sarlósfeecske.*
 — lábatlan f., *Sarlósfeecske.*
 — lármás tr(Hontm.), *Házi fecske.*
 — parti f. (Abauj-, Borsodmegye).
 — pelyheslábú f., *Házi fecske.*
 — tarka f. (Székelyföld), *Füsti
fecske.*
 — visító i\ (Erd.rész.)_v
Sarlósfeecske.
*Fehérhátu kopáncs, Fehérhátu fa-
kopáncs.*
Fehórmellü házi fecske,
Házi fecske.
*Fehérszányú halászka, Fehér-
szányú szerkő.*
Fehérszányú pacsiita.
Fehérszányú szerkő.
*Fejér billegető, Barázda
billegető.*
Fekete czinke, Fenyves czinke.
Fekete csór (Tiszamente),
*Kormos
szerkő.*
*Feketefejű légykapó, Kormos
légy-
kapó.*
*Feketefolt (Kolozsvár), Barátka
poszáta.*
*Fekete fülemile, Magyar
fülemile.*

- Fenyves czinke, *Fenyves czinege*.
 Figemadár, *Függőczinege*.
 Findzsa (Miskolcz vidéke), *Hantmadár*.
 Foltos mocsáriposzáta, *Foltos sitke*.
 Foltos sitke.
 Föcske.
 — parti f. (Dunamente, Dunántúl).
 Földi kalapács (Keszthely), *Hantmadár*.
 Földi szarka, *Hantmadár*.
 Függőczinege.
 Függő czinke, *Függőczinege*.
 Fülemile, *Kis fülemile*.
 — barna 1., *Magyar fülemile*.
 — erdei 1., *Kis fülemile*.
 — kerti í., *Karvaly poszáta*.
 — kis f.
 — ligeti 1., *Magyar fülemile*.
 — magyar 1.
 — nagy I., *Magyar fülemile*.
 — pap f., *Barátka poszáta*.
 — svéd í., *Kékbegy*.
 Foltos sitke.
 Fülemile sitke.
 Fülespacsirta.
 — havasi 1.
 Fülesbagoly.
 — apró f., *Füleskuvik*.
 — nádi f., *Réti fülesbagoly*.
 — — réti f.
 Füleskuvik.
 — kis f., *Füleskuvik*.
 Füstfark, *Rozsdfa-farkú*.
 — házi 1., *Házi rozsdfa-farkú*.
 — kerti f., *Kerti rozsda-farka*.
 — közönséges f., *Házi rozsda-farkú*.
 Füstfarku billegető, *Kerti rozsda-farkú*.
 Füstfarku madár, *Rozsdfa-farkú*.
 Füsti fecske, *Villás fecske*.
 — közönséges f., *Füsti fecske*.
 — villás f., *Füsti fecske*.
 Füsti villásfecske, *Füsti fecske*.
 Füzükék fajai.
- Gatyás csuvik.
 Gatyás fecske.
 Géze.
 Girlicz pinty, *Csicsörke*.
 Gyagya (Baja), *Nyiri zsezse*.
 Gyászos czinege.
 Gyászos légykapó, *Kormos légykapó*.
 Gyöngybagoly.
 Gyöngyös bagoly, *Gyöngybagoly*.
- Hajnalmadár, *Sziklamászó*.
 Halálbagoly, *Kuvik*.
 Halálmadár, *Kuvik*.
 Halászka, *Szerkő*.
 — fehérszárnyú h., *Fehérszárnyú szerkő*.
 — fekete h., *Kormos szerkő*.
 I Halászmadár.
¹ — dunai h. (Dunántúl), *Banka sirály*.
 — nagy h. (Dunántúl), *Danka sirály*.
 — kis fekete h. (Dunántúl), *Kormos szerkő*.
 I Halkapó, nagy (Borsodm.), *Danka sirály*.
 Hantmadár.
 Harkály.
 — czifra h. (Vasmegye), *Fakopáncs*.
 — csonka h., *Hócsik*.
 I — háromujju h., *Háromujju hócsik*.
 | — kis h., *Kis fakopáncs*.
 — közép h., *Közép fakopáncs*.
 — nagy h., *Nagy fakopáncs*.
 — szürke h., *Szürke küllő*.
 — vas h. (Mármarosmegye), *Fekete harkály*.
 — zöld h., *Zöld küllő*.
 Háromujju höcsik.
 I Havasi fülespacsirta.
 Havasi höcsik, *Háromujju höcs-ik*.
 | Havasi lile.
 Havasi pacsirta, *Havasi füles-pacsirta*.
 I Havasi pinty.
 , Havasi pipis.

- Havasi pityer, *Havasi pipis*.
 Házi fecské, (Tiszán túl, Erdély),
     közönséges hűzi fecske.
 Házi fütfark, *Házi rozsdfa*farkú.
 Hegyi billegető.
 Hegyi pinty, *Fenyő pinty*.
 Helvét lile, *Ujjas lile*.
 Hógalamb (Csallóköz), *banka sirály*.
 Hontmadár, *Hantmadár*.
 Hópinty, *Havasi pinty*.
 Hósármány.
 Hosszufarkú czinke, *Őszapó*.
 Höcs (Dunántúl), *Csuszka*.
 Höcsök (Dunántúl), *Csuszka*.
 Höcsik.
 Höcsik (Vasmegye), *Kis fakopáncs*.
 Júdás madár (Drávafok), *banka sirály*.
 Juhászka, *Lile*.
 — kis j., *Kis lile*.
 — nagy j., (Velencze), *Parti lile*.
 Juhászka lile, *Parti lile*.
 Kaczagó sirály, *banka sirály*.
 Kakuk, közönséges.
 Kalangya varjú (Erd. r.), *Szalakóta*.
 Kanakucz, *Törpe kuvik*.
 Kazári fecske, *Sarlósfejű*.
 Kazári sarlós fecske, *Sarlósfejű*.
 Kecskefejő.
 — európai k.
 Kecskeszopó (Alföld), *Kecske fejő*.
 Kék begy.
 Kék czinege (Vasmegye).
 Kék czinke, *Kék czinege*.
 Kék csóka (Erd. részek és Tiszántúl),
     Szalakóta.
 Kékfejű czinke, *Kék czinege*.
 Kék külü (Erd. rész.), *Csuszka*.
 Kék rigó. *Kék kövirigó*.
 Kék szalakóta, *Szalakóta*.
 Kék varnyu (Pestmegye), *Szalakóta*.
 Kémény fecske (Székelyföld), *Füsti-förekelo*.
- Kendericze (Vasmegye), *Kenderike*.
 Kenderike.
 Kenderike zsezse, *Kenderike*.
 Kendermagos rigó (Székelyföld),
     Léprigó.
 Kerti csicsörke, *Csicsörke*.
 Kerti fütfark, *Kerti rozsdfa*farkú.
 Kerti sármány.
 Királyka.
 — búbos k., *Sárgafejű királyka*.
 — sárgafejű k.
 — tüzes fejő k.
 — tüzfejű k., *Tüzes fejű királyka*.
 — zizike k.. *Sárgafejű királyka*.
 Kis lile.
 Kisebb tarka harkály, *Kis fakopáncs*.
 Kis harkály, *Kis fakopáncs*.
 Kis füleskuvik, *Füleskuvik*.
 Kis légy ész, *Kis légykapó*.
 Kis légykapó.
 Kis légy vadász, *Kis légykapó*.
 Kis zsezse, *Nyíri zsezse*.
 Kontyos czinege, *Búbos czinege*.
 Kontyos madárka (Székelyföld),
     *Búbos pacsi*rta.
 Kopács, kurta, *Csuszka*.
 Kopáncs, *Fakopáncs*.
 — kis k., *Kis fakopáncs*.
 — közép k., *Közép fakopáncs*.
 — nagyobb k., *Nagy fakopáncs*.
 Kormos légykapó.
 Kormos légyvadász, *Kormos légykapó*.
 Kormos szerkő.
 Kotró fecske.
 Kölesi sármány, *Sordély*.
 Köles madár (Felső-Magyarország),
     Sordély.
 Kőm aszó, *Sziklamászó*.
 Köröstorzs veréb (Veszprém megye),
     Kövirigó.
 Kövirigó.
 Kövi sármány, *Bajszos sármány*.
 Közép harkály, *Közép fakopáncs*.
 Közép tarka harkály, *Közép fakopáncs*.

- Közönséges füstifecske.
 Közönséges lappantyú, *Kecskefejő*.
 Közönséges libucz, *Bibicz*.
 Közönséges nyaktekercs, *Nyak-
tekercs*.
 Közönséges szürkebegy.
 Közönséges ökörszem.
 Közönséges sármány, *Czitrom sár-
mány*.
 Közönséges sirály, *Danka sirály*.
 Közönséges vörösbegy.
 Kucsmás billegető.
 Kucsmás legyész, *Kormos légykapó*.
 Kurta kalapács (Pestm.), *Csuszka*.
 Külli (Dunáninnen, Dunántúl,
     Erdélyi részek).
 — szürke k.
 — zöld k.
 Kuvik.
- Lángbagoly, *Gyöngybagoly*.
 Lappantyú, *Kecskefejő*.
 — közönséges 1., *Kecske fejő*.
 Lazur czinege.
 Lazur czinke, *Lazur czinege*.
 Leányka madár (Székelyi), *Barázda
billegető*.
 Legyész, *Légykapó*.
 — kis 1., *Kis légykapó*.
 — kucsmás 1., *Kormos légykapó*.
 — örvös 1., *Örvös légykapó*.
 — szürke 1., *Szürke légykapó*.
 — vörösbegyü 1., *Kis légykapó*.
 Légyfogó, *Légykapó*.
 Légyfogó madár (Vas m.), *Szürke
légykapó*.
 Légykapó.
 — kis 1.
 — kormos 1.
 — örvös 1.
 — szürke 1.
 Légy vadász, *Légykapó*.
 — kis 1., *Kis légykapó*.
 — kormos 1., *Kormos légykapó*.
 — örvös 1., *Örvös légykapó*.
 — szürke 1., *Szürke légykapó*.
 Lihocz, *Bibicz*.
- Lile.
 — apró 1., *Kis lile*.
 — arany 1., *Pettyes lile*.
 — havasi 1.
 — helvét 1., *Ujjas lile*.
 — kis i.
 — libucz 1., *Ujjas lile*.
 — mocsári 1., *Széki lile*.
 — morinell 1., *Havasi lile*.
 — parti 1.
 — petties 1.
 — reznek 1., *Ugartyúk*.
 — sárka 1., *Havasi lile*.
 — széki 1.
 — szürke 1. *Ujjas lile*.
 — vizi 1., *Parti lile*.
 Lipinka madár (Székelyföld), *Bille-
gető*.
 Lőrike, *Zöldike*.
- Magyar fülemile.
 Máriingó, Arany máriingó (Pestmegye),
     Arany malinkó.
 Málinkó, Arany málinkó=Sárgarigó.
 — sár m., *Arany málinkó*.
 Mártingó, Arany mártingó (Pestmegye
     és Dunántúl), *Arany málinkó*,
     Sárka rigó.
 Málonfekvő, *Fülesbagoly*.
 Marti fecske (Erd. r.), *Parti fecske*.
 Mezei bagoly (Alföld), *Réti füles-
bagoly*.
 Mezei billegető.
 Mezei pacsirta.
 Mezei pipis, *Parlagi pipis*.
 Mezei pityer, *Parlagi pipis*.
 Mocsárbagoly, *Réti fülesbagoly*.
 Mocsári czinege, *Barát czinege*.
 Mocsári lile, *Széki lile*.
 Mocsári poszata, *Sitke*.
 Molnár czinege (Vasmegye), *Kék
czinege*.
 Molnár fecske, *Közöns. házi fecske*.
 Morinell lile, *Havasi lile*.
- Nádi bagoly, *Réti fülesbagoly*.
 Nádi czinege (Fehérm.), *Szakállas
czinege*.

Nádi czinke, <i>Szakállas czinege.</i>	Pacsirta szibériai p., <i>Fehérszárnú paczsirta.</i>
Nagy fülemile, <i>Magyar fülemile.</i>	Papílemile (Zalamegye), <i>Barátka poszátára.</i>
Nádi fülesbagoly, <i>Réti fülesbagoly.</i>	Parlagi pipis.
Nádi poszáták.	Parti fecske.
— cserregő nádi p.	Parti lile.
— énekes n.	Pásztormadár.
— hangos n., <i>Cserregő n. poszátára.</i>	Pettyes lile.
— nagy n. = Nádi rigó.	Pinty.
Nádi rigó = Nagy nádiposztáta.	— árva p., <i>Erdei pinty.</i>
Nádi sármány.	— erdei p.
Nádi szarvasbagoly, <i>Réti fülesbagoly.</i>	— havasi p.
Nádi veréb (Tiszántúl, Erd. részek), <i>Nádi sármány.</i>	— siró p., <i>Erdei pinty.</i>
Nádi veréb (Dunántúl), <i>Sitkék, Mo- csáriposzáták.</i>	— szemeti p. (Erd. r.), <i>Erdei pinty.</i> — tarka p. (Udvarhelymegye), <i>Ten-gelicz.</i>
Nagy halkapó, <i>Danka sirály.</i>	Pintyőke (Dunántúl), <i>Erdei pinty.</i>
Nagy harkály, <i>Nagy fakopáncs.</i>	— bor p. (Baja), <i>Erdei pinty.</i> Pipis (Bodrogköz).
Nagyobb tarka harkály, <i>Nagy fa-kopáncs.</i>	— erdei p.
Narancsmadár, <i>Sárgafejű királyka.</i>	— havasi p.
Narancs zizike, <i>Sárgafejű királyka.</i>	— mezei p., <i>Parlagi pipis.</i>
Nevető sirály, <i>Danka sirály.</i>	— réti p.
Nikovicz (Vasmegye), <i>Fenyő pinty.</i>	— rozsdás torkú p.
Nyaktekercs.	Pipiske (Alföld), <i>Búbos paczsirta.</i>
Nyaktekerő, <i>Nyaktekercs.</i>	Pipőke, <i>Királyka.</i>
Nyári rigó, <i>Énekes rigó.</i>	— sárgafejű p., <i>Sárgafejű királyka.</i>
Nyíri csiz (Sopronm.), Nyíri zsezse.	— tüzfejű p., <i>Tüzesfejű királyka.</i> Pirregő, <i>Tücsökmadár.</i>
Nyíri zsezse.	— berki p., <i>Berki tücsökmadár.</i>
Ostoba sármány (Erd. részek), <i>baj-szos sármány.</i>	— nádi p., <i>Nádi tücsökmadár.</i>
Ökörszem.	— réti p., <i>Réti tücsökmadár.</i> Pityer (Vasmegye), <i>Pipis.</i>
Örvös légy ész, <i>Örvös légykapó.</i>	— búbos p., <i>Búbos paczsirta.</i> Pityer, <i>Pipis.</i>
Össz. vörös l.	— erdei p., <i>Erdei pipis.</i>
	— havasi p., <i>Havasi pipis.</i>
	— mezei p., <i>Parlagi pipis.</i>
	— réti p., <i>Réti pipis.</i> Poszátára.
	— barát p., <i>Barátka poszátára.</i> mocsári p., <i>Sitkék.</i>

- Remete rigó, *Kövirigó*.
 Remete veréb, *Kövirigó*.
Réübagoly (AHö\l d), Réti fülesbagoly.
 Réti fülesbagoly.
 Réti pipis.
Réti pirregő, Réti tücsökmadár.
Réti pityer, Réti pipis.
 Rigó.
 — csipegő r., *Szőlő rigó*.
 — énekes r.
 — éneklö r., *Énekes rigó*.
 — kendermagos r. (Székelyföld),
Léprigó.
 — kövi r. (Erdélyi részek).
 — léprigó.
 — nádi r., *Nádi poszáta*.
 — nyári r., *Énekes rigó*.
 — örvés r.
 — sárga r., *Arany málinkó*.
 — szőke r. (Erd. részek), *Léprigó*.
 — szőlő r.
 — tekerményes r. (Háromszékm.),
Énekes rigó.
Rózsaszínű sáskaniadár, Pásztormadár.
Rózsaszínű seregél, *Pásztormadár*.
 Rozsdafarkú.
 — házi r.
 — kerti r.
 Rozsdás csaláncsúcs.
 Rozsdás torkú pipis.
Rudas czinke (Drávafok), Őszapó.
Rütyü (Tiszamenti), Zöldike.
- Sárga billegető.
 Sárgafejű királyka.
 Sárgafejű zizike, *Sárgafejű királyka*.
 Sárgafejű pipóke, *Sárgafejű királyka*.
 Sárga lile, *Havasi lile*.
 Sárga rigó, *Arany málinkó*.
 Sárga velyhe, *Arany málinkó*,
Sárga rigó.
 Sárgyóka, *Sárga billegető*.
 Sarlós fecske.
- Sármálinkó. *Sárga rigó*.
 Sármány (Dunántúl).
 — bajszos s.
 — czitrom s.
 Sármány.
 — kerti s.
 — kölesi s., *Sordély*.
 — kövi s., *Bajszos sármány*.
 — közöns. s., *Czitrom sármány*.
 — nádi s.
 — ostoba s. (Erdélyi rész.), *Bajszos sármány*.
 — sarkantyús s.
 Sármánytyu (Székelyföld), *Czitrom sármány*.
Sáskamadár, rózsaszínű, Pásztormadár.
Serege (Tiszántúl), Seregél.
 — rózsaszínű s., *Pásztormadár*.
Seregóny (Somogymegye), Sereit/
Sereje (Tiszántúl), Seregél.
 Sirály.
 — danka s. (Szabolcsmegye).
 — kaczagó s., *Danka sirály*.
 — közönséges s., *Danka sirály*.
 — nevető s., *Danka sirály*.
 Siró pinty, *Erdei pinty*.
 Sitke.
 — csikósfejű s.
 — foltos s.
 — fülemile s.
Sordéj (Dunáninnen, Dunántúl,
Tiszáninnen, Tiszántúl, Erdélyi részek.), Sordély.
 Sordély.
Sorja (Dunántúl), Kormos szerkő.
Sörje (Dunántúl), Kormos szerkő.
Stiglincz (Raja), Tengelicz.
Surgé, Sordéj. (Tiszántúl).
Süvöltő.
Süvöltő madár, Süvöltő.
Süvölyü, Süvöltő.
Süvötyü, Süvöltő.
Svéd fülemile, Kékbegy.
Szakállas czinege.
Szakállas czinke, Szakállas czinege.
Szakállas nádi czinege. Szakállas

- Szalakóta.
 — kék sz., *Szalakóta*.
 Szán toka (Székelyföld), *Mezei pa-csirta*.
 Szántóka pacsirta, *Mezei pacsirta*.
 Sarvasbagoly, *Fülesbagoly*.
 Széki csér.
 Széki lile.
 Szemeti pinty (Erd. r.), *Erdei pinty*.
 Szén czinege.
 Szén czinke, *Szén czinege*.
 Szerkő.
 — czigány sz., *Kormos szerkő*.
 — kormos sz.
 — tarka sz., *Fehérszárnýú szerkő*.
 Szibériai pacsirta, *Fehérszárnýú pacsirta*.
 Sziki csire (Alföld), *Széki csér*.
 Sziki csirke (Debreczen), *Széki csér*.
 Sziklamászó, *Hajnal madár*.
 Szikla rigó (Veszprőmmegye),
Kövi rigó.
 Szotty (Udvarhelymegye),
Csuszka.
 Szőke rigó (Székelyföld,
 Szilágym.),
Léprigó.
 Szövőczinege, *Függőczinege*.
 Szürkebegy.
 — erdei sz., *Közönséges szürke-begy*.
 — közönséges sz.
 Szürke billegető, *Barázda billegető*.
 Szürke harkály, *Szürke küllő*.
 Szürke küllő.
 Szürke legyósz. *Szürke légykapó*.
 Szürke légykapó.
 Szürke légyavadász, *Szürke légy-kapó*.
 Szürke lile, *Ujjas lile*.
- Tekermény (Székelyföld), *Nyak-tekercs*.
 Tengeliez.
 — tarka t.
 Tiglincz (Abaujm.), *Tengelicz*.
 Töklincz (Palóczság) *Tengelicz*.
 Tömzsi csuszka, *Csuszka*.
 Tücsök madár:
 — berki t.
 — nádi t.
 — réti t.
 Tüskebjukáló (Dunántúl), *Ökörszem*.
 Tüzesfejű királyka.
 Tüzesfejű pipőke, *Tüzesfejű királyka*.
 Tüzesfejű zizike, *Tüzesfejű királyka*.
 Tüzfajú királyka, *Tüzesfejű királyka*.
 Tüzfajú pipőke, *Tüzesfejű királyka*.
 Ujjas lile.
 Varnyiskók (Pestm.), *Szalakóta*.
 Vasharkály (Mármarosm.), *Fekete harkály*.
 Vasvarju (Kecskemét), *Szalakóta*.
 Velyhe: sárga v., Sárgarigó,
Sár
málinkó.
 Villás fecske, *Füstifecske*.
 Villás füstifecske, *Füstifecske*.
 Vizi galamb (Velencze), *Banka sirály*.
 Vizi lile, *Parti lile*.
 Vörösbegy (Csongrádm.), *Süvöltő*.
 Vörösbegyü.
 Vörösbegyü legyész, *Kis légykapó*.
 Zizike, *Királyka*.
 Zöld harkály, *Zöld küllő*.
 Zöldike.
 Zöldike rütyű, *Zöldike*.
 Zöldkánva (Dunántúl), *Szalakóta*.
 Zöld küllő.
 Zsezse, *Nyíri zsezse*.
 — barna zsezse, *Nyíri zsezse*.
 — kis zsezse. *Nyíri zsezse*.

2. §.

A ki az 1. §-ban felsorolt emlős állatokat és madarakat pusztítja, a madarak fészkeit és tojásait, fiait elszedi vagy azokat hatósági engedély nélkül forgalomba hozza, az 1894. XII. t.-cz. 95. §. o) pontjába ütköző kihágást követ el és 100 (száz) koronáig terjedhető pénzbüntetéssel büntethető.

3. S-

A jelen rendeletein I. §-áhan felsorolt állatokat élve elfogni, vagy megölni, a madarak fészket vagy tojásait elszedni csakis tudományos célra és hatósági engedélyivel szabad.

Csakis hatósági engedélyivel eszközölhető az 1. §-ban felsorolt madarak fészkeinek és tojásainak, nem különben az ott felsorolt állatoknak éió vagy holt állapotban való szállítása is.

4. §.

A ki az 1. §-ban felsorolt állatoknak fogására, madárfészek vagy tojások elszedésére, vagy mindenek szállíthatására engedélyt óhajt kapni, annak valamely hazai tudományos intézet, szaktudós, vagy természettudományokkal igazoltan foglalkozó egyéntől, írásban való megbízást vagy megrendelést kell felmutatni.

Ezen engedélyek megadására az 1894. évi XII. t.-cz. 102. §-ában felsorolt elsőfokú hatóságok illetékesek.

5. g.

Hatósági engedély azonban a 4. §-ban foglalt korlátozások mellett is csak legfeljebb 10 drb állat fogására, vagy 10 drb madárfészkek és tojás elszedésére adható; s ez a mennyiség is

csak annyiban, a mennyiben az az illető állatra nézve pusztítás jellegével nem bír.

6. §.

Az 1. §-ban felsorolt állatok fogására, madárfészkek, tojások szedésére az engedély a következő minta szerint állítandó ki:

Engedély.

Alulírott hatóság..... i lakosnak, a ki.....
 (tudományos intézet, iskola stb., természettudományokkal foglalkozó szakember neve), ... „tői” ..... darab .....(állatfajta, madárfészkek, tojás megnevezése) szállítására megrendelést kapott, a mai naptól számítandó két héttartamára, tehát ..... évi ..... hó ..... napjáig terjedő hatállyal megengedem, hogy ..... „darab ..... (állat, madárfészkek, tojás megnevezése) elfoghasson vagy elszedhessen s nevezett állatokat élő vagy holt állapotban birtokában tarthassa.

Kelt ..... aláírás.^ ..... pecsét.

7 - § .

Az 1. §-ban felsorolt állatoknak, madarak fészkeinek, tojásainak bármily módon való szállítására az engedély a következő minta szerinti ürlapon adatik:

Szállítási engedély.

Alulírott hatóság .....(állatoknak, madarak fészkeinek, tojásainak megnevezése) fj^déföre szabályszerű hatósági engedély felmutatása alapján..... i lakosnak megengedi, hogy a fent megnevezett állatokat
 fészkeket vasúton, hajón, postán vagy kézben .....ra szállíthassa.
 tojásokat

Kelt ..... pecsét ..... aláírás.

8. §.

A 6. §-ban említett engedély csak 14 napig érvényes.

A szállítási engedély, ha a szállítás vasúton, hajón, vagy postán történik, az illető szállító vállalat által átveendő és visszatartandó.

A kézben vagy szekrényen való szállításra adott engedély is csak 14 napig tartó érvénynyel adható ki.

Úgy a 6. mint a 7. §-ban említett engedély csupán az abban megnevezett számú és fajú állatok, fészkek és tojások szállítására jogosít, s csak egyszer használható.

9. §.

Jelen rendeletem valamennyi községen a szokásos módon kihirdetendő, annak határozmaňaira a mezőöri személyzet külön kioktatandó s a határozmaňok megtartásának ellenőrzése az erdőöri és ut fenntartási személyzetnek is kötelességevé teendő.

Budapest, 1901. évi március hó 18-án.

Darányi s. k.

Magyarország állami mezőgazdasági intézményei.

I. Az ország időjárási és talajviszonyai ismertetésére, a talajjavítás és a mezőgazdaság különböző ágainak előmozdítására szolgáló intézmények.

M. kir. országos meteorológiai és földmágnességi intézet Budapesten (I., Fő-úlcza 6.) az ország éghajlati viszonyainak kipuhalászával foglalkozik; naponként szerkesztett ^Időjárási jelentése térképén bemutatja a következő 24 órára várható időjárást, e jelentést intézetek, lapok és magánelőfizetők kapják; a várható időjárást közli 300 távirdahivatalnal, melyek azt kifüggesztelt táblákon jelzik.

M. kir. földtani intézet Budapesten (VII. ker., Stefánia-út) az ország földjének viszonyait kutatja; agrogeológiai osztálya a talajrétegzési viszonyait tanulmányozza; szakvéleményekkel szolgál; működésének eredményéről «Évi jelentésában beszámol.

M. kir. kerületi kultúrmérnöki hivatalok Budapesten, Komáromban, Kassán, S.-A.-Ujhelyen, Debreczenben, Kolozsvárott, Miskolcon, Aradon, Brassóban, Szombathelyen, Temesvárott, Nagyenyeden, Pécssett, Pozsonyban, Nagyváradon, Besztercebányán és Székesfehérvárott a gazdaközönséget a talajjavító munkálatok keresztülvitelenél támogatják; e végből tanácsot adnak a talajjavítás alkalmas módjáról, elkészítik a szándékolt munkálat tervezetét, költségvetését, megállapítják a kiviteli módozatokat. A kultúrmérnökök igénybevétele a m. kir. földmíveléstügyi ministerlől kérhető, azok kiküldetése a kérelmezőre költséggel nem jár.

M. kir. vízmesteriskola Kassán a kultúrmérnökök mellett ezek hatáskörébe eső munkálatoknál működő segédszemélyzetet képezi ki; felvételi kellékek: 18 évet betöltött, 30 évet meg nem haladott kor, egészséges erős testalkat, legalább 2 középiskolai osztály végzése vagy katonai altiszti rang.

M. kir. ckmiai intézet és központi vegykísérleti állomás Budapesten (Földmív. min. palota), valamint a m. kir. vegykísérleti állomások: Debreczenben, Kassán, Keszthelyen, Kolozsvárott,

M.-Óvárott Pozsonyban a mezőgazdasági termelés és mezőgazdasági ipar körébe vágó ellenőrző vegyzésgálatokat teljesítnek az állomások részére érvényben levő díjjegyzékben megállapított díjért; továbbá a kolozsvári és pozsonyi állomások kivételével a mezőgazdaság fejlesztéséhez vegytanba vágó vizsgálatok és kísérletek végzésével járulnak hozzá. Valamennyi állomás hatósági szakértő a mesterséges borok készítésének és forgalomba hozatalának, valamint a mezőgazdasági termények, termékek és czikkek hamisításának tilalmazásáról szóló törvények végrehajtásánál.

M. kir. vetőmagvizsgáló állomások: Budapesten (IX. ker., Soroksári-ut 8.), *Debreczenben, Kassán, Keszthelyen, Kolozsvárott, M.-Óvárott* a különböző vetőmagvak ellenőrző vizsgálatát teljesítik azonosságra, tisztaságra és heremagvaknál arankatartalomra, a tisztított heremagvakat arankavizsgálatot bizonyító bárczával látják el; széna és abraktakarmányokat botanikailag elemzik, gyomokat és gyommagvakat meghatározzák s az ellenük való védekező eljárásokat ismertetik. Valamennyi állomás hatósági szakértő a mezőgazdasági termények, termékek és czikkek hamisításának tilalmazásáról szóló törvény végrehajtásánál. Az állomás által végzett vizsgálatokért az érvényben levő díjjegyzékben megállapított díjazás jár, a gázdák részére végzett vizsgálatok azonosságra, tisztaságra, csiraképességre és arankamentességre díjtalánok.

M. kir. növénytermelési kísérleti állomás M.-Óvárott gázdák közreműködésével gyakorlati irányú kísérleteket végez a műveleti növények megfelelőbb fajainak és változatainak, trágyaszereknek és trágázási eljárásoknak kipróbálása és terjesztése végett.

M. kir. dohány termelési kísérleti állomás Debreczenben, a dohánytermelés és kezelés tökéletesítése, a dohány minőségének javítása érdekében saját és *csabai* fióktelepen, valamint dohánytermelő gázdák közreműködésével kísérleteket végez.

M. kir. gépkísérleti állomás M.-Óvárott, mezőgazdasági gépeket és eszközöket használhatóságukra és értékükre megvizsgálja.

M. kir. rovartani állomás Budapesten (V., Nádor-utcza 28.) a káros rovarokat tanulmányozza, az ellenük való irtószereket és eljárásokat kipróbálja, azokra vonatkozó ismereteket terjeszti; nagyobb rovarkároknál az irtómunkálatokat a helyszínén vezeti.

M. kir. növényeiét- és körtani állomás M.-Óvárott a növény-

ken nem a rovarok, hanem virágos vagy virágtalan élősködő szervezeteik (virágos paraziták és parazitagombák), valamint kedvezőtlen életviszonyok által okozott károkat, azok elhárítására alkalmas védekező eljárásokat tanulmányozza.

M. kir. állatélettani és takarmányozási kísérleti állomás Budapesten (VII., Rottenbiller-utcza 23.) a háziállatok okszerű takarmányozását tanulmányozza.

M. kir. mezőgazdasági kísérletügyi központi bizottság Budapesten (Földmívelésügyi ministeri palota), mely a fent megnevezett állomások tervszerű együttműködésének irányítására hivatott; ez állomások munkálkodásának eredményét «Kísérletügyi Közleményeké füzetekben bocsátja közzé.

M. kir. bakteriológiai intézet Budapesten (VII., Rottenbiller-utcza) az állatorvosi akadémia kapcsolatában a házi állatokon előforduló ragályos betegségek előidézőit tanulmányozza.

M. kir. gyapjuminősítő intézet Budapesten (Y., Klotild-utcza 22.) a juhtenyésztsés és gyapjuérlékesítés érdekében a mosott és mosatlan bunda ellenőrző vizsgálatát teljesíti.

M. kir. gazdasági tanácsadó bizottságok, a gazd. akadémiánál M.-Ovárott, a gazd. tanintézeteknél: Debreczenben, Kassán, Keszhelyen, Kolozsvárott szakvéleményt adnak gazdaságok berendezésére, üzemetvekre, becslésre, bér szerződésekre, számvitelre stb.-re nézve. A szakvélemény díjtalan, de ha a szakértő a helyszínre utazik, a megkereső fél annak szabályszerű útiköltségeit fizeti.

II. A lótenyésztsés, szarvasmarha-, Juh-, sertéstenyésztsés, tejgazdaság, baromii-, hal-, méh- és selyemtenyésztsés érdekeit szolgáló intézmények.

M. kir. állami ménesei: Kisbérien angol telivér és félvér. Bából nán arabs telivér és félvér, Mezőhegyesen az itt tenyészett Gidrán, Nagy- és Kis-Nonius-törzs, angol telivér, Fogarason lipiczai és angol félvér tenyésztsére szolgálnak; a köztenyészést fedező ménékkel ellátják, e célra a földmívelésügyi kormányzat magántenyészítőktől is vásárol egyéves korukban kiválasztott és hároméves korukban is alkalmasmak talált ménccsikókat; bizonyos számú ménék községeknek olcsón és részletfizetésre is eladatnak.

M. kir. méntelepek: Székes-Fehérvárott, Nagy-Kőrösön, Deb-

reczenben, Sepsi-Szt.-Györgyon az állami mének gondozására és felügyeletére szolgálnak, melyeket a tenyészeti évadra a gazdaközönség közvetlen használatára az ország mintegy 1000 fedeztető állomásán helyeznek el, ahol csekély fedeztetési díj ellenében vehetők igénybe. Nagyobb tenyésztők egy-egy lenyészéadvára bérélhetnek is méneket.

M. kir. állattenyészeti kerületi felügyelőség: Budapesten, Besztercebányán, Balassa-Gyarmaton, Debreczenben, Deésen, Kasán, Komáromban, Kolozsvárott, Máramaros-Szigeten, Miskolcon, Szombathelyit, Pozsonyban, Segesvárott, Nagyszebenben, Szegezen, Temesvár ott, Nagyváradon és élükön a m. kir. országos állattenyészeti főfelügyelőség Budapesten a páros ujjú háziállatokat tenyésztő közönség támogatására és útbaigazítására, a köztenyésztsé vezetésére és irányítására szolgálnak; az állami gazdaságok, gazdasági tanintézetek és földmíves-iskolák tenyészeteiből származó, valamint jóhirű magántenyészletekből összhevásárolt tény ész-bikákat, kosokat és sertés-kanokat, esetleg kedvezményes áron, részletfizetésre, községeknek és szövetkezeteknek a földmívelésügyi kormány engedélye alapján közvetítenek.

M. kir. országos tejgazdasági felügyelőség Budapesten (Földmív. minist, palota) tejgazdasági érdekek előmozdítására tejszövetkezetek kezdeményezésére hivatott.

M. kir. tejgazdasági szakiskola Sárváron a tejgazdaság körüi szükséges ismeretek megszerzésére sajt mesterek, tejgazdaságok, tejszövetkezetek vezetésére alkalmas egyének kiképzésére szolgál; évenként kétszer tartatik négy hónapos tanfolyam.

M. kir. tejgazdasági munkásokat képző iskolák Munkácsnon és Gödöllőn tehenészletekben alkalmazandó férfieselédeknek szakszerű kiképzést nyújtanak; a tanfolyam tartama egy év, felvételi kellék: betöltött 16 év, írni-olvasni tudás.

M. kir. tejgazdasági munkásnőket képző iskola Nagyszécsényben főleg kisgazdaságok korlátolt számú tehénállományához alkalmazandó női cselédek gyakorlati kiképzésére szolgál; felvételi kellék: betöltött 15 év; a tanfolyam tartama félév.

M. kir. baromfitenyésztő telep és munkást képző szakiskola Gödöllőn, a köztenyésztsé czéljaira fajbaromfia tenyészt; baromfitenyésztők által alkalmazandó cselédeket képez ki, az ország baromfiállományának javítására és szaporítása érdekében működik.

M. kir. halászati feliügyelőség Budapesten (Földmívelésügyi ministeri palota) a közzivek halászatának és a mesterséges haltenyésztsés előmozdítása érdekében működik; e célból halászati társulatokat szervez, állóvizek és csatornák haltenyésztsés útjáni hasznosítására tervezet készít és halíkrát oszt ki.

M. kir. méhészeti vándortanítók: Bábonyán(Miskolc mellett), Jászberényben, Nagy-Enyeden, Nagy-Szalontán, Pozsonyban, Szegzárdon és élükön a *m. kir. országos méhészeti feliügyelőség Budapesten* a méhészeti fejlesztésével, a méhtenyésztséi szakismeretek terjesztésével foglalkoznak.

M. kir. országos selyemtenyésztséi feliügyelőség Szegzárdon a selyemhernyótenyésztsés fejlesztése, az ehhez szükséges szederfatenyésztsés, valamint a selyemhernyótenyésztsési szakismeretek terjesztése érdekében működik; e célból a *szegzárdi selymérpetekészítő* állomásról petét, a selyemtenyésztsési felvigyázók útján 2—3 napos hernyókat, *szeder faiskolából* szederfamagokat és csemetéket ingyen oszt ki; *selyemgubóbeváltó raktárat* tart fenn 24 helyen.

III. Állatorvosi és mezőgazdasági szakoktatás, valamint a mezőgazdasági ismeretek terjesztése érdekében működő intézmények.

M. kir. állatorvosi főiskola Budapesten (VII., Roltenbiller-utca 23.) állatorvosokat képez ki négy éves tanfolyamon, középiskolát végzett és érettségi vizsgálatot tett egyének vétetnek fel hallgatókul 1901-től kezdve.

M. kir. gazdasági akadémia M.-Óvárott magasabb fokú mezőgazdasági kiképzést nyújt érettségit tett és egy évi gyakorlattal bíró egyéneknek két éves tanfolyamon.

M. kir. gazdasági tanintézetek: Debreczenben, Kassán, Kesztelenyben, Kolozs-Monostoron középfokú gazdasági kiképzést nyújtanak hat középiskolai osztályt és 16 évet betöltött egyéneknek három éves tanfolyamon.

M. kir. földmíres-iskolák: Adán, Algyógon, Breznóbányán, Békés-Csabán, Csákóvárott, Jászberényben, Hódmezővásárhelyen, Karczagon, Kecskeméten, Komáromban, Lúgoson, Nagy-Szt Miklóson, Pápán, Rimaszombaton, Szent-Imrénn, Szabadkán és Szilág-Somlyón a földmívelő nép fiainak kisebb gazdaságok vezeté-

sere képesítő alsó fokú gazdasági kiképzést nyújtanak; munkafelügyelőket és munkavezetőket képeznek ki két év alatt: felvételi kellékek olvasni, írni tudás, betöltött 16 év, munkára képesítő testalkat; földművelők fiai előnyben részesülnek. Ugyanott felnőttek részére két-két hónap terjedő téli tanfolyamokat, oly néptanítók részére, kik gazdasági ismétlő iskolákban tanítani hivatottak, nyári tanfolyamokat tartanak.

M. kir. gazdasági vándortanárok Áradon, Baján, Csáktornyán, Csurgón, Félegyházán, Déván, Eperjesen, Esztergomban, Léván, Losonczon, Pécsett, Sárospatakon, Szamosújvártt, Temesvárit, Ungváron, Znió-Váralján, a mezőgazdasági szakismeretek terjesztésére hivatottak.

M. kir. kender- és lentermelési szaktanár Kassán, komlótermelési szaktanár Kolozsvárott, tejgazdasági szaktanár Kaposvárott, az illető szakmába vágó ismeretek terjesztésére, felvilágosítás és tanácsadásra hivatottak.

A gazdasági szakoktatásnál alkalmazottak közreműködnek a földművelésügyi kormány támogatásával rendezett népies előadások tartásánál.

A gazdasági ismeretek terjesztésére szolgálnak a *minta-parasztt-gazdaságok* is, melyek a földművelésügyi kormány támogatásával példaadás céljából létesítetnek kis gazdaságok okszerű berendezésére és kezelésére.

M. kir. mezőgazdasági múzeum Budapesten.

IV. A szőlő- és bortermelés előmozdítására szolgáló intézmények.

M. kir. központi szőlészeti kísérleti állomás és ampelológiai intézet (Budapesten, Attila-ulcza 10. szám). Hivatása a szőlőművelést, borkezelést, a szőlőbetegségeket s az ellenük való védekezést tudományos alapon tanulmányozni s az e célra szükséges kísérleteketmegtenni.

M. kir. felsőbb szőlő- és borgazdasági tanfolyam Budapesten, gazdasági akadémiát vagy tanintézetet végzett egyéneknek egy éves tanfolyamon tudományos és gyakorlati alapon kiképzést ad.

M. kir. vinczellériskolák: Bihar-Diószegen, Egerben, Nagyenyeden, Pozsonyban középnagyságú szőlőbirtokok kezelésére alkalmas, értelmes vinczelléreket nevel két éves, illetőleg három éves gyakorlati, részben elméleti tanfolyamon; m. kir. vinczellériskolák Kecskeméten.

kéméten, Ménesen, Tapolczán, Tarcalon és államilag segélyezett vinczellér-iskolák Munkácson és Pécssett kisebb szőlőbirtokok kezelésére alkalmas egyszerű vinczelléreket, szőlőmunkásokat és munkavezetőket képez ki egy éves gyakorlati tanfolyamon.

M. kir. szőlészeti és borászati feliügyelők Budapesten (Rollenbiller-utcza 6/a), Szeg zárdon, Pécssett, Kaposvárit, Csáktornyán, Tapolczán, Pápán, Sopronban, Pozsonyban, Ny Urán, Esztergomban, Szirákon, Egerben, Miskolcon, Tarcalon, Beregszászon, Szinyér-Váralján, Szilág-Somlyón, Bihar-Diószegen, Ménesen, Fehértemplomban, Debreczenben, Kecskeméten, Szabadkán, Nagy-Enyeden, Dicső-Szt-Mártonban, Tordán a szőlészeti és borászati szakismeretek terjesztésére és a szőlőtermelő közönségnek felvilágosítás és útbaigazítás adására hivatottak. A felügyelők tanfolyamokat tartanak, melyek helye és ideje a környéken közzétételük.

M. kir. Miklós-szőlőtelep Kecskeméten az immúnis homoktalon való szőlőgazdálkodás bemutatására s európai szőlővessző termelésre szóigál.

Az ország borvidékein megoszolva elhelyezett 44 állami amerikai szőlőtelep amerikai szőlővesszők és oltványok készítésére, fajták kipróbálására, rajtuk tanfolyamok tartására, szakmunkások és munkavezetők kiképzésére szolgál.

Állami kísérleti szőlők: Sátoralj a-Új'helyen, Sárospatakon, Olasz-Liszkán, Mád-Zomborban, Sóstón, Tolcsván, Deliblaton az okszerű szőlőmivelés megismertetésére szolgálnak.

Államiszénkénegraktárak: Bihar-Diószegen, Ménesen, Tarcalon és ezen kívül 40 bizományi szénkénegraktár a síllokerás szőlők kezelésére szükséges szénkénéhez juttatják a gazdaközönséget olcsón és könnyen.

M. kir. országos központi mintapincze Budapesten (Földmivelésügyi ministeri palota) a m. kir. földmivelésügyi minister felügyelete alatt az okszerű borkezelés fejlesztésére és terjesztésére, a hazai borok előnyös értékesítésének és borkivitelünknek előmozdítására szolgál; bortermelők borainak kezelésével és eladásával foglalkozik.

A mesterséges borok készítésének és forgalomba hozatalának tilalmáról szóló 1893. évi XIII. t.-cz. végrehajtásánál közreműködnek a főszolgabírói járásokban, rendezett tanácsú városokban, Budapest székes főv. kerületeiben megalakult borellenőrző bizottságai.

melyek feladata a bortermelési és forgalmi viszonyokat az idézett t-czikk szempontjából figyelemmel kísérni, az elkövetelt kihágások kiderítésénél a hatóságok segítségére lenni; *a budapesti és kolozsvári állandó borvizsgáló szakértő bizottságok* a borok szakértői megvizsgálására és vélemlényadására hivatottak, a *m. kir. vegykisérleti állomások* a borok vegyi vizsgálatát teljesítik.

V. Gyümölcsészet és kertészet előmozdítására szolgáló intézmények.

M. kir. gyümölcsészeti és fatenyésztési biztos Budapesten (Földmivelésügyi ministeri palota) az ország gyümölcsfatenyésztését irányítja, a gyümölcsfatenyésztés terjedését és a gyümölcsértékesítést előmozdítja.

M. kir. kertészeti tanintézet Budapesten, három éves kertészsképző *tanfolyamon* nagyobb kertészetek önálló vezetésére hivatott egyéneknek a kertészet összes ágaiban teljes kiképzést nyújt; *a kertészsegédek* egy éves *tanfolyamán* három évi gyakorlattal bíró kertészsegédek képeztetnek; *időszaki tanfolyamai*: gyümölcsenyésztési, konyhakertészeti, gyümölcsértékesítési, útmeslerek és útkaparók, népiskolai tanítók tanfolyama.

M. kir. kertézmunkásképző tanfolyamok Lőcsén, Tordán, Nagy-Bocskón, Baján fiatal, katonai szolgálatnak eleget tett, vagy az alól fölmentett földmívesekből szőlőmunkások kiképzésére szolgálnak.

VI. Az erdészeti érdekek előmozdítására szolgáló intézmények.

Kir. erdő feltügyelőségek: Budapesten, Pozsonyban, Turócz-Szent-Mártonban, Besztercebányán, Miskolcon, Kassán, Ungváron, Máramaros-Szigeten, Debreczenben, Nagy-Váradon, Kolozsvárott, Marosvásárhelyen, Brassóban, Nagy-Szebenben, Déván, Temesvárott, Szegeden, Pécssett, Győrött, Szombathelyen, Fiúméban az erdőtörvény és az erdőgazdasági érdekek előmozdítása érdekében tett intézkedések végrehajtására hivatottak.

Kopár területek beerdősítésének előmozdítására az *állami csemekertekből* erdei facsemeték ingyen oszlatnak ki; állami támogatás nélkül foganatosított, sikeres erdősítések *jutalmaztatnak*.

M. kir. erdészeti akadémia Selmecbányán erdőtisztekké képez ki érettségit telt egyéneket három éves tanfolyamon.

M. kir. erdőőri szakiskolák: Királyhalmán (Szeged mellett), Vadászerdőn (Temesvár melleit), Lipló-Ujváron és Görgény-Szl-Imrénnél erdőöröket képez ki kél éves tanfolyamon; felvételi kellékek: betöltött 17 éves és a meg nem haladott 35 éves kor, ép, erős testalkat, elemi osztályok végzése, illetőleg írni, olvasni ludas.

M. kir. erdészeti kísérleti központi állomás Selmecbányán és a kiulső állomások: Királykaimán, Vadászerdőn, Liptó-Ujváron és Görgény-Szent-Imrénnél az erdőgazdaság körében felmerülő kérdéseknek kísérlelek. és tudományos kutatások útján való kiderítésére szolgálnak.

VII. Mezőgazdasági munkásügy.

A m. kir. földmívelésügyi ministerium munkásügyi osztálya Budapesten (Földmívelésügyi minisztérii palota) nyilvántartja a munkakereső munkásokat és a munkásokat szükségelő birtokosokat. Megkeresésre közli a munkások vagy munkakeresők címét. A gazdasági munkások helyes irányban működő önkéntes egyleteit a földmívelésügyi minister pénzbelileg vagy könyvek átengedése által segílyezi.

A m. kir. földmívelésügyi ministerium telepítési osztálya Budapesten a települni óhajlóknak telepítési ügyekben tájékozást és útmutatást nyújt, a települni vágyókat és a meg nem szállott telephelyeket nyilvántartja.

Mindezek az intézmények a szakmájukba vágó kérdésekben úgy szóbeli, mint írásbeli (nem békésgöteles) megkeresésére ingyen és készséggel nyújtanak főlvilágosítást. Működésük, a mennyiben díjazás megemlíttve nincs, díjtalannak, úgyszintén díjtalannak ez intézmények közegeinek helyszínre kiszállítása, ha az közérdekből történik; magánérdekből a kiküldött napidójai és útiköltségei a megkereső félt terhelik. Az állatorvosi, gazdasági, szőlészeti, kertészeti, erdészeti akadémiaikon, tanintézeteken és iskolákon a tanítás tandíj fejében történik, de mindeniken rendszeresítve vannak tandíjmentes és állami, úgy magánösztöndíjas helyek is.

Hibaigazítás.

- 79-ik oldal 17 sor felülről szelében helyett *szélénben*.
- 89 « « 13 « « hasabb « *hasasabb*.
91 « « 5 « beszúrni: (*Lanius collurio L.*).
97 « « 10 « alulról pajód helyett *pajod*.
113 « <c 3 « felülről *Synx* « *Jynx*.
117 « a 8 « alulról pajód « *pajod*.
127 « « 9 « « zsiszékkkel « *zsezsékkel*.
147 « « 18 « « ráessen « *ráessék*.
209 « « 2 « felülről küszvágó « *küszvágó*.
213 « « 3 « « *Latlr.* « *Latr.*
237 « « 12 « « *biri* « *bíri*.
241 « « 4 « « *perenopterus* « *percnopterus*.
244 « « 6 « alulról *Luxia* « *Loxia*.
247 « « 12 « felülről *slapaeina* « *stapazina*.